p-ISSN 2308-5258 e-ISSN 2308-1996
Philology, VI (54), Issue: 183, 2018 Nov.

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY

www.seanewdim.com

p-ISSN 2308-5258 **e-ISSN 2308-1996**

VI(54), Issue 183, 2018 Nov.

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION
https://DOI.ORG/10.31174/SEND-Ph2018-183VI54

Philology

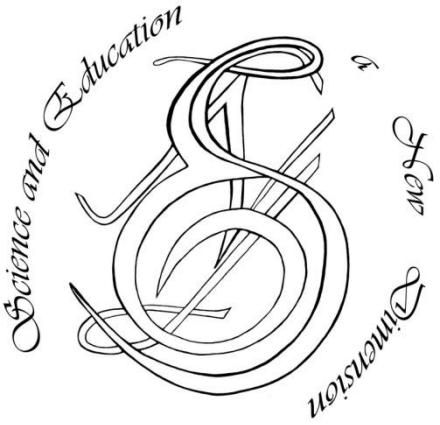

www.seanewdim.com

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the Universityof West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Włocławek, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics andinformation technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine partment of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski", Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Włocławek, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnitsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnitsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnitsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State edagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti StateUniversity, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philolgy of Bohdan Khmelnitsky National, University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics andsubject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Departament of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski", Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski", Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans andanimals, Bohdan Khmelnitsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State LinguisticUniversity, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the Universityof West Hungary

Managing editor:
Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87; ICV 2016: 73.35

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (DOI prefix:10.31174)

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

CONTENT

Category of inclusiveness and evaluation: its correlation in scientific discourse
Ya.V. Bedrych…… 7

Особливості функціонування гідронімів у художньому тексті (на матеріалі сучасної англомовної та російськомовної прози)
М. М. Брик…… 10

Методи роботи з тематичним текстом на заняттях з англійської мови гуманітарних факультетів
С. О. Чернишова…… 13

Поняття теологічного дискурсу та його функції в комунікації
К. В. Доскач…… 16

Фразеологічні та паремійні одиниці в індивідуальному лексиконі білінгвальної особистості
О. А. Гапченко…… 19

Функціювання складнопідрядних речень відповідності в текстах релігійного стилю
М. В. Голтвеницька…… 23

Стилістичне функціонування літературної символіки (на прикладі романів П. Бак)
О. Б. Івасюта…… 27

Метафорична номінація біблійних образів-символів у містичних трилерах Френка Перетті
П. С. Хаботнякова…… 30

Використання методу лексико-семантичного поля в сучасній лінгвістиці для характеристики парадигми локусів в українській літературній мові
С. М. Лутава…… 34

Types of Multimodal Syntactic Constructions in Modern English Mass Media Texts
L. Makaruk…… 39

Типологія конфронтативних мовленнєвих жанрів сучасної турецької мови
Т. В. Нікітюк…… 43

Эпилоги и послесловия в автобиографиях русского постсимволизма
С. С. Росовецкий…… 46

Importance of Grammar in ESP
O. Syvak…… 50

Лексичні засоби, що виражають емоції в англійських художніх творах авторів-чоловіків XIX-XX1 стст.
Н. В. Цинтар…… 53

Словотвірно-структурні особливості англійських прикордонних полікомпонентних термінів-словосполучень
О. Янковець…… 55

Category of inclusiveness and evaluation: its correlation in scientific discourse

Ya. V. Bedrych
orcid.org/0000-0001-8634-3124
Kyiv, Research and Educational Center for Foreign Languages, National Academy of Science of Ukraine
Corresponding author. E-mail: bedrych@ukr.net

Paper received 26.10.18; Accepted for publication 05.11.18.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-183VI54-01

Abstract. The paper deals with the correlation of the category of inclusiveness and the category of evaluation. The category of inclusiveness denotes inclusion of parts into whole or that some whole consists of some part(s). The category of evaluation expresses speaker's positive, negative or neutral attitude to message. The category of evaluation in the light of the category of inclusiveness denotes full inclusion or non inclusion. The main inclusive evaluative lexical units are: adverbs (completely, totally, fully, mainly, generally, often, typically, usually), adjectives (multi-purpose, universal, all-purpose, all-encompassing, comprehensive, inclusive, all-inclusive) and negative lexical units (no, not, without).

Keywords: *Scientific discourse, language of science, category of inclusiveness, category of evaluation, , information and communication technology.*

Introduction. Recently, there has been growing interest in studying discourse, to be more exact, scientific discourse. There is a considerable amount of literature on this question, to name a few: Bazerman C. [15], Darian S. [20], Hyland K. [24], Swales J.M. [27], Ilchenko O.M. [6], and others. Besides, there are lots of papers that have studied different categories in scientific discourse, that is: Akulenko V.V. [8], Ilchenko O.M. [6], Volf T.M. [3], Kosmeda A.T. [9], Kravtsova O.O. [10], Shalya O.I. [14], and others. We've decided to study the category of inclusiveness, because we consider it as integral category of scientific discourse. Moreover, current corpus linguistics studies show that the verbs of inclusive semantics such as "to group," "to system," "to include," "to involve" are among the most frequently used words in 120 billion words COCA Academic vocabulary lists of English [21].

We have considered the category of inclusiveness as a cognitive-discursive category that is verbally (explicitly, semi-implicitly, implicitly) as well as visually expressed with various linguistic devices signaling inclusiveness. We have already studied implicit, stylistic, non-verbal and lexical ways of rendering the category of inclusiveness, its linguocultural potential as well as correlation with the category of quantity. In the present paper we want to study correlation of the category of inclusiveness with the category of evaluation.

The goal of the paper is to describe and classify some features of correlation between the category of inclusiveness and the category of evaluation. The subject of our investigation is the category of inclusiveness in Anglo-American scientific discourse.

Materials and methods. To do our research, we used the language material selected from Anglo-American articles in the field of information and communication technologies, such as The International Journal on Advances in Internet Technology (IJAIT) (2010-2015), The International Journal on Advances in Systems and Measurements (IJASM) (2010-2015), The International Journal on Advances in Intelligent Systems (IJAIS) (2010-2014), The International Journal on Advances in Networks and Services (IJANS) (2010-2015), IEEE Communications Magazine (CM) (2008-2014). Overall number of the articles is 1686, or about 10 billion words. Dictionary definitions analysis, componential analysis and the method of opposition are used in our research.

A brief review of publications on the subject. Few attempts have been made to describe inclusiveness, but in aspects of another studies. Let's have a look on it in details. The core of the category of inclusiveness is the correlation "Part-Whole". First and foremost it was regarded by ancient philosophers Aristotel [1], Platon [2], Gusserl E. [4]. It's said that PART and WHOLE – are philosophical categories that express correlation between objects (or elements of other object) and connection, that unite these objects and create new (integrative) features. Lingual aspect of inclusiveness deals with inclusive (politically correct, gender neutral or non-sexist) language (Ter-Minasova [13], D'Souza D. [19], Jacobson C. [25], Ravitch D. [26], S. Walker [28]). Politically-correct language is used to describe all measures that are intended to avoid all stereotypes, which can touch members of particular groups of society. Inclusiveness also is associated with so called *"pluralis auctoris*" або *"pluralis inclusivus",* i.e. using of pronoun WE to denote speaker and the audience as one whole.

In pedagogies, inclusiveness has to do with "inclusive education", i.e. education of disabled people or people with physical or psychological illness in common schools, universities, etc. [12].

In linguistics there are also some studies that deal with inclusiveness. First of all, it's brilliant American linguist D.G. Greenberg. He has regarded the category of inclusiveness as well as the category of quantity as universal categories [23]. As a cognitive category, inclusiveness was studied in psycholinguistics as a tool for structuring and understanding cognition [17]. B.Berlin has claimed that the category of hierarchical inclusiveness presents different levels of reality [16]. Professor Zhabotynska S. has considered inclusiveness (in her studying of lingual networks) in the context of inclusiveness-possessiveness [5]. In addition, US researchers have distinguished implicit, explicit and inclusive verbs. The latter one is used for description of connection among the elements of a whole [22].

The category of evaluation expresses speaker's positive, negative or neutral attitude to some message. It was studied by many researchers, such as: Volf T.M. [3], Kosmeda A.T. [9], Onyshchenko I.V. [11].

Results and discussion. While studying our empirical material, we have found different ways of correlation between the category of inclusiveness and the category of evaluation in scientific discourse. They are:

1. Adverbs *completely, totally, fully* are used to give positive evaluation to the inclusive verbs. In this case they denote full (100%) inclusion of parts. Let's have a look on some examples:

The horizontal projection of the rectangle on any vertical line that intersects it must also be ***completely included*** *in a segment of this line [IJASM, № 1-2, 2014, 83].*

 ©| *Ya. V. Bedrych 2018*

This article presents and compares two possible approaches to IP flow mobility offloading that are currently being considered by the IETF. The first one is based on extending existing client-based IP mobility solutions to allow flow mobility where the user terminal ***is fully involved in*** *the mobility process [CM, October 2011, 124].*

Both the IEEE 802.22-2011 downlink and uplink subframes ***have totally*** *60 subchannels, where each subchannel consists of 28 subcarriers out of which 24 data and 4 pilot subcarriers [CM, January 2014, 207].*

So, there is full inclusion of parts (*the horizontal projection of the rectangle, the user terminal*) into whole (*a segment of this line, the mobility process*) in the first two sentences. While in the last one, some whole (*both the IEEE 802.22-2011 downlink and uplink subframes*) possess some parts (*60 subchannels*). Nevertheless, all three sentences denote full inclusion.

2. Adverbs *mainly, generally, often, typically, usually.* These adverbs also denote full inclusion, but implicitly. For instance:

The cost of maintaining the network ***mostly comprises*** *replacement packs and the labor required to physically replace the failed packs in a shelf, which may be located anywhere in the network covering a given geographical area [CM, February 2010, 68].*

The access network is the most expensive part of an operator's network and ***often comprises*** *many different types of network equipment [CM, January 2014, 137].*

The criteria ***are usually composed of*** *a function that depends on the maximum likelihood estimator of the parameters of the model and a term that adjusts the first component to the context [IJANS, № 3-4 2012, 270].*

A home network ***generally comprises*** *a large number of different devices as well as distinct services, which may generate dramatically diverse data sources [CM, April 2011, 45].*

3. Adjectives: *multi-purpose, universal, all-purpose, all-encompassing, comprehensive.* It should be stated that adjectives are considered to be the main axiological unit, because they denote quality of a subject as well as give qualitative characteristics to the subject. Let's consider some examples from our empirical material:

Figure 1 shows various relay categories in three standards. 802.16j has the most ***comprehensive*** *relay categories compared to the other standards [CM, August 2010, 40].*

Adjective *all-encompassing (including all or everything [29])* (composition of inclusive pronoun *all* and inclusive verb *encompass*) gives positive meaning to a noun (part) and characterize it as *full, all, complex* [7, p. 31]. For example:

The automated adaption supports workflow diversity, reducing complexity and maintenance compared to ***all-encompassing*** *models [IJAIS, № 3-4 2011, 171].*

Synonyms of the adjective *all-encompassing* are the adjectives *multi-purpose* and *universal*, they also have the meaning to cover everything, [7, p. 31, 364, 571], for instance:

This topology is a popular ***multi-purpose*** *configuration* ***consisting of*** *3 routers, 3 switches and 3 virtual PCs [IJANS, № 3-4 2010, 374].*

Often, adjective *multi-purpose* was used as a part of special terms:

MIME Multipurpose Internet Mail Extensions standard [IJAIT, № 1-2 2012, 49]. In this example, *multi-purpose* is used to denote some whole (*standard*) that include large numbers of parts *(functions).*

As a rule, adjective *universal* is used in the terms in the field of information and communications technologies, as in the following examples:

Universal Mobile Telecommunications System architecture [IJAIT, №1-2 2012, 54; CM, May 2009, 96], Universal Integrated Circuit Card [IJAIT, № 3-4 2012, 86], Universal Description Discovery and Integration [IJAIT, № 3-4 2011, 93], The Universal Agent [IJAT, № 3-4 2010, 160], universal resource identifier [CM, April 2010, 115], Evolved Universal Terrestrial Radio Access [CM, May 2010, 86].

4. Adjective *inclusive* expresses inclusiveness. We have found such definition of the word "inclusive". If a price is inclusive, it includes all the charges connected with the goods or services offered. For example:

This concept of validity dates is used by other message types, too. It denotes a time span between the time indicated by Valid From and Valid To, both ***inclusive*** *[IJAIT, № 1-2 2014, 102].*

We should mention well known *all-inclusive resort,* i.e. type of resort when transfer, hotel, food, some entertainment, etc. is included.

5. On the other hand, inclusive lexical units can give not only positive evaluation to a part or whole, but also negative ones. Negative particle *not* belongs to this group. When *not* is joined with inclusive lexical units, it means that parts don't belong to whole. For instance:

To indicate to the HA that the message is associated with an MC in an EVDO network, ***it doesn't include*** *an access technology extension in the message [CM, June 2009, 129].*

Everyone participating in the exploratory evaluation ***was not involved*** *in the project before and saw the device for the first time [IJAIS, № 1-2 2014, 443].*

The Attributes field ***doesn't contain any*** *privacy or security data that may expose a user's identity information [CM, December 2011, 80].*

Negation can be expressed by lexical units *no* and *without:*

A spanning tree of a graph is defined as any set of connecting branches that connects every node to every other node ***without forming any*** *closed paths or loops [IJAIS, № 3-4 2012, 281].*

Using this approach is quite beneficial, since the design becomes very modular and the structure becomes quite robust and compact as ***no connectors are involved*** *[IJANS, № 3-4 2011, 266].*

Conclusions. In this paper we have studied ways of using inclusive and evaluative lexical units. We have outlined such types of evaluative lexical units in the context of the category of inclusiveness as: adverbs (completely, totally, fully, mainly, generally, often, typically, usually), adjectives (multi-purpose, universal, all-purpose, all-encompassing, comprehensive, inclusive, all-inclusive) and negative lexical units (no, not, without). Our future work will focus on other discursive features of the category of inclusiveness in scientific discourse.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Аристотель* Метафизика. Переводы. Комментарии; [сост. и подгот. текста С.И. Еремеев]. – СПб.: "Алетейя", 2002. – 832 с.
2. *Виндельбанд В.* Платон; [пер. с нем. Александра Громбаха]. – К.: "Зовништоргвидав Украины", 1993. – 200 с.
3. *Вольф Е.М.* Функциональная семантика оценки. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 280 с.
4. *Гуссерль Э.* Логические исследования. Т II. Ч.1: Исследования по феноменологии и теории познания; [пер. с нем. В.И. Молчанова]. – М.: "Академический Проект", 2011. – 565.

5. *Жаботинська С.А.* Посесивна конструкція і концептуальні трансформи / Мова. Людина. Світ: до 70-ти річчя проф. М.П. Кочергана. Збірник наукових статей / під ред. О.О. Тараненка. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2006. – С. 178-192.
6. *Ільченко О.М.* Етикетизація англо-американського наукового дискурсу: дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: 10.02.04 "Германські мови"; Київськ. нац. ун-т. ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 421 с.
7. *Ільченко О.М.* International Communicaton: Science, Technology, Education, Journalism (English-Ukrainian-Russian Dictionary): Англо-українсько-російський словник міжнародної комунікації: наука, техніка, освіта, журналістика (за загальною редакцією к. філол. н., доц. Жалая В.Я.). – К.: Видавниче підприємство "ЕДЕЛЬВЕЙС", 2014. – 632 с.
8. Категория количества в современных европейских языках; [В.В. Акуленко, С.А. Швачко, Е.И. Букреева и др.]. – К.: "Наукова Думка", 1990. – 284 с.
9. *Космеда Т.А.* Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. – Л.: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 345 с.
10. *Кравцова О.О.* Категорія суперлативності англійських прикметників: функціональні та дискурсивні аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови"; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 22 с.
11. *Онищенко І.В.* Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 "Українська мова"; Дніпропетровський нац. ун-т. – Дніпротпетровськ, 2004. – 20 с.
12. *Основи* інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / [за заг. ред. Колупаєвої А.А.]. – К.: "А.С.К.", 2012. – 308 с.
13. *Тер-Минасова С.Г.* Язык и межкультурная коммуникация. – М.: "Слово", 2000. – 264 с.
14. *Шаля О.І.* Категорія порівняння у мові науки: функціональні, когнітивно-дискурсивні та лінгвокультурні параметри (на матеріалі англо-американських статей у галузі електроніки): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови"; Київ. нац. ун-т імені Т. Шевченка. – К., 2011. – 260 с.
15. *Bazerman C.* Shaping written knowledge. – Madison: "the University of Wisconsin Press", 1981. – 270 p.
16. *Berlin B.* Ethnobiological classification: principles of categorization of plants and animals in traditional society. – Princeton, NJ: "Princeton University Press", 1992. – 335 p.
17. *Bornstein M.H.* The development of object categorization in young children: hierarchical inclusiveness, age, perceptual attribute, and group versus individual analyses/Marc H.Bornstein, Martha E. Arterberry/Developmental Psychology, 2010.–Vol. 3, № 46(2).– P.350-365.
18. *Collins* English Dictionary: Complete and Unabridged [E. ресурс]. – [5th ed.]. – Collins, 2016. – Режим доступу: http://www.collinsdictionary.com/
19. *D'Souza D.* Illiberal Education: the Politics of Race and Sex on Campus. – NY: "The Free Press", 1991. – 250 p.
20. *Darian S.* Understanding the language of science. – University of Texas Press, 2003. – 262 p.
21. *Davies M.* The Academic Vocabulary List: Corpus of contemporary American English. – [E. ресурс], 2012. –Режим доступу до сайту: http://www.academicvocabulary.info/
22. *Frels K.* A Typology of Verbs for Scholarly Writing / K. Frels, Anthony J. Onwuegbuzie, John R. Slate // Research in the Schools. – Sam Houston State University, 2010. – Vol.17, No.1.–P. xx-xxxi.
23. *Greenberg J.H.* Universals of human language; [associate ed. Charles Albert Ferguson, Edith A. Moravchik]. – [Volume 3. Word Structure].–Stanford: Stanford University Press, 1978.–470p.
24. *Hyland K.* Disciplinary discourses. Social interactions in academic writing. – University of Michigan press, 2004. – 232 p.
25. *Jacobson C.* Some Notes on Gender-Neutral Language [E. ресурс]. – Режим доступу: https://www2.stetson.edu /secure/history/hy10302/nongenderlang.html
26. *Ravitch D.* [E. ресурс]: офіційний сайт професора Діани Равіч. – Режим доступу до сайту: http://dianeravitch.com/
27. *Swales J.M.* English in academic and research settings. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – 260 p.
28. *Walker S.* Hate Speech: The history of American Controversy. – University of Nebraska Press, Lincoln and London, 1994. – 167 p.
29. *WordNet* 3.0 [E. ресурс]. – Princeton University: Farlex, 2003 – 2012. – Режим доступу: http://www.thefreedictionary.com/dictionary.htm

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

30. IEEE Communications Magazine (2008-2014). Retrieved from http://www.comsoc.org/
31. *The International* Journal on Advances in Intelligent Systems (2010-2014). Retrieved from http://www.iariajournals.org/intelligent_systems/index.html
32. *The International* Journal on Advances in Internet Technology (2010-2015). Retrieved from http://www.iariajournals.org/internet_technology/index.html
33. *The International* Journal on Advances in Networks and Services (2010-2015). Retrieved from http://www.iariajournals.org/networks_and_services/index.html
34. *The International Journal* on Advances in Systems and Measurements (2010-2015). Retrieved from http://www.iariajournals.org /systems_and_measurements/index.html

REFERENCES

1. *Aristotel* Metaphisics. Translations. Comments. – SPb "Aleteya", 2002. – 832 p.
2. *Vindelband V.* Platon [transl. from German A. Grombakh]. K.: "Zovnishggorrvidav of Ukraine", 1993. – 200 p.
3. *Volf E.M.* Functional semantics of evaluation. – M.: Editorial UPSS, 2002. – 280 p.
4. *Gusserl E.* Logical researches.T II. P.1: Researches of phenomenology and cognition theory [transl. form German V.I. Molchanov]. – M.: "Academic Project", 2011. – 565p.
5. *Zhabotynska S.A.* Possessive construction and conceptual transforms // Language. Human. World/ ed. O.O. Taranenko – K.: Edition center KNLU, 2006. – P. 178-192.
6. *Ilchenko O.M.* Etiquettization in Anglo-American Scientific Discourse: diss. for a doctoral degree in philology: speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Taras Shevchenko National University of Kyiv. – Kyiv, 2002. – 421 p.
7. *Ільченко О.М.* International Communicaton: Science, Technology, Education, Journalism (English-Ukrainian-Russian Dictionary): (ed. Zhalay V.Ya.). – K.: "EDELVEIS", 2014. – 632 p.
8. The category of quantity in modern European languages [V.V. Akulenko, S.A. Shavachko, E.I. Bukreeva]. – K.: "Naukova Dumka", 1990. – 284 p.
9. *Kosmeda T.A.* Axiological aspects of pragmalinguistics: formation and development of the category of evaluation. – L.: LNU named after I. Franko, 2000. – 345 p.
10. *Kravtsova O.O.* The category of superlativity of English adjective: functional and discursive aspects: a thesis for a Candidate Degree in Philology, speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Kyiv Taras Shevchenko National University. – Kyiv, 2011. – 22 c.
11. *Onushchenko I.V.* the category og evaluation and the way of its rendering in op-ed and infirmatiove texts: a thesis for a Candidate Degree in Philology, speciality 10.02.01 – Ukrainian language. – Dnipropetrovsk national university. – Dnipropetrovsk, 2004. –20 p.
12. Background of inclusive udecation: [ed. Kolupaeva A.A.]. – K.: "A.S.K.", 2012. – 308 p.
13. *Ter-Minasova S.G.* Language and cross-cultural communications. – M.: "Slovo", 2000. – 264 p.
14. *Shalya O.I.* The Category of Comparison in the Language of Science: Functional, Cognitive, Discursive and Cultural Aspects: – A dissertation for a Candidate Degree in Philology, speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Taras Shevchenko National University of Kyiv. – Kyiv, 2011. – 260 p.
15. *Bazerman C.* Shaping written knowledge. – Madison: "the University of Wisconsin Press", 1981. – 270 p.

Особливості функціонування гідронімів у художньому тексті (на матеріалі сучасної англомовної та російськомовної прози)

М. М. Брик

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Corresponding author. E-mail: marina212012@rambler.ru

Paper received 26.10.18; Accepted for publication 02.11.18.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-183VI54-02

Анотація. У даній статті розглянуто особливості використання сучасними письменниками гідронімів. Досліджуваний вид ономастичної лексики визначається як один із засобів художнього відображення світу та вияв авторських світоглядних установок. На матеріалі романів з подібною тематикою досліджуються способи введення в художній текст даного виду топонімів та функції, які вони виконують. Зіставний аналіз отриманих результатів дозволяє виділити особливості мовних картин світу авторів з різною етнічною приналежністю.

Ключові слова: *ономастична лексика, топонім, гідронім, антропоморфізм, метафора.*

Постановка проблеми. Ономастична лексика посідає особливе місце в мовній системі художнього твору. Вона бере активну участь у створенні художнього цілого, є одним із засобів художнього відображення світу, обов'язковим компонентом художнього тексту. Традиційно в ономастичному просторі виділяють дві найбільші за чисельністю назв групи: біонімія (назви біологічних об'єктів) та топонімія (географічні назви). Кожна з груп не є якісно однорідною, оскільки, наприклад, в межах групи топонімів виділяють ороніми (рельєф земної поверхні), ойконіми (населені пункти), урбаноніми (внутрішньоміські об'єкти), гідроніми (водні об'єкти) та ін.

Хоча топоніми є очевидним і чітким засобом локалізації місця дії у творі і, як і антропоніми, мають конкретне емоційно-експресивне навантаження, питання їхньої стилістичної ролі і функціональних ознак у художньому тексті вивчено недостатньо – основна увага приділяється антропонімам як центру ономастичного простору. Інша причина полягає у їх кількісному складі – «не в кожному літературному творі можна зустріти топонімічні одиниці і в такій кількості, яка б дозволила виконати їх стилістичний аналіз» [3, с. 3].

Огляд публікацій за темою. Серед досліджень, присвячених жанровим і загальним проблемам топоніміки в художньому тексті, слід відзначити праці Е.В. Боєвої, Л.П. Іванової, К.М. Ірисханової, Ю.О. Карпенка, Г.П. Лукаш, І.І. Марунича, Т.В. Немировської, Є.С. Отіна, С.В. Перкаса, О.В. Саврей, О.В. Суперанської, В.М. Топорова, О.І. Фонякової, М.В. Фененка та ін.

Дослідники наголошують, що топоніми в художньому тексті є засобом локалізації, мають свої явні та приховані стилістичні мотивації, прямі та непрямі натяки, що розкриваються в літературній композиції тексту і за його межами [6, с. 83].

М.В. Фененко відзначає, що «вживання (…) власних географічних назв – топонімів – має важливе допоміжне значення, бо сприяє конкретизації, посиленню враження, уявлення. Вживання топонімів у певній мірі свідчить про кругозір автора, його духовні інтереси, смаки, уподобання, симпатії чи антипатії…» [5, с. 7].

Ю.О. Карпенко виділив за функціональним навантаженням топоніми «переднього» плану і топоніми «заднього» плану. Подібної точки зору дотримується і Г.П. Лукаш: «Поетичні топоніми як засоби реалізації мистецького задуму створюють своє семантичне поле по відношенню до системи дійових осіб. Вони або безпосередньо стосуються життя героя, вказують координати його місцеперебування, або служать орієнтирами у світлі існування другорядних осіб» [2, с. 8].

О.І. Фонякова зауважує, що «географічні назви виконують особливо важливу роль в тексті: служать композиційно-мовленнєвим засобом створення документальності оповіді в авторській мові, по-різному розкриваючи образ автора-оповідача; пов'язані з розвитком сюжету і мікротем тексту; трапляються і мові персонажів, виконуючи різноманітні функції» [6, с. 83-84]. Щодо функції топонімів дослідниця, в залежності від емоційного забарвлення і змісту контексту, виділяє «такі семантико-стилістичні функції власних назв, що зберігають номінативну функцію як загальну: 1. реально-географічна, нейтрально-описова; 2. знижено-побутова, конкретно-біографічна; 3. просторічно-комічна, гумористична; 4. піднесено-лірична, поетична» [6, с. 88].

Топоніми Туреччини в романах Л. Морроу та Е. Сафарлі виконують ще й колоритотвірну функцію, занурюючи читача в середовище нової для нього культури.

Мета статті. Основна мета статті полягає у дослідженні особливостей функціонування гідронімів у просторі художнього тексту. До уваги береться наявність/відсутність використання стилістичних прийомів при їх введенні, а також їх функціональне навантаження.

В якості **матеріалу** дослідження були обрані романи австралійської письменниці Л. Морроу «Waiting for the Tulips to Bloom» та російськомовного письменника азербайджанського походження Е. Сафарлі «Сладкая соль Босфора». Обидва твори описують досвід проживання головних персонажів в Туреччині, тому досліджувані гідроніми характеризуються спільністю просторового розміщення.

У роботі були застосовані такі **методи дослідження**: суцільної вибірки (у процесі добору досліджуваних номінацій), метод контекстуального аналізу (для виявлення семантичного навантаження лексем у конкретному оточенні), метод стилістичного аналізу (при виявленні залучених стилістичних засобів та прийо-

 ©| *M. M. Bryk 2018*

мів, за допомогою яких вводяться гідроніми) та метод зіставної інтерпретації (при порівнянні особливостей функціонування гідронімів у різних художніх творах).

Результати та їх обговорення. Досліджувані художні тексти містять гідролексеми, різні за способом утворення і за семантикою утворюючих основ, що дозволяє виявити різноманітні екстралінгвістичні реакції респондента: виділяємо бінарні наіменування – *Golden Horn/Золотой рог* (назва обумовлена формою та значенням даного шляху), *Sea of Marmara/Мраморное море, Black Sea* (назви походить від природніх особливостей територій) та монолексемні – *Bosphorus/ Босфор*.

В романі Е. Сафарлі назва протоки Босфор є не лише топонімом переднього плану, а й позначає дійову особу. Антропоморфний образ Босфору створюється із залученням корелятів, що належать до концептуальних полів Людина фізична та Людина духовна. Найбільш загальним свідченням того, що протока сприймається як людська істота є застосування головним персонажем роману метафоричної номінації *мой романтичный друг* [4, с. 56]. Свідченням ототожнення Босфору та людини у фізичному плані є дієслова, що позначають дії, які виконуються людиною. Так, протока наділяється жестами (*кивает* [4, с. 8]) та рухами (*вытирает* [4, с. 222]). Антропоморфні властивості приписуються водній стихії і за допомогою дієслів стану (*ждет* [4, с. 56], *дремал* [4, с. 82], *готов прийти* [4, с. 11] та емоційного відношення (*не прощает* [4, с. 11], *любит* [4, с. 11], *ненавидит* [4, с. 24], *бесится* [4, с. 44], *боится* [4, с. 56], *дуется* [4, с. 56], *возмущается* [4, с. 56], *не терплю* [4, с. 56], *верит* [4, с. 170], *злится* [4, с. 56]. Емоційний стан Босфору передається також за допомогою фразеологізму *рвет и мечет* [4, с. 11]. Кількісна перевага дієслів емоційного ставлення є свідченням прагнення автора максимально «олюднити» Босфор, чому сприяють і прикметники, за допомогою яких автор описує риси його характеру: *верный, чувственный, постоянный* [4, с. 11], *одинок* [4, с. 24], *добрый, щедрый, романтичный* [4, с. 48], *самодостаточен* [4, с. 56], *отважен, мудрый* [4, с. 170].

Емоційна сфера «персонажа» описується також за допомогою словосполучення: *с нетерпением ждет* [4, с. 56].

Е. Сафарлі акцентує увагу на зовнішніх ознаках Босфору, надаючи їм оцінку: «*Босфор добрый, щедрый, красивый …*» [4, с. 4].

Набуття Босфором людської подоби дозволяє автору виділити такі ознаки як частини тіла, міміку, здатність встановлювати тактильний контакт: «*Недовольная гримаса сменяется прежним спокойствием. Подхожу к нему ближе, крепко обнимаю. Шепчу на ухо: «Ты не такой, как все. Ты удивителен. Ты всегда с нами. И мы всегда с тобой!..»* [4, с. 57];

«… Ведь таким образом я отдаляюсь от берега. Берега, где ты, Айдынлыг, и еще много моих друзей», – дуется Босфор, хмурясь, как обиженный ребенок [4, с. 56].

Порівняльна метафорична конструкція *хмурясь, как обиженный ребенок* дозволяє створити яскравий антропоморфний образ в уяві читача, адже допоміжний суб'єкт порівняння (дитина), допомагає виявити зовнішні ознаки, вік та настрій, що приписуються стихії в даний момент.

Як уже було згадано, Босфор має антропоморфну здатність розмовляти. В тексті зустрічаємо приклади «мовлення» протоки, що виділяються графічно:

Босфор возмущается пуще прежнего: «Ты издеваешься?! Лучше бы подсказал, как загнать злюку за толстые облака. Мне не больно. Просто не терплю, когда мною помыкают!» [4, с. 56];

Босфор по-юношески отважен. Уверенно называет себя свободным. «Быть свободным – значит верить в собственные желания. Многие из них кажутся неосуществимыми. Так кажется. Просто надо сделать первый шаг. Дальше, легче… Быть свободным – значит никогда не жалеть. Быть свободным – значить желать, добиваясь желаемого» [4, с. 170].

З прикладу бачимо, що мовлення персонажа є емоційно забарвленим (*возмущается* [4, с. 56]. Свідченням цього є і наступні приклади: р*угань Босфора* [4, с. 56], *недовольное пыхтение Босфора* [4, с. 24].

Зауважимо, що іменник *пыхтение,* який відображає особливості мовлення персонажа не є свідченням його ототожнення конкретно з людською істотою, адже він може характеризувати і звуки представників тваринного світу.

Підкреслимо, що даний гідронім фігурує в назві самого роману, де йому приписуються особливі властивості. Використання автором словосполучення *сладкая соль Босфора* можна пояснити звернувшись до природних особливостей згаданого водного об'єкта. Справа в тому, що в Босфорі є дві течії – розпріснена верхня течія з Чорного моря в Мармурове та солона нижня – з Мармурового моря в Чорне. Таким чином, верхні пласти босфорської води несолоні. Для прикметника несолоний синонімами є *прісний* (*Лишенный характерного вкуса в следствии отсутствия или небольшого количества соли* [1, с. 966]) та *солодкий*. Аби як найяскравіше підкреслити природну своєрідність босфорських вод, Е. Сафарлі обирає останній прикметник, що в сполученні з іменником «сіль» утворює оксюморон.

Автор описує також характер Мармурового моря, протиставляючи його Босфору: *«…Наше море отличается от Босфора. Оно может год быть совершенно спокойным. И вдруг без причины начинает бушевать. Нейтрального состояния у Мраморного нет»* [4, с. 48]. Протиріччя у темпераменті моря зображуються за допомогою прийому антитези, в якому автор протиставляє два стани – *быть совершенно спокойным* та *бушевать*. Варто звернути увагу і на використання еліптичного імені *«Мраморное»*, що утворилося шляхом субстантивації прикметника, який входить до бінарного наіменування.

В романі «Waiting for the Tulips to Bloom» не приділяється значна увага створенню метафоричного образу протоки Босфор, натомість вона виконує суто прагматичну функцію – виступає певною розмежувальною лінією, про що свідчить використання даного гідроніма в словосполученнях *across the Bosphorus* [8, с. 32) (*across – from one side to the other* [7, с. 14]) та *a Bosphorus crossing* [8, с. 82] *(crossing – a journey by boat across a river or sea* [7, с. 354]). Про розмежувальну функцію протоки свідчить і використання час-

тин, на які поділяється місто – *the other side of the Bosphorus* [8, с. 315], *the European side of the Bosphorus* [8,с. 318].

Подібну функцію виконує і гідронім *Golden Horn* в наступних прикладах: «*The bar, like the bridge it was attached to, was suspended over the Golden Horn…*» [8, с. 15]; «*He now works at another private university over on the Golden Horn…*» [8, с. 101].

Висновки. Проведений аналіз залучених авторами гідронімів дозволяє зробити висновки про те, що в романі Л. Морроу дані власні назви виконують реально-географічну та нейтрально-описову функції, слугуючи для позначення просторових переміщень персонажів та локалізації місця дії у творі. Гідроніми, залучені Е. Сафарлі, також виконують поетичну функцію, перетворюючись на засіб художнього осмислення дійсності. Метафоричні образи водних об'єктів, які постають на сторінках роману «Сладкая соль Босфора», свідчать про те, що світогляду письменника притаманний антропоморфізм – характерна риса особистості зі східним світоглядом. В «людських» образах Босфору та Мармурового моря основна увага приділяється їх емоційним станам та особистісним рисам, що також є проявом етнічної приналежності автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнецов С.А. Большой толковый словарь русского языка / Сост. и гл. ред. С.А. Кузнецов. СПб. : «Норинт», 2000. 1536 с.
2. Лукаш Г.П. Ономастикон прозових творів Володимира Винниченка: автореф. … канд..філол.н. Дніпропетровськ, 1997. 18 с.
3. Маруних І.І. Топоніми в ідіостилі письменника: автореф дис.. канд. філол. наук. – К., 1994.
4. Сафарли Э. Сладкая соль Босфора. Москва : Издательство АСТ, 2017. 288 с.
5. Фененко М.В. Топонімія України у творчості Тараса Шевченка. К. : Рад. школа, 1965. 128 с.
6. Фонякова О. Имя собственное в художественном тексте: Учебное пособие. Ленинград : Изд-во гос. ун-та, 1990. 104 с.
7. Macmillan English Dictionary. Second edition. Malaysia, 2007. 1748 p.
8. Morrow L. Waiting for the Tulips to Bloom: Adrift in Istanbul. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015. 360 p.

REFERENCES

1. Kuzhetsov S.A. Big dictionary of the Russian language / comp. by S.A. Kuzhetsov. SPb. : «Norit», 2000. 1536 p.
2. Lukash G.P. Onomastics of Volodymyr Vynnychenko's prose: author's abstract diss. … PhD. Dnipropetrovsk, 1997. 18 p.
3. Marunych I.I. Toponyms in the writer's writing style: author's abstract diss. … PhD. K., 1994.
4. Safarli E. Sweet salt of Bosporus. Moscow : Publishing house AST, 2017. 288 p.
5. Fenenko M.V. Toponymy of Ukraine in Taras Shevchenko's writings. K. : Soviet school, 1965. 128 p.
6. Fonyakova O. Proper name in the literary text. Leningrad : Publishing house of national university, 1990. 104 p.

The peculiarities of the functioning of hydronyms in the literary text (on the basis of modern English and Russian prose)

M. M. Bryk

Abstract. The article deals with the peculiarities of the usage of hydronyms by modern authors. The analyzed type of proper names is viewed as the means of the artistic reflection of the world and the expression of author's outlook. On the basis of modern novels with the similar topic we analyze the ways in which hydronyms are introduced in the text and their functions. The comparison of the results gives the opportunity to find the characteristic features of the linguistic world image belonging to the authors with different ethnic identity.

Keywords: *proper names, toponym, hydronym, anthropomorphism, metaphor.*

Методи роботи з тематичним текстом на заняттях з англійської мови гуманітарних факультетів

С. О. Чернишова

Кафедра іноземних мов історичного та філософського факультетів Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Paper received 27.10.18; Accepted for publication 05.11.18.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-183VI54-03

Анотація. У статті сформульовано рекомендації щодо роботи з фаховим текстом на заняттях англійської мови зі студентами нелінгвістичних навчальних закладів. Робота з текстом розглядається на трьох рівнях (дотекстовому, текстовому та післятекстовому). Запропоновано комплекс вправ, розроблений на матеріалі фахового тексту «On the Uses of Philosophy» Віла Дюранта, спрямованих на формування вмінь правильно формувати образ іншомовного слова, свідомо оперувати структурою значень іноземних слів, комбінувати слова між собою відповідно до лексичних і граматичних правил, формувати і висловлювати думку іноземною мовою, розуміти думки, висловлені іншими мовцями.

Ключові слова: *фаховий текст, вміння, значення, лексичне і граматичне правило, професійне спрямування.*

Вступ. Курс англійської мови за професійним спрямуванням укладається, орієнтуючись на дисципліну спеціалізації, відтак фаховий текст є якісним та достовірним пізнавальним матеріалом, доповнює набуті під час навчання знання і забезпечує англомовну компетентність майбутнього фахівця. Відбір навчального матеріалу проводиться відповідно до положень Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, за якими основні принципи відбору засобів викладання мов передбачають відбір оригінальних текстів з урахуванням професійних потреб тих, хто вивчає іноземну мову [1, 81]. Таким чином фаховий текст є основним засобом вивчення англійської мови за професійним спрямуванням, джерелом термінологічної лексики, засобом формування лінгвістичної, професійної та соціокультурної компетентності студентів, що забезпечується «накладанням» іншомовних навичок на предметний зміст професії під час виконання професійних завдань [5, 199]. Лексична, граматична та смислова тканина тексту формує розуміння і відчуття мови, розвиває лінгвістичні та пізнавальні навички.

Огляд публікацій. Лінгводидактичні можливості фахового тексту досліджували С.Захарова, С.Ніколаєва, К.Онищенко, В.Плахотник, Н.Постніков, Н.Скляренко та інші, однак сучасний розвиток освітньої галузі потребує увиразнення й осучаснення методів роботи з текстом.

Мета статті – відштовхуючись від основних видів роботи з фаховим текстом, запропонувати ефективні методи роботи з ним.

Результати й обговорення. Читання текстів за спеціальністю англійською мовою – один з способів вивчення мови. Вдало підібрані тексти англійською суттєво сприяють не лише підвищенню мовної компетенції, але й мотивують самостійну роботу студента. Читання текстів може бути різним як за своїми цілями, так і за способами, якими ці цілі досягаються. Найбільш розповсюдженими цілями є поповнення загального чи тематичного словникового запасу, відпрацювання вимови англійських слів і виразів, закріплення правил англійської граматики через розбір типових прикладів, що присутні в тексті, і їх багатократне повторення. Очевидно, що для досягнення цих цілей необхідно добирати відповідні тексти англійською мовою.

Тексти за спеціальністю мають вирізнятися великим багатоманіттям граматичних форм і лексичного матеріалу. Викладач може точніше визначити рівень знань мови студентів і підібрати відповідні тексти. Джерелами текстів за спеціальністю англійською мовою можуть бути оригінальні тексти зі спеціалізованих журналів і газет, а також праці фахівців галузі. Оскільки сприйняття фахового тексту пов‘язане із певними труднощами (недостатньою мовною і професійною компетенцією), викладач мусить ретельно планувати роботу з текстом, визначати потенційно проблемні частини, підготувати методи опрацювання основних лексичних і граматичних особливостей та комплекс вправ. Традиційно у роботі з текстом виділяють три етапи: дотекстовий, текстовий та післятекстовий [2; 4].

Працюючи з текстом «On the Uses of Philosophy» Віла Дюранта [7], що призначений для студентів філософського факультету, виокремлюємо такі етапи роботи:.

1.Робота з активними словами, що присутні в тексті.

Укладання тематичного словника до тексту і робота з цим словником є одним з видів передтекстових вправ, що дають можливість студентам зрозуміти кінцеву мету, стають підґрунтям для розуміння і первинного засвоєння матеріалу. Лексичний мінімум, який складає тематичний словник, дозволяє висловитися на запропоновану тему, забезпечуючи точне вираження думки і вживання слова у його лексичному значенні. Лексичний мінімум може бути запропонований до читання тематичного тексту і супроводжуватися завданням: прочитати і вивчити слова за темою, знайти у тексті речення з цими словами і перекласти їх:

Existence, meaningless, delight, incomparably, wistful, vacillation and futility, chaos, decipher, maelstrom, circumstance, inevitable, the looming of death.

Вивчаючи нові слова, слід пам‘ятати три правила: з‘ясувати значення незнайомих слів, записати його і запам‘ятати, повторюючи. На перший крок (з‘ясування значення) не слід витрачати надто багато часу, слід дотримуватися таких принципів: постаратися зрозуміти слово з контексту, знайти його у двомовному словнику або, за умови достатнього словникового запасу, з‘ясувати значення в одномовному

 ©|*M. M. Bryk 2018*

словнику. Загальним правилом є уважне читання тексту, із з'ясуванням значення кожного незрозумілого слова.

2. Тематичний описовий текст

Після зняття мовних труднощів студенти переходять до читання тематичного тексту. Робота з такими текстами ставить за мету розвиток навичок читання, вимови і перекладу. Студентам пропонується прочитати і перекласти текст.

Після читання тексту виконуються лексичні вправи на закріплення і контроль розуміння змісту тексту. Особливе значення мають лексичні вправи, що дозволяють напрацювати вміння визначати смисл слова у конкретному контексті, визначати місце слова у лексичній системі мови і вміння аналізувати значення ключового слова у конкретному контексті. Вправи, рекомендовані після прочитання тексту, зорієнтовані на вміння студентів використовувати вивчення слова для переказу тексту і для використання слів у письмовому й усному контекстах.

3. Післятекстові вправи на закріплення лексичного мінімуму уроку, що передбачають переклад словосполучень з англійської мови українською. Цей вид роботи допомагає співставити лексичні одиниці різних мов, розкриває їх значення.

Формулювання завдання тренувальної вправи на закріплення лексичного мінімуму уроку може передбачати і вибір з тексту ключових слів чи створення словосполучень з одним з ключових слів.

Тренувальні вправи на закріплення лексичного мінімуму можуть бути запропоновані і з таким формулюванням: *Make up sentences*: A pleasure, the mirages, There, and, a lure, in, of, even, metaphysics, is, philosophy, in.

Перевірка розуміння тексту може здійснюватися за допомогою такого завдання як *Detect the right statement:*

- Science is analytical description, philosophy is emotional interpretation.
- The scientist is as interested in the leg of a flea as in the creative throes of a genius.
- Philosophy seems to stand still, perplexed; but only because she leaves no fruits of victory to her daughters the sciences.
- Philosophy accepts the hard and hazardous task of dealing with problems not yet open to the methods of science — problems like good and evil, beauty and ugliness, order and freedom, life and death.

Лексичні вправи на доповнення речень відповідно до змісту тексту, що передбачає вибіркове заучування контексту. *Complete the following sentences:*

But the philosopher is not content to describe the fact; he wishes to 1)_____ its relation to experience in general, and thereby to get at its meaning and its worth; he combines things in 2)_____; he tries to put together better than before, that 3)_____ which the inquisitive scientist has analytically taken apart.

Також ефективним завданням на закріплення розуміння тесту є визначення «зайвих» слів: *Read the text below and decide which lines of the text contain unnecessary words.*

До системи рекомендованих вправ можна зарахувати і завдання, спрямовані на пояснення значення деяких фраз із тексту з формулюванням: *Define the meaning of the phrase*:

To be a philosopher," said Thoreau, "is not merely to have subtle thoughts, nor even to found a school, but so to love wisdom as to live, according to its dictates, a life of simplicity, independence, magnanimity, and trust.

#	Line	Tick
1	In every field of activity there is a philosophy of it that involves in	
2	questioning of its fundamental concepts, principles, and methods.	
3	So there is philosophy of science, philosophy of religion, philosophy of	
4	art, and so on. Nearly always, some of the best between practitioners in	
5	each field are interested in its philosophy.	

Усі вказані види завдань є контрольними і дозволяють перевіряти результати роботи студентів щодо адекватного розуміння лексики, смислу тексту, сприяють активному оволодінню лексичним матеріалом. Перевірка завдань може проводитися як в усній, так і в письмовій формі, і забирає мало часу. Це дає викладачу можливість ефективного використати навчальний час, відведений для роботи з тематичним текстом.

Слід зазначити, що на цьому етапі роботи з текстом за спеціальністю, студент здатен вибудовувати зв'язане висловлювання на матеріалі цілісного тексту, виконувати мовленнєві дії. Завдання цього рівня можуть містити у собі пошук інформації через ставлення питань і формулювання відповідей і через аргументацію власної думки. Такий комунікативний спосіб контролю, як відповіді на питання не лише контролює детальне розуміння тексту, але і дозволяє формулювати висловлювання з певної теми у певному контексті. Відповідаючи на питання, студенти вчаться обирати з тексту і зв'язувати лексику, що вивчається, з ситуацією, у якій її можна використати; трансформовувати мовний матеріал, вживати лексичні одиниці у різних формах. Аргументація власної думки – можливість залучення у мовномисленнєву діяльність студентів різного рівня мовної компетентності. Це завдання відкритого типу, тобто завдання, які не мають єдиного правильного рішення і дозволяють студентам вирішувати їх за будь-якого рівня володіння мовою. Завдання можуть бути сформульовані таким чином: *Can you add some more of your own to the information of the text*? або ж *Skim the text quickly and write down what you can remember*.

Завдання такого типу дозволяють кожному студенту дати відповідь такого обсягу і рівня складності, який йому до снаги. Навіть малопідготовлений студент, виконуючи такі завдання, може висловити власний погляд. Це підвищує мотивацію кожного студента до участі у роботі, розвиває мовні навики. На останньому етапі роботи з текстом можна дати студентам завдання знайти додаткову інформацію чи обговорити ідеї, сформульовані у тексті.

Змістова база, отримана з тексту і система тренувальних вправ складе основу для розвитку компетентного діалогічного і монологічного мовлення, що веде до наступного етапу роботи з текстом, який передба-

чає переробку інформації тексту задля створення висловлювання. Ситуація тексту використовується як мовна, мовленнєва і змістова опора для розвитку вмінь в усному і письмовому мовленні. Створення висловлювання за текстом вимагає від студентів вміння сформулювати основну ідею тексту, відбирати відповідний матеріал з тексту.

Висновки. Лексичні вправи, сформовані на базі тематичних текстів, спрямовані на розвиток лексичної і мовленнєвої компетентності, яка дозволяє правильно формувати образ іншомовного слова, свідомо оперувати структурою значень іноземних слів, комбінувати слова між собою відповідно до лексичних і граматичних правил, формувати і висловлювати думку іноземною мовою варіативно за допомогою різних слів, розуміти думки, висловлені іншими мовцями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. українського видання С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Калініна Л. Getting America-Wise through reading. Навчальний посібник з англійської мови для студентів вищих навчальних закладів. У 2-х кн. /Калініна Л., Самойлюкевич І., Андерсон К. – Київ: Пед думка, 2001.- Кн. 1.- 175 с.
3. Крат О. Компоненти системи навчання іноземної мови професійного спрямування через зміст професійної діяльності / О. І. Крат // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. – 2011. – № 2 (2). – С. 69-74. – (Серія «Педагогіка і психологія»).
4. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – С. 328 –350
5. Секрет І. В. Модель формування іншомовної професійної компетентності в умовах дистанційної освіти / І. В. Секрет // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 17 (204). – С. 199-208.
6. Христова О. Ф. Використання фахових текстів на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням / О. Ф. Христова // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького : зб. наук. пр. – 2011. – № 6. – С. 220-225. – (Серія «Педагогіка»).
7. The Story of Philosophy: навч.посібник з англійської мови/ упорядн. С.О.Чернишова , О.П.Токменко. – К.: ВПЦ "Київський університет",2017. – 142с.

REFERENCES

1. Zahal′noyevropeys′ki rekomendatsiyi z movnoyi osvity: vyvchennya, vykladannya, otsinyuvannya / nauk. red. ukrayins′koho vydannya S. YU. Nikolayeva. – K. : Lenvit, 2003. – 273 s.
2. Kalinina L. Getting America-Wise through reading. Navchal′nyy posibnyk z anhliys′koyi movy dlya studentiv vyshchykh navchal′nykh zakladiv. U 2-kh kn. /Kalinina L., Samoylyukevych I., Anderson K. – Kyyiv: Ped dumka, 2001.- Kn. 1.- 175 s.
3. Krat O. Komponenty systemy navchannya inozemnoyi movy profesiynoho spryamuvannya cherez zmist profesiynoyi diyal′nosti / O. I. Krat // Visnyk Dnipropetrovs′koho universytetu imeni Al′freda Nobelya. – 2011. – № 2 (2). – S. 69-74. – (Seriya «Pedahohika i psykholohiya»).
4. Metodyka vykladannya inozemnykh mov u serednikh navchal′nykh zakladakh: Pidruchnyk. Vyd. 2-e, vypr. i pererob. / S. YU. Nikolayevoyi. – K.: Lenvit, 2002. – S. 328 –350
5. Sekret I. V. Model′ formuvannya inshomovnoyi profesiynoyi kompetentnosti v umovakh dystantsiynoyi osvity / I. V. Sekret // Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. – 2010. – № 17 (204). – C. 199-208.
6. Khrystova O. F. Vykorystannya fakhovykh tekstiv na zanyattyakh z anhliys′koyi movy za profesiynym spryamuvannyam / O. F. Khrystova // Naukovyy visnyk Melitopol′s′koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Bohdana Khmel′nyts′koho : zb. nauk. pr. – 2011. – № 6. – S. 220-225. – (Seriya «Pedahohika»).

S. O. Chernyshova

Professional texts: methods and work in English classes humanitarian faculties

Abstract. The recommendations on the professional texts work with the students of non-linguistic institutions have been formulated in the article. The aim of the article is to propose effective methods of work with professional texts on the basis of the main types of work with the texts. The method of professional texts analysis has been used in the article. Three main steps in work with professional texts have been used : pre-reading, reading, after-reading. Complex of tasks, designed on the basis of the book "The Use of Philosophy" by Will Durant, has been worked out. It focuses on reading skills development in professional texts through the following issues:

- to form the skills to create an image of foreign words;
- to operate with the structure of foreign words meaning ;
- to combine words according to their lexical and grammar structure;
- to form thoughts and present them in foreign language;
- to understand professional information presented by foreign speaker;

Keywords: *professional text, skill, meaning, lexical and grammatical rules, professionally oriented.*

Поняття теологічного дискурсу та його функції в комунікації

К. В. Доскач

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна
Corresponding author. E-mail: katie.doskach@gmail.com

Paper received 26.10.18; Accepted for publication 03.11.18.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-183VI54-04

Анотація. Стаття присвячена дослідженню основних детермінантів теологічного дискурсу та аналізу комунікативного підходу, що має специфічні характеристики на вербальному та невербальному рівнях сприйняття релігійного контексту. Також в статті надається визначення теологічного дискурсу та описуються його основні функції. Пропонується класифікація християнської теологічної термінології.

Ключові слова: *дискурс, теологія, комунікація, когнітивна функція, догматизм.*

Вступ. Дискурс є частиною соціокультурної взаємодії, тобто спілкування людей в різних соціальних групах чи типових комунікативних ситуаціях. Чернявська В.Е. розглядає дискурс як текст в нерозривному зв'язку з ситуативним контекстом [8, с.70], тобто з тією типовою ситуацією у якій відбувається комунікація. Крім того, на думку автора дискурс – це сукупність тематично співвіднесених текстів, які зведені до однієї теми, розкритої інтертекстуально, тобто у взаємодії з іншими дискурсами [8, с.75]. У різних сферах історично сформованої комунікації виділяють багато видів дискурсу. Залежно від учасників спілкування та комунікативної ситуації виділяють стільки дискурсів, скільки існує типізованих осіб і обставин: науковий, політичний, юридичний педагогічний, релігійний тощо. Під теологічним дискурсом розуміється різновид релігійного дискурсу, що є сукупністю вербальних творів, мета яких через роздум про Бога і тлумачення Священного Писання переконати реципієнта в істинності християнського вчення. Предметом теології є тлумачення Священного Письма, церковних канонів, розробка та формулювання понять і положень, осмислення літургічної практики, норм моральності, релігійне мистецтво тощо. Розрізняють догматичне, основне, порівняльне, моральне та пастирське богослов'я, що знаходить мовно-комунікативне вираження у відповідних різновидах християнського теологічного дискурсу [5, с.337].

Огляд літератури. Наразі все більше число дослідників визнають існування релігійного дискурсу як одного з найважливіших видів інституціонального дискурсу разом з політичним, юридичним, медичним та іншими (Є.Є. Анісімова, В.І. Карасик, О.А. Крилова, Л.П. Крисін, Н. Б. Мечковська, M. Kaempfert, E. Biser, H. Fischer). Протягом багатьох років досліджується жанрова специфіка окремих видів релігійного дискурсу: духовне послання (Ярмульска 2002), молитва (Уразаєва 2003), церковно-проповідницький дискурс (Анісімова 2008). Сучасними лінгвістами вивчались окремі концепти, що становлять основу релігійної комунікації: "Блаженство" (Воркачов 2005); "Бог" (Караулов 1994); "Віра" (Караулов 1994, Степанов 2001); "Гріх", "Розпуста як гріх" (Степанов 2001); "Душа" і "Дух" (Чернікова 2004; Степанов 2001); "Шлях" (Уразаєва 2003); "Святі і праведники" (Степанов 2001); "Святе і скверне" (Степанов 2001); "Страждання" (Караулов 1994); "Страх" (Колосов 2004); "Біс, біс" (Степанов 2001) та ін.

Мета. Аналіз основних детермінантів теологічного дискурсу та визначення ролі комунікативного підходу у сприйнятті релігійного контексту.

Матеріали і методи. Теологія як форма поширення християнських істин для вірян, що не мають теологічної освіти, знаходить своє вербальне вираження у всій різноманітності духовної літератури. Серед існуючого різноманіття текстів сучасної духовно-повчальної літератури матеріалами статті слугують коментарі до Біблії для мирян, катехізиси, популярні статті на християнські теми, медитації, проповіді для читання. Контент-аналіз та описово-порівняльний метод дослідження були застосовані з метою отримання достовірних результатів.

Результати та їх обговорення. Єдину основу для виокремлення теології як теоретичного і практичного вчення про Бога, Одкровення, взаємовідносин Бога і людей складає опора на Священні тексти і їх тлумачення. Саме робота з релігійними текстами, спрямована на розуміння біблейської, церковної, загальнолюдської історії, подій сучасності і є стержневою частиною богословської системи. А.М.Прилуцький відмічає, що християнська теологія вже оформлена через досягнуту повноту божественного Одкровення. Тому завданням сучасної теології є не догматичний розвиток, а термінологічна, методологічна та герменевтична рефлексія. Весь розвиток богослов'я християнської Церкви по суті зводиться до осмислення богословських істин Одкровення [6,с.205].

Теологія (богослов'я) – наука, яка ґрунтована на сакральних текстах Одкровення і виражена в дискурсивній формі вчення про Бога, його суть та дії; сукупність міркувань і доказів істинності віровчення, обґрунтування вірності певному змісту, нормам і правилам життя. Теологія визначається в широкому значенні як система християнських вчень про сенс і зміст віри (догматизм, літургія), моральне життя церкви (етика), Біблію (біблейські тлумачення, бібліологія, біблейські словники), історичний розвиток церкви та її вчення (історія церкви, патрологія), а також взаємовідносини релігії і людей на сучасному етапі. Згідно зі словником "Християнство" богослов'я або теологія – систематичний виклад, обґрунтування і захист вчення про Бога, його риси та ознаки; комплекс доказів "істинності" догматизму, релігійної моралі, правил і норм життя вірян та духовенства [9, с.178].

Теологічний дискурс – це дискурс Богослов'я і Боговчення, який розвиває і виражає зміст християнської віри, яка сповідується Церквою. Богослов'я – це система релігійно-догматичних доказів і обґрунтування надприродних, "абсолютних" істин, що випливають з необмеженої, надчасової природи Бога. Система теології об'єднує комплекс дисциплін, кожна з яких висвітлює різні сторони християнського віровчення та має своє цільове призначення.

Детермінантами теологічного дискурсу є:

 ©|*K. V. Doskach 2018*

1) Сфера комунікації (релігійна) і характерна для неї картина світу, яка ґрунтується на визнанні існування Бога як вищої сакральній суті. В текстах релігійної комунікації йдеться про сакральну реальність, при якій межі між реальним і нереальним стерті. Цим пояснюються два напрямки теологічного дискурсу до світу невидимого, Божественного і світу видимого, реального.

2) Референціальна область, що визначає його тематику і змістовні домінанти, включає основні концепти теологічного дискурсу. В якості організуючого в теологічному дискурсі, як і в релігійному, виступає концепт Бог. До нього апелюють в усіх текстах, незалежно від жанру і характеру публікованих теологічних матеріалів. До найважливіших відносяться також концепти: віра, дух, душа, диво, любов та ін.

3) Функції теологічного дискурсу:

– Сакральна функція, безпосередньо пов'язана з усією релігійною сферою комунікації. Вона полягає в тому, що богопізнання здійснюється через містичне спілкування зі світом божественного, через те, що "здіймає дух до споглядання (contemplatio) вищих сутностей".

– Когнітивна функція теологічного дискурсу полягає в тому, що пізнання Бога і божественної істини здійснюється за допомогою раціо, коли відбувається матеріалізація релігійного світобачення в одиницях мови, переклад містичного вчення в площину аналізу і висновків.

– Аргументуюча функція в теологічному дискурсі базується на обґрунтуванні, доказі і донесенні до вірян суті християнських істин.

– Комунікативна функція реалізується в організації взаємодії між комунікантами для передачі богословського знання в науковій або ненауковій релігійній комунікації.

– Просвітницько-повчальна функція служить виховною дією для реципієнта, формуванню у нього певного відношення до життя, наслідуючи Євангеліє [2. с.10].

Разом з виділеними функціями теологічний дискурс виконує також регулятивну (регулювання поведінки вірян) та інтеграційну (об'єднання вірян) функції, які розглядаються нами як факультативні.

4) Догматизм є основним принципом організації теологічного дискурсу. Він має на увазі опору на корпус текстів (Священне Писання (Біблія) і Священний Переказ (в католицизмі), що містять основні положення віровчення. Догматизм складає суть теологічної аргументації, що пояснює все, що відбувається у світлі Біблії. За Біблією стоїть унікальна система асоціацій, що викликаються нею у свідомості вірян. У сучасній лінгвістиці подібні тексти позначаються як "прецедентні тексти", тобто значимі для особи в пізнавальному і емоційному відношенні та мають надособовий характер. Тексти, що добре відомі широкому оточенню цієї особи, включаючи її попередників та сучасників і такі, звернення до яких поновлюється неодноразово в дискурсі цієї мовної особи" [4, с.105].

Прецедентний текст формує концепт, тобто соціопсихічні знання, що характеризуються багатовимірністю і ціннісною значущістю. Розрізняють мікрогрупові, макрогрупові, національні, цивілізаційні, загальнолюдські прецедентні тексти. Біблія відноситься до надгрупових, наднаціональних і загальнолюдських текстових концептів, що мають найвищу міру авторитетності і імперативності. Саме ця унікальність обумовлює регулярну актуалізацію Біблії як одного з найважливіших прецедентних текстів в різних видах релігійного дискурсу, у тому числі в теологічному.

5) Тлумачення Священного Писання, яке є основним способом пізнання в теологічному дискурсі, використовується як провідна комунікативно-мовна форма. Тлумачення Священних текстів носить спеціальну назву "екзегеза". Тлумаченням релігійних текстів, передусім текстів Біблії, займається окрема богословська дисципліна – екзегетика. Усі істини, які здатна пізнати людина, містяться в Писанні і проблема полягає тільки в тому, щоб правильно представити і зрозуміти те, що сказано в ньому.

6) Богословська термінологія. Цей детермінант виділяється в якості основного А.М. Прилуцьким. Факт наявності термінології дозволяє зробити висновки про існування теології як впорядкованої спеціальної сфери знань, що наповнює питання про міру "науковості" теологічного знання об'єктивним змістом [6, с.29]. Процес створення власне християнської теологічної термінології почався незабаром після інституціоналізації християнської Церкви, тобто приблизно з кінця першої половини першого століття християнської ери. До богословської лексики відносяться мовні одиниці, що мають сакральну значущість, а саме:

– біблеїзми (слова, словосполучення і образи з Священного Писання як особливий пласт лексичних одиниць): *Miracle, Cure, Feeding, Raising of the Dead, Demon, Enlightenment etc.*;

– слова семантичного поля "релігія": *Sermon, Preacher, to repent, Confession, to pray, Priest, Mercy, the gospel etc*;

– лексика морально-етичного характеру: *Faith, Cognition, Experience of God, New Testament ethics etc;*

– клішовані звертання до Бога та Ісуса: *Lord, the Risen Lord, the Prince of Life etc.*

Усе різноманіття представленої богословської термінології, на думку А.М.Прилуцького, можна розділити на тематичні групи. Найбільш обємний по кількості елементів, що входять в нього, блок містить найважливіші терміни, що визначають догматичні поняття християнської теології: Christology, Dogmatics, Creativity, Belief, Creation, Trinity тощо. Інший тематичний блок складає лексика, що відбиває облаштування церкви і адміністративно-канонічні стосунки всередині неї: the Practical Theology, the Church Contemporary History Research, the Synodal Decision та ін.

7) Учасники комунікації. Найважливішим детермінантом для виділення теологічного дискурсу є наявність його учасників, що мають специфічні характеристики на вербальному і невербальному рівнях. Комуніканти будь-якого інституціонального дискурсу, у тому числі релігійного, поділяються на агентів і клієнтів: до перших відносяться ті, хто грають активну роль в інституціональному спілкуванні, а до других – ті, хто звертається до агентів і виступають представниками суспільства в цілому по відношенню до представників інституту [3, с.266]. Стосовно теологічного дискурсу ми виділяємо два типи комунікантів:

1. Теолог, богослов (the Theologian) – людина, що має богословську освіту: теолог (церковний учений), церковний служитель, викладач релігії в учбовому закладі Часто допускається комбінування цих соціальних ролей. Представник вказаної групи добре володіє теологічною термінологією, знає процедуру богослужіння, адекватно сприймає як практичну, так і теоретико-теологічну літе-

ратуру і нерідко сам є автором фундаментальних досліджень, публікацій в релігійних виданнях. У спеціалізованих виданнях автор теологічного дискурсу ідентифікується власною назвою з вказівкою сану, наукового звання тощо.

2. Вірянин, нетеолог (the Layman) – мовна особа, що не володіє або не в повному обсязі володіє теологічним соціолектом. Віряни є особливою соціально-психологічною групою, об'єднаною у рамках категорії "релігійна віра". Вона характеризується негомогенністю, відмінністю у віці, рівні інформованості, обсязі спеціальних знань, соціальному статусі та спрямованості інтересів [1, с.75].

Так, можна виділити групи переконаних християн (the Convinced Christians), що живуть за законами християнської моралі і тих, що мають свідоцтво про хрещення (the Baptism Certificate). Окрім цього виділяють християн, що обирають у вірі і церковному житті те, що вони хочуть інтегрувати у своє життя (the Selection Christians), дистанційованих від приходського життя християн (the Distanced Christians), а також далеких від життя общини християн (the Rand Christians) [7, с.94].

Залежно від міри підготовленості до сприйняття теологічної інформації комунікантів ми виділяємо наступні два типи стосунків між ними:

1) "Теолог – теолог" ("Theologian – Theologian") – професійна комунікація між фахівцями в області богослов'я (професійна і спеціальна комунікація);

2) "Теолог – нетеолог" ("Theologian – Layman") – комунікація між фахівцем і неспеціалістом, дилетантом в області теології.

Залежно від рівнів, що традиційно виділяються в теології, а також від міри підготовленості комунікантів до сприйняття теологічної інформації (теолог/теолог, теолог/нетеолог), ми виділяємо два основні види теологічного дискурсу, представлені популярно-теологічним (виклад християнських істин для мирян, нетеологів) і теоретико-теологічним дискурсом (спілкування між фахівцями-теологами).

Висновки. На підставі проведеного дослідження ми виділяємо теологічний дискурс як різновид релігійного дискурсу, метою якого є через роздум про Бога і тлумачення Священного Писання переконати реципієнта в істинності християнського вчення. Детермінантами теологічного дискурсу є: сфера комунікації (релігійна); референціальна область, що визначає його тематику і змістовні домінанти (істини християнської віри); функції (сакральна, комунікативна, когнітивна, просвітницько - повчальна, аргументуюча). В якості основної ми виділяємо ту, що аргументує, оскільки метою подібних дискурсів є обгрунтування і донесення до вірян суті християнських істин. Як факультативні розглядаються регулятивна (регулювання поведінки вірян) і інтеграційна (об'єднання вірян) функції. Детермінуючими чинниками виступає також наявність в теології сталої понятійної системи і певного круга комунікантів: теолог (Theologian) і вірянин, мирянин (Layman), що мають загальну картину світу, але різні пресупозиції. Залежно від рівнів (популярна і теоретична теологія), що традиційно виділяються в теології, а також від міри підготовленості комунікантів до сприйняття теологічної інформації (теолог/теолог, теолог/нетеолог) ми виділяємо два основні види теологічного дискурсу, представлені популярно-теологічним дискурсом (виклад християнських істин для мирян, нетеологів) і теоретико-теологічним (спілкування між фахівцями-теологами).

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеева Г.А. Религиозная проповедь как специфический вид языковой коммуникации (на материале современных немецкоязычных проповедей): Дис.... канд. филол. наук. - Иркутск, 1998. - 183 с.
2. Гадомский А.К. Теолингвистика: история, современное состояние, перспективы [в:] А. К. Гадомский, Ч. Лапич (ред.), Хрестоматия теолингвистики, Симферополь: Универсум, 2008. – 5-32 с.
3. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепт, дискурс. – М.: Academa, 2004. - 389с.
4. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 1987. - 261с.
5. Малікова О.В. Дискурси християнської лінгвокультури в контексті співвідношення і розмежування. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – Вип. 21. – 2012. – 335 с.
6. Прилуцкий А.М. Дискурс теологии. - СПб.: Светоч, 2006 – 304 с.
7. Салахова А. Г.-Б.. Речевые стратегии и средства их реализации в современных христианских немецкоязычных проповедях: Дис....канд.филол.наук. – Челябинск, 2006. – 216 с.
8. Чернявская В. Е. Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия: уч. пособие. М., 2006. С. 69.
9. Христианство: Словарь // Под ред. Л.Н. Митрохина. - М.: изд-во «Республика», 1994. – 560 с.
10. Dijk van T. A Semantic Discourse Analysis // Handbook of Discourse Analysis. Dimensions of Discourse. L. Academic Press Inc. (London) LTD, 1985. Vol. 2. P.1

REFERENCES

1. Ageeva G.A.Religious preaching as a specific type of language communication (on the basis of modern German-language sermons): dis .... cand. philol. sciences. - Irkutsk, 1998. - 183 s.
2. Gadomskij A. K. Theolinguistics: History, Current State, Perspectives [in:] A.K. Gadomsky, Ch. Lapich (ed.), Reader of Theolinguistics, Simferopol: Universum, 2008. – 32 s.
3. Karasik V.I. Language Circle: Person, Concepts, Discourse. – M.: Academa, 2004. - 389s.
4. Karaulov Yu.N. Russian Language and Linguistic Personality.. - M.: Science, 1987. – 261s.
5. Malikova O.V. Discourses of Christian linguistic culture in the context of relationship and division. Problems of Semantics, Pragmatics and Cognitive Linguistics. - Ed. 21 – 2012. – 335 s.
6. Priluckij A.M. Theological discourse. - Spb.: Svetoch, 2006 –304s
7. Salaxova A. G.-B. Speech strategies and means of their implementation in modern Christian German-speaking sermons: dis .... cand.phil.science. - Chelyabinsk, 2006. – 216 s.
8. Chernyavskaya V. E. The discourse of power and the power of discourse: problems of speech influence. - M., 2006. – 69 s.
9. Christianity: dictionary // Ed. L.H. Mitrokhin. - Moscow: publishing house "Republic", 1994. – 560 s.

Concept of theological discourse and its functions in communication

K. V. Doskach

Abstract. The article is devoted to the study of the main determinants of theological discourse and the analysis of the communicative approach, which has specific characteristics on the verbal and nonverbal levels of perception of the religious context. The article also defines theological discourse and describes its main functions. The classification of the Christian theological terminology is proposed.

Keywords: *discourse, theology, communication, cognitive function, dogmatism.*

Фразеологічні та паремійні одиниці в індивідуальному лексиконі білінгвальної особистості

О. А. Гапченко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: lengapchenko@gmail.com

Paper received 26.10.18; Accepted for publication 05.11.18.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-183VI54-05

Анотація. Стаття присвячена дослідженню статусу фразеологічних і паремійних одиниць в лексиконі мовної особистості. Фразеологізми і паремії розглядаються як мовні знаки та як елементи системи національно-культурних цінностей. Аналізуються чинники, що формують фразеологічну семантику, визначають специфіку зберігання і функціонування одиниць фразеологічного і паремійного типів у структурах індивідуального лексикону білінгвальної особистості.

Ключові слова: *білінгв, мовна свідомість, внутрішній лексикон, фразеологія, паремія.*

Вступ. Культура й мова – дві семіотичні системи, які активно взаємодіють, постійно вступаючи у своєрідну інтеракцію. Оскільки «в основі світобачення і світорозуміння кожного народу лежить своя система предметних значень, соціальних стереотипів, когнітивних схем, свідомість людини завжди етнічно зумовлена» [4, с. 20]. У мовній свідомості людини відображається система національно-культурних цінностей її етнолінгвокультурної спільноти. Серед мовних знаків, що об'єктивують національно-культурні особливості образів свідомості, важлива роль належить фразеологізмам, прислів'ям, приказкам – одиницям, які зароджуються на перетині мови і культури й уже тому дають можливість розглядати їх як «потенційно культуроносні» знаки. Феномен фразеологічної семантики залишається одним із найбільш перспективних об'єктів наукових досліджень.

Огляд публікацій за темою. За теорією лінгвокультурологічного моделювання, фразеологічне значення формується під впливом культури у процесі міжсеміотичної транспозиції – переходу з однієї системи знаків в іншу. Слідом за І. Зиковою, під міжсеміотичною транспозицією розуміємо переведення концептуального змісту знаків різних семіотичних сфер культури у знаковий простір природної мови, зокрема, у фразеологічні знаки [2].

Вивчення фразеології (у широкому розумінні терміну) має давні традиції та залишається в центрі уваги сучасної науки. У дослідженнях фразеологічних і паремійних одиниць виокремлюють структурно-лінгвістичний (праці О. Ахманової, Л. Булаховського, В. Виноградова, В. Мокієнка та ін.), лінгвокогнітивний (розвідки М. Алефіренка, В. Телія та ін.), психолінгвістичний (дослідження О. Залевської, О. Шуміліної та ін.), лінгвокультурологічний (праці М. Ковшової та ін.) напрями.

При дослідженні фразеологічних і паремійних одиниць останнім часом активно використовуються досягнення когнітивістики: вводяться поняття «паремійний концепт», «паремійний прототип», «когнітема» тощо. З позицій психолінгвістичного підходу фразеологізми і паремії розглядаються не лише як одиниці мовної системи, а й як одиниці індивідуального лексикону, засіб доступу до єдиної інформаційної бази людини, яка включає мовні та енциклопедичні знання, емоційні враження, вироблену в соціумі систему оцінок (праці О. Залевської).

Наше дослідження базується на основних положеннях психолінгвістичної теорії слова як здобутку індивіда, концепції специфіки індивідуального знання, концепції єдиної інформаційної бази (О. Залевська). Теоретичною базою дослідження послужили класичні та сучасні наукові розвідки в галузі фразеології, психолінгвістики, когнітивної лінгвістики й лінгвокультурології (М. Алефіренка, О. Ахманової, А. Вежбицької, В. Виноградова, О. Залевської, І. Зикової, В. Карасика, В. Красних, О. Кубрякової, О. Леонтьєва, В. Мокієнка, З. Попової, І. Привалової, Й. Стерніна, В. Телія та ін.).

Мета. Дослідити статус і особливості функціонування фразеологічних і паремійних одиниць в індивідуальному лексиконі білінгвальної особистості, а також чинники, що впливають на їхнє формування і функціонування шляхом психолінгвокультурологічного аналізу даних, отриманих під час асоціативних експериментів.

Матеріали й методи. Матеріалом дослідження стали результати асоціативних експериментів, у яких взяли участь природні і штучні білінгви – носії української, російської та інших (переважно, європейських) мов із різних регіонів України. Оскільки дослідження особливостей функціонування фразеологічних і паремійних одиниць в індивідуальному лексиконі пов'язане з вивченням питань когніції, з аналізом зв'язку між позамовною дійсністю, її ментальною репрезентацією та мовним вираженням, із вивченням фразеологізмів і паремій як здобутку індивіда і засобу доступу до афективно-когнітивно-перцептивної бази людини, доцільно використовувати комплексний підхід із поєднанням принципів традиційної лінгвістики, когнітивної лінгвістики, психолінгвістики та лінгвокультурології. Використовувалися комплексний теоретичний аналіз, деякі аспекти системного аналізу (при вивченні впливу структурно-семантичних особливостей фразеологічних одиниць на їх функціонування), методика суб'єктивних дефініцій, різні види лінгвістичного асоціативного експерименту, психолінгвокультурологічний аналіз, метод кількісної обробки даних.

Результати та їх обговорення. Етнолінгвокультурну свідомість формують одиниці трьох просторів: лінгвістичного, когнітивного і культурного. Когнітивний простір складається з таких функціональних одиниць, як когнітивні прототипи (Е. Рош), концептуальні метафори (Дж. Лакофф, М. Джонсон), концепти, концептосфери (О. Кубрякова), фрейм-структури (В. Красних). І. Привалова, зауважуючи, що це явища різного порядку, розглядає їх разом як такі, що належать до когнітивного простору й мають безпосереднє відношення до інформації і знань, і пропонує до куль-

 ©|*O. A. Gapchenko 2018*

турного простору відносити культуреми, міфологеми, ритуали, культурні стереотипи, еталони, символи, а до лінгвістичного – мовні універсалії, семантичні примітиви і мовні маркери національно-культурної свідомості [5, с. 42]. Ці простори взаємопов'язані і складають єдине ціле – «лінгво-культурно-конітивний простір, конгруентний національному» (І. Привалова).

Слідом за О. Залевською, лексикон людини ми розглядаємо як функціональну динамічну систему, яка інтегрує результати взаємодії перцептивних, когнітивних, афективних процесів, характерних для живого мислячого індивіда [1, с. 275]. Внутрішній лексикон – «таке психічне утворення, яке забезпечує не лише зберігання необхідної інформації про всі мовні одиниці й категорії, а і достатньо легкий доступ до всієї цієї інформації та можливості її швидкого видобування в актах породження і сприйняття мовлення» [3, с. 369]. Він не вичерпується лише лексичними одиницями, а містить стійкі синтаксичні структури, кліше, фразеологічні звороти (які відтворюються в готовому вигляді й у цьому подібні до слова). Внутрішній лексикон розглядається нами як найважливіша частина когнітивної бази білінгва. Хоча слово багатьма визнається базовою когнітивною одиницею мови (О. Кубрякова), властивості фразеологізмів і паремій дозволяють розглядати їх як когнітивні утворення (звичайно, іншого рівня, ніж слово). Фразеологізми і паремії розглядаються як види мовних маркерів національної картини світу (І. Привалова) лінгвокультурного типу, тобто як мовні знаки, що об'єктивують національно-культурні особливості образів свідомості представників певної етнолінгвокультури. Як і слово, ідіоми і прислів'я членують дійсність, відображуючи якусь ситуацію, і служать готовим засобом репрезентації схожих ситуацій, оскільки в основі схеми паремійної категоризації лежить аналогійне мислення. Одночасно, вони спрямовані на інтерпретацію світу мовною особистістю, вираження її індивідуального ставлення, оцінки. Паремійні категорії надзвичайно динамічні, постійно змінюються і перебудовуються при використання паремій у нових ситуаціях. Отримана в результаті асоціативних експериментів асоціативно-вербальна мережа дозволяє робити висновки про особливості сприйняття образу світу мовцями та про специфіку зберіганні й використання одиниць етнолінгвокультурної свідомості. Асоціативні реакції при цьому можемо розглядати як репрезентацію неусвідомлюваних шарів образів свідомості.

Система образів, закріплених у фразеологічному складі мови, пов'язана з матеріальною і духовною культурою лінгвокультурної спільноти й свідчить про її культурно-національний досвід і традиції. Як відомо, до основних форм осмислення світу належать архетипна, міфологічна, релігійна, філософська й наукова форми. Саме ці форми, на думку дослідників, є механізмом чуттєво-інтелектуального освоєння людиною світу і трансформації набутого досвіду у фізично сприймані знаки культури й мови, його накопичення і транспозиції з однієї семіотичної системи в іншу.

З метою дослідження процесів творення, зберігання і функціонування одиниць фразеологічного і паремійного типу в індивідуальному лексиконі білінгвальної особистості була проведена серія психолінгвістичних експериментів, до участі в яких залучалися 240 осіб різного віку, статі, професії, рівня освіти з різних регіонів України. Усі інформанти відзначили володіння кількома мовами: українською та російською (100%), українською, російською, англійською (63%), українською, російською, німецькою – 20%, українською, російською, англійською, німецькою – 8%, українською, російською, французькою – 10%, українською, російською, італійською – 6%, українською, російською, польською – 8%. Також частина інформантів відзначила володіння іншими мовами (турецькою, китайською, румунською). Переважна більшість учасників експериментів не мають філологічної освіти, іноземні мови вивчали у школі й вищих навчальних закладах. Усі відзначили вільне володіння українською та російською мовами, частина – вільне володіння трьома мовами (більшість - українською, російською та англійською, дещо менша кількість – українською, російською та німецькою чи французькою, близько 8% - українською, польською, російською та 4% - українською, угорською, російською).

У першому експерименті учасникам пропонувалося записати до поданих в анкеті слів-стимулів відомі їм стійкі словосполучення або речення. Словами-стимулами слугували стрижневі слова фразеологічних і паремійних одиниць, вибраних із фразеологічних словників української мови та словників паремій. Стимули подавалися українською, однак мова відповіді спеціально не обмежувалася. Більшість отриманих реакцій були українською, проте на деякі стимули давалися реакції іншими мовами (переважно російською, англійською, французькою, італійською; німецькою – поодинокі випадки; реакції польською, угорською чи румунською мовами відсутні навіть в інформантів, які зазначили вільне володіння цими мовами). Отримані реакції в цілому можна розділити на декілька типів: реакції-фразеологізми, реакції паремійного типу, крилаті слова та ін.

Більшість відповідей респондентів можна розглядати як фразеологічні одиниці різного типу. Як свідчать матеріали експериментів, пересічні мовці мають цілком задовільні загальні знання про фразеологію: не було жодної анкети, де б інформант повністю не справився з завданням; відмови від відповіді на окремі стимули були нечисленними, хоча не завжди наводився точний варіант. У формуванні фразеологічної семантики провідну роль відіграє *перцепція*. Отримана через різні органи чуття і засвоєна завдяки різним зовнішнім і внутрішнім рецепторам інформація про світ у вигляді перцептивого досвіду формує основу комплексного значення фразеологічного знака, а в глибинному підґрунті змісту фразеологічної одиниці є особливий, так званий перцептивний інформаційний шар, який виконує повідну роль у формуванні цілісного фразеологічного значення. Поява фразеологізмів часто пов'язана з діяльністю людини, побутом тощо. Предмети, дії, явища, їхні властивості «входять» в образ фразеологізму, стають основою його семантики, саме тому отримані реакції-фразеологізми характеризуються значною варіативністю.

Когнітивний простір будь-якої мовної особистості неоднорідний. Ще більше питань виникає при вивченні когнітивного простору мовної особистості білінгва. Так, Є. Тарасов зазначає: «Міжкультурне спілкування є певною мірою патологічним, відхиляється від норми, оскільки в міжкультурному спілкуванні спільність свідомостей комунікантів не оптимальна, і тому порушується зазвичай автоматизований

процес мовленнєвого спілкування і стають помітними його складові, які в нормі не розрізняються» [6, с. 11]. Це зауваження, на нашу думку, більше стосується саме штучних білінгвів. У свідомості природного білінгва (зокрема, за даними проведених експериментів, українсько-російського), очевидно, існує одна система образів, яка презентується двома мовами. Досить цікавими у цьому аспекті є реакції одного з інформантів: жінка, 59 років, вища освіта, перекладач, вільно володіє російською, українською, англійською мовами (комбінований білінгвізм). На стимули українською мовою вона наводить фразеологізми і паремії українською, після чого деякі з них пояснює російською (напр.: *БАЙДИКИ – бити байдики – лениться*; *ВИТРИШКИ – ловити витришки – наблюдать; ВИЛА – поставити на вила – применить физическую силу*) або наводить і українські, і російські мовні одиниці з поясненнями їх значення (*ВОДА – товкти воду в ступі, лить воду – заниматься ерундой; ГЛУЗД – з глузду з'їхав – сошел с ума, здоровий глузд)*. Подібних випадків у матеріалах експериментів зафіксовано досить багато.

Переважна більшість існуючих досліджень мовної свідомості білінгвів зосереджена на вивченні свідомості штучних білінгвів, яка складається не лише з образів свідомості, що передаються мовними знаками рідної культури, а і з набутих образів свідомості іншої культури. Таким чином, мовна особистість вивчається в опозиції «свій – чужий», а учасники міжмовного спілкування розглядаються як *вторинні мовні особистості*, увага зосереджується на комбінаторній і асимілятивній особливостях їх етнолінгвокультурної свідомості (праці В. Карасика, І. Привалової). Мовна особистість природного білінгва, очевидно, не може розглядатися як вторинна мовна особистість. І. Привалова пропонує «розрізняти випадки, коли в індивідуальний когнітивний простір вторинної мовної особистості «привласнена» когнітивна база інкорпорована частково, і ті випадки, коли в неї входять навіть периферійні феномени (прецедентні) «чужої» когнітивної бази» [5, 42]. У випадку природного білінгвізму в двомовної особистості, на нашу думку, існує не «привласнена» і якоюсь мірою «інкорпорована», а єдина цілісна когнітивна база, до складу якої органічно увійшли феномени обох культур із перевагою елементів культури суспільства, у якому такий білінгв народився, постійно проживає, у якому сформувалася його мовна особистість, мовна компетенція. Матеріал дослідження (асоціації, отримані від природних українсько-російських білінгвів, асоціації монолінгвів і квазібілінгвів) свідчить про можливість такого припущення.

Перцепція – специфічний «механізм» продукування значення мовних знаків, які відображають і зберігають соціально і культурно значущий сенсорно-перцептивний досвід пізнання світу. Результати перцептивних процесів можна виявити, аналізуючи значення фразеологізмів і паремій, що відображають специфіку перцептивного освоєння світу. Очевидно, що перцепція, перцептивний досвід виступає своєрідним мотиватором у процесі творення фразеологізмів. Мовці сприймають фразеологізми крізь фільтр своїх знань про світ і своїх культурних установок. При сприйнятті й використанні фразеологізмів у різних сферах свідомості мовця в «згорнутому вигляді» відбуваються певні ментальні процеси, серед яких: 1) денотативно-сигніфікативна обробка, пригадування пов'язаних із фразеологізмом і потрібних для більш точного його використання знань і уявлень; 2) поєднання (асоціювання) образу фразеологізму з символами, стереотипами, міфологемами тощо; 3) емоційно-оцінна реакція, інтерпретація позначуваного з позицій ціннісної картини світу.

Другу за чисельністю групу реакцій, отриманих під час першого експерименту, складали реакції паремійного типу. Паремії як елементи культури, досвіду, знань, спостережень, вірувань входять у когнітивну базу мовців – сукупність знань і уявлень, спільних для членів лінгвокультурної спільноти. Через свою метафоричність паремії можуть використовуватися в різних ситуаціях: образність, набута в результаті когнітивного процесу узагальнення, дозволяє вільно переносити їх на різні ситуації. Когнітивна специфіка прислів'їв полягає в тому, що їхнє абстрактне значення вибудовується на основі знайомих, звичних і зрозумілих для представників певної лінгвокультурної групи концептів. Р. Хонек розглядає паремії як мініторії, призначення яких – підсумувати, об'єднати і компактно кодувати багато різних ситуацій [7, с. 103].

Оскільки перший експеримент продемонстрував надзвичайну активність одиниць паремійного типу, було вирішено провести експеримент, мета якого – дослідити особливості продукування і зберігання в індивідуальному лексиконі білінгвів паремій. Анкета складалася з трьох частин: 1) наводилися паремії, які потрібно було пояснити, 2) пропонувалося підібрати до паремій близькі за значенням і 3) навести протилежні за значенням одиниці.

Характерною ознакою паремії є інформативність, що відносить її до розряду когнітивних утворень: паремія пов'язана з пізнавальною та інтерпретаційною діяльністю людини і фіксацією певних структур знання (точніше, уявлень як результатів інтерпретації навколишнього світу і подій, що в ньому відбуваються). Когнітивні психологи стверджують, що створення, використання й розуміння паремій може бути пояснене загальними когнітивними принципами. В основі створення й засвоєння прислів'їв лежить індукція – узагальнення, яке виводиться з досвіду [7, с. 36]. У процес такого узагальнення залучені й інші когнітивні процеси, кожен із яких бере участь у прислівній когніції: ментальна репрезентація, категоризація, аналогія.

Умовою розпізнавання й розуміння паремій і їх модифікацій є наявність спільної когнітивної бази. Внутрішній лексикон – частина загального простору пам'яті людини. Кожна одиниця внутрішнього лексикону (не тільки слово, а й більші утворення) зберігає інформацію про зв'язок із іншими одиницями лексикону та використання. Тому, почувши чи прочитавши невідому ідіому чи паремію, ми можемо їх ідентифікувати. Дослідження когнітивних психологів доводять, що розуміння і породження паремій вимагає набору розумових процесів. Через операції розуміння і породження паремії дають імпліцитну «інструкцію» для здійснення необхідних ментальних процесів і через свій фігуральний зміст – експліцитну інструкцію для мислення взагалі [7, с. 95-96]. Паремії не є застиглими семантичними сутностями, значення яких зберігається в довготривалій пам'яті людини. Учасники експерименту наводили цілі низки як близьких за семантикою паремій, так і протилежних за значен-

ням. Така полісемічність і поліфункціональність свідчить про те, що кожного разу при використанні прислів'їв і приказок у комунікації їхнє значення вибудовується заново. Знання прислів'я впливає на швидкість його обробки і конструкції його образного значення [7, с. 136], що підтверджують і дані наших експериментів. Паремії зберігаються в пам'яті як цілісні готові структури з фіксованим лексичним наповненням. У них яскраво проявляється зв'язок мови з культурою етносу, зі сценаріями комунікативної поведінки мовців і з національно-культурними цінностями суспільства. Як будь-який знак, паремійна одиниця має зовнішню і внутрішню форму. Реалізуючи кумулятивну функцію мови, фразеологізми і паремії постають у вигляді структур знань, що дозволяє тлумачити фразеологічний простір як вербалізовану форму існування концептуального простору.

Висновки. Етнічну своєрідність національної свідомості визначає система предметних значень, соціальних стереотипів і когнітивних схем. Підхід до білінгвальної мовної особистості як до носія етнолінгвокультурної свідомості, дозволяє визначити її національно-культурну специфіку. Для реалізації особливостей національно-культурної свідомості кожна етнокультура має свій набір мовних засобів. До таких засобів можна віднести і фразеологізми та паремії – одиниці, які збуджують не лише суб'єктивні асоціації, а й стійкі уявлення, сформовані в національній культурі.

Одним із головних чинників творення фразеологічних і паремійних одиниць є перцепція. Фразеологізми і паремії актуалізують сформовані в культурі уявлення, установки, асоціації, які входять у семантику мовного знака і на фоні яких відбувається його сприйняття. Прислів'я, приказки, фразеологічні одиниці є носіями не лише мовної, а й культурної семантики. Вони виступають знаками мови і знаками культури, яскраво відображають життя, національно-культурні стереотипи, установки і цінності певного соціуму. Специфіка функціонування фразеологічних і паремійних одиниць в індивідуальному лексиконі визначається їхньою семантичною і структурною своєрідністю, базується на когнітивно-перцептивно-афективному досвіді білінгва і колективному досвіді етнокультурної групи. Набір стратегій і опор, які актуалізуються при доступі до фразеологічних і паремійних одиниць, очевидно, є, у цілому, спільним для представників різних лінгвокультур, хоча можливе варіювання окремих конкретних засобів у носіїв різних мов. На функціонування фразеологічних і паремійних одиниць в індивідуальному лексиконі білінгва впливають семантичні і структурні особливості цих одиниць, а також вік, гендерна належність, суб'єктивний досвід, знання про світ, кількість відомих мов, умови засвоєння й рівень володіння цими мовами, культурне знання, соціальне середовище, ціннісні орієнтири, професія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Залевская А. А. Введение в психолингвистику: учебник. 2-е изд. испр. и доп. – М.: РГГУ, 2007. - 560 с.
2. Зыкова И. В. Роль концептосферы культуры в формировании фразеологизмов как культурно-языковых знаков: Дис. … канд. филол. наук. – М., 2014.
3. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
4. Леонтьев А. А. Языковое сознание и образ мира // Язык и сознание: парадоксальная реальность. – М.: Ин-т языкознания РАН, 1993. – С. 16-21.
5. Привалова И. В. Интеркультура и вербальный знак (лингвокогнитивные основы межкультурной коммуникации). – М.: Гнозис, 2005. – 472 с.
6. Тарасов Е. Ф. Межкультурное общение – новая онтология анализа языкового сознания // Этнокультурная специфика языкового сознания. – М: ИЯ РАН, 1996.
7. Honeck R. T. A Proverb in Mind. The Cognitive Science of Proverbial Wit and Wisdom. – Mahwah, New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates, 1997. - 308 p.

REFERENCES

1. Zalevskaya, A. A. Introduction into psycholinguistics. The 2nd edition. – Moscow: Russian State University of Humanities, 2007. – 560 p.
2. Zykova I. V. The role of "concept sphere of culture" in forming phraseologisms as the lingua-cultural signs: PhD scientific research. – Moscow, 2014.
3. Kubriakova E. S. Language and knowledge: Towards acquiring the knowledge about language: parts of speech from the cognitive point of view. The role of language in the world cognition. – Moscow: Yazyki slavianskoi kulturu, 2004. – 560 p.
4. Leontiev A. A. Linguistic consciousness and the image of the world // Language and consciousness: paradoxical rationality. – Moscow, 1993. – 16-21 p.
5. Privalova I. V. Interculture and verbal sign. – Moscow: Gnozis, 2005. – 472 p.
6. Tarasov E. F. Intercultural communication is a new ontology analysis of linguistic consciousness // Ethnocultural specificity of linguistic consciousness. – Moscow, 1996.
7. Honeck R. T. A Proverb in Mind. The Cognitive Science of Proverbial Wit and Wisdom. – Mahwah, New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates, 1997. - 308 p.

Phraseological and paroemiological units in the individual lexicon of the bilingual personality

O. A. Gapchenko

Abstract. The article covers the research of phraseological and paroemiological units status in the linguistic individual's lexicon. Phraseologisms and paroemias are considered both as linguistic signs and system elements of national-cultural values of the ethnocultural group. Based on associative experiments, there analyzed the factors which form phraseological semantics and determine the phraseological and paroemiological units storage and operation specifics within the structures of individual lexicon of the bilingual person.

Keywords: *cultural linguistics, phraseology, phraseological unit, paroemiological units, individual lexicon.*

Функціювання складнопідрядних речень відповідності в текстах релігійного стилю

М. В. Голтвеницька

Харківська державна академія дизайну і мистецтв
Corresponding author. E-mail: margarita_info@ukr.net

Paper received 28.10.18; Accepted for publication 05.11.18.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-183VI54-06

Анотація. Автор пропонованої статті розглядає питання представленості складнопідрядних речень із семантико-синтаксичними відношеннями відповідності у різножанрових творах релігійного стилю і доходить висновку, що в аналізованих творах поширені «особистісні» (семантичне ядро «людина – людина») досліджувані синтаксичні одиниці елементарної будови, які втілюють комунікативно-інтенційний зміст констатива й реалізуються в монологічному чи змодельованому діалогічному мовленні здебільшого в репродуктивному, інформативному й генеративному комунікативних регістрах.

Ключові слова: *складнопідрядні речення відповідності, елементарна будова, комунікативно-інтенційний зміст, монологічне мовлення, діалогічне мовлення, комунікативний регістр.*

Вступ. Як відомо, основне функційне призначення релігійного стилю – збереження й продовження культових ритуалів, об'єднання віруючих одним почуттям віри в Бога. Проповідуючи слово Боже, священики прагнуть впливати на свідомість вірян і підтримувати їхню віру в існування одвічних непорушних істин або переконати тих, хто вагається, що кожна людина має керуватися ними повсякчас. І одним із мовних засобів, яким послуговуються для досягнення основної мети священнослужителі, є складнопідрядні речення із відношенням відповідності на зразок: *Чим більше душа визнає себе негідною ласк, тим більше Бог збагачує її ними* [12]; *[«Мати право» – це мирська логіка.] Чим більше в людині мирського, тим більше «прав» вона має. Чим більше в ній духовного, тим меншими вона володіє правами* [3].

Стислий огляд публікацій із теми. Складнопідрядні речення наведеного зразка в сучасній науковій літературі кваліфікують по-різному: як складнопідрядні способу дії [9, с. 542], речення міри і ступеня [11, с. 222; 8, с. 271], речення співвідносної міри і ступеня [10, с. 222], речення з підрядними міри / ступеня зіставлювальні [23, с. 285], речення із відношенням зіставлення між головною і підрядною частиною [21, с. 121; 6, с 53; 16, с. 591; 18, с. 164; 22, с. 327], речення з підрядним відповідності [17, с. 755; 7, с. 329; 20, с. 222]. Зважаючи на чітко виражені семантичні відношення відповідності в аналізованих реченнях, уважаємо за доцільне розглядати їх як складнопідрядні речення із семантико-синтаксичними відношеннями відповідності. Зважаючи на те, що питання представленості складнопідрядних речень відповідності в текстах релігійного стилю українські лінгвісти не розглядали, вбачаємо такий аналіз актуальним і виправданим на сучасному етапі розвитку вітчизняного мовознавства.

Мета статті – з'ясувати особливості реалізації складнопідрядних речень із відношенням відповідності в текстах релігійного стилю як одиниці мови (структурно-граматична, семантико-синтаксична і смислова організація) і як одиниці мовлення (втілення в прагматичних типах, які реалізуються в тих чи тих комунікативних регістрах).

Матеріал для **дослідження** був дібраний з релігійних творів Блаженної пам'яті старця Паїсія Святогорця [1 – 5], А. М. Лігуорі [12] (у перекладі), М. Мариновича [13], Л. Силенка [15], Й. Схрейверс [19] (у перекладі).

У роботі були застосовані такі **методи дослідження:** описовий (узагальнення спостережень над зібраним матеріалом), конструктивний (моделювання ситуації вживання аналізованих синтаксичних конструкцій), прагматичний (виявлення закономірностей функціонування складнопідрядних речень із відношенням відповідності як мовного знака в комунікативній діяльності), кількісного підрахунку (виявлення відсоткової частки реалізації того чи того вияву досліджуваних синтаксичних одиниць).

Результати та їх обговорення. Спостереження над фактичним матеріалом засвідчили, що складнопідрядні речення із семантико-синтаксичними відношеннями відповідності вживається в різножанрових текстах релігійного стилю. Зокрема, у повчаннях: *І ще одного хоче Всевишній. Хай нам буде відомо, що не слухає він моління прохачів Своїх за мірою їхніх заслуг, тільки за властивою міццю Божої обітниці.* ***Чим більша безодня нашого нещастя, тим жвавіше і щедріше Господь Бог дає нам підмогу,*** *як тільки почує наш крик, що взиває про порятунок* [19], у посланнях: *Звичайно, є малодушні люди, які, незважаючи на заохочення сповідника частіше приймати св. Причастя, відмовляються від цієї можливості і так говорять: «Але чи я цього гідна?» А чи не знаєш, сестро, що* ***чим рідше приймаєш святе Причастя, тим більше стаєш негідною?*** *Тому що без неї слабнуть твої сили і допускаєшся ще більше помилок* [12], у проповідях: *Часто попервах ми не помічаємо особливої шкоди, живемо безтурботно, обманюючись першими відчуттями, та настає час, і з невмолимою суворістю доводиться розплачуватися за порушення цих законів, і* ***чим довше і систематичніше ми порушуємо їх, тим важче боротися з їх неминучими і фатальними наслідками,*** *і після безсилля і немочів передчасна смерть тіла засвідчує торжество перемоги фізичних законів, які немов мстяться за те, що їх порушують* [14], у словах: ***Чим більшим духовним діянням займається хлопець в юнацькі роки***[2]***, тим легше йому потім***[1] *– яке б життя він не обрав*[3] [4].

Результати аналізу переконують, що як одиниця мови за ознаками структурно-граматичної організації

 ©*M. V. Goltvenytska 2018*

складнопідрядні речення з відношенням відповідності, використані в текстах релігійного стилю, представлені зразками елементарної (*І чим більше Римляни зневажали Христа, тим активніше християнські громади гуртувалися* [15]; *Чим більшого значення ти будеш надавати снам, тим частіше буде приходити ворог і тебе спокушати* [3]) і неелементарної (*Чим більше марнославства,[3] тим більшою є внутрішня порожнеча,[1] і тим більші страждання[2]* [1]) будови. Складнопідрядні речення відповідності неелементарної будови в текстах релігійного стилю функціюють у трьох варіантах:

а) при одному головному складнику є два підрядні: *Чим рідше людина буває у храмі Божому,[2] чим рідше сповідується,[3] тим більше вона переконана у своїй непогрішимості[1]* [2];

б) один підрядний компонент підпорядковується кільком головним:*Чим більшими ти бачиш свої гріхи,[3] тим більше усвідомлення гріховності ти будеш здобувати[1] й тим більше процвітатимеш[2]* [3];

в) у реченні наявні два підрядні компоненти і два головні: *Чим більше добра творить людина,[2] тим більше вона тішиться,[1] чим більше робить зла,[4] тим сильніше страждає її душа[3]* [1].

Процентний показник наявності досліджуваних речень двокомпонентного складу становить 51,74 % від загальної кількості, а неелементарної будови – 8,7 %. Як бачимо, таких синтаксичних утворень значно менше, ніж тих, що мають елементарну структуру.

Окрім складнопідрядних речень зі значенням відповідності, що функціонують як окремі синтаксичні одиниці, у релігійних текстах активно вживаються багатокомпонентні конструкції, до складу яких входять відношення відповідності: ***Чим сильніша пиха**,[2] **тим вища духовна температура**,[1] що впливає і на тіло, викликаючи і в ньому жар,[3] тому що тіло й душа взаємозалежні[4]* [5]; ***Чим більше мучиться людина від хвороби**,[2] **тим більш чистою і більш святою стає**[1] – аби тільки вона терпіла і приймала хворобу з радістю[3]* [4]; ***А чим більше ми будемо збільшувати свою [духовну] ношу, беручи на себе чужі гріхи**,[2] **тим більше буде полегшувати важкість нашого тягаря Благий Бог**[1] – і ми станемо переживати божественну втіху[3]* [3]; *Я вчу:[1] **чим благородніша віра**,[3] **тим більш вона толерантна**[2]* [15]. Багатокомпонентні конструкції, що містять відношення відповідності, у текстах релігійного стилю вживаються активно і становлять 39,56 % від загальної кількості використаних в аналізованих релігійних творах.

Результати розгляду складнопідрядних речень зі значенням відповідності з позиції їхньої семантико-синтаксичної організації дали можливість говорити про те, що відношення у досліджуваних синтаксичних утвореннях розгортаються таким чином:

а) в одному часовому вимірі: 1) за участю одного суб'єкта: *[Якщо ти плекаєш чесноти, то тобі заплатить Христос.] І чим більше працюєш для Христа, тим світлішим і радіснішим стаєш* [1] – теперішній час; *І чим в людини була благородніша поведінка, тим вона вважалася більш віруючою* [15] – минулий час; *І чим більше вона [людина] буде приймати хибних помислів, тим більшому диявольському сум'яттю піддасться* [3] – майбутній час; 2) за участю різних суб'єктів: *Чим більше людина забуває себе, тим більше пам'ятає про неї Бог* [2] – теперішній час; *[Варвари-воїни, бажаючи догодити своїм начальникам, розрубували дітей на дрібні шматочки.] І чим більших мук зазнавали ці діти, тим більшого болю зазнавав Бог* [4] – минулий час; *І чим швидше християнин піде на сповідь, тим краще для нього самого і не тільки у загробному, але й у цьому земному житті* [2] – майбутній час;

б) в різних часових інстанціях: за участю одного суб'єкта: *Чим більшу повагу до батьків, учителів, взагалі до старших мають діти, тим більшу божественну Благодать вони отримають* [1] – теперішній + майбутній;

в) поза часовою локалізацією: 1) за участю одного суб'єкта: *Чим більш Віра толерантна, тим більш вона благородна* [15]; *Чим далі людина відходить від Бога, тим їй сутужніше* [1]; 2) за участю різних суб'єктів: *Чим вартісніша в народі його рідна релігія (рідна духовність), тим вартісніший народ* [15]; *[Потім ти посієш уже більше любові й ще більше збереш, так поступово твоя комора заповниться любов'ю, так що тобі вже нікуди буде її складати, адже] чим більше любові сієш, тим більше її виростає* [5].

Це засвідчує широкі можливості реалізації складнопідрядних речень відповідності у текстах релігійного стилю з огляду на суб'єктні сфери й часові інстанції їх розгортання.

Аналіз смислового наповнення головної і підрядної частин складнопідрядних речень відповідності в їх єдності засвідчує, що в релігійних творах вживаються досліджувані синтаксичні одиниці, утворені за такими смисловими моделями:

а) головний і підрядний компоненти містять інформацію про взаємозумовлені і взаємопов'язані дії (вчинки) чи стани людини: *Чим більше ми заглиблюємося в самопізнання, тим нижчими ми себе бачимо* [3];

б) в обох предикативних частинах відтворені обставини реального світу або події, що в ньому відбуваються: *Чим більша амплітуда западання Церкви в ту чи іншу крайність, тим більше це свідчить про незбалансованість релігійних процесів у суспільстві* [13];

в) зміст головного складника стосується стану чи вчинків людини, а в підрядному характеризуються обставини об'єктивної реальності, що обумовили їх виникнення: *Чим більше минає років, тим більше духовно зрілою повинна ставати людина* [3];

г) головний компонент несе відомості про явища реальної дійсності, а підрядний містить інформацію про стан особи: *Бо з чим більшою силою людина намагається викорінити із себе пристрасть і насадити в собі чесноти, тим більше ворогів збирається навколо коріння цієї пристрасті* [3].

У текстах релігійного стилю найбільш активно використовуються ті складнопідрядні речення відповідності, основу яких складає семантичне ядро «людина – людина» (а) – 61,2 %, майже рівномірно представлені конструкції, де йдеться про реалії навколишнього світу («світ – світ» (б)) і поведінку чи стан людини в ньому («світ – людина» (в)) – 16,5 5 і 15,3 % відповідно, і найменше тих одиниць, що утворюються за сми-

словою формулою «людина – світ» (г) – 7 %. Така перевага «особистісних» речень пояснюється головним завданням різножанрових релігійних текстів: духовне виховання людини.

Окрім того, розглядувані синтаксичні утворення в релігійних текстах активно функціюють як прагматична одиниця, що передає комунікативно-інтенційний зміст констатива. Підтвердженням цього є приклади усіх описаних варіантів реалізації складнопідрядних речень відповідності: *Чим більше хтось дізнається, тим більшу він несе відповідальність* [2]; *Але в наш час, чим більше в людях стає мирської ввічливості, тим менше залишається в них простоти, тим менше зустрічається справжньої радості й природних посмішок* [5]); *У такий же спосіб, чим більше страждає й засмучується людина за свою гріховність чи за свою невдячність Богові, любочесно плачучи через те, що своїми гріхами вона засмутила Бога – Свого Отця, тим більшим божественним радуванням відплачує їй Бог і тим більше тішить її внутрішньо* [3].

Такий прагматичний тип висловлювання, переданий за допомогою складнопідрядних речень відповідності, у текстах релігійного стилю використовується в різних комунікативних типах мовлення, зокрема в монологах і діалогах.

У монологічному мовленні засвідчені приклади реалізації складнопідрядних речень відповідності в таких регістрах:

– репродуктивному: *У міру того, як від XVII ст. й надалі із західнохристиянського світу розвивалася постхристиянська західна цивілізація, Церква, слушно боячись поширення доктрини відокремлення її від держави й повороту до неопоганства, хибно ототожнювала віру з соціальною системою, [що відходила в небуття]* [13];

– інформативному: *Бачиш, віра,* ***чим більше її гнітять, тим вона сильніша****. Вона — як пружина:* ***чим сильніше її стискають, тим сильніше вистрілює,*** *коли розтискається* [5];

– генеративному: *[Шлях до примирення лежить через діалог;] і* ***чим більш непримиренним є суперник, тим більше він потребує уваги й зусиль для залучення його до діалогу*** [13]; *Чим більше людина нарікає, тим більше вона себе руйнує* [4].

У діалогічному релігійному мовленні, яке відтворюється як уявна розмова священика зі святим. Ситуація діалогічного мовлення відтворюється за рахунок вживання дієслів на позначення мовленнєвої діяльності *говорить*, *відповідає*, *заохочує* й використання конструкцій з прямою мовою, як-от у посланні св. Альфонса Марії де Ліугорі «Як любити Ісуса Христа»: *Тому, хто говорить: «Саме тому не приймаю святе Причастя, бо бачу, як я холодний до Божої любові...», Герсон відповідає: «Тому, що відчуваєш холод, хочеш віддалитися від вогню?» Ти повинен зробити навпаки: «Якщо бажаєш любити Ісуса,* ***чим ти більше холодний, тим ближче повинен приступити до Євхаристії****»* [12], засвідчується використання складнопідрядних речень відповідності у волюнтивному регістрі.

У змодельованих діалогах, які застосовуються як літературний прийом у деяких жанрах релігійної літератури, виявлено вживання аналізованих синтаксичних одиниць у реактивному регістрі, як у слові Блаженної пам'яті старця Паїсія Святогорця «Про те, що треба зробити своє життя простішим, щоб позбутися душевної тривоги»:

– Геронде, а до якої міри можна прикрашати храм?

– ***У наш час чим все простіше – навіть у храмі – тим більше користі,*** *[тому що живемо ми зараз не у Візантії]* [1].

Складнопідрядне речення відповідності вжите у репліці-відповіді, що відтворює реакцію питання співрозмовника.

Отже, аналіз опрацьованого матеріалу засвідчує, що у творах релігійного стилю, що належать до жанру слóва, проповіді, повчання, послання, поширені такі різновиди складнопідрядних речень відповідності: а) за смисловим наповненням обох складників найбільш активно репрезентовані «особистісні» (семантичне ядро «людина – людина») конструкції; б) за функціюванням у різних структурних варіантах – кількісно переважають речення елементарної будови. Описані складні синтаксичні конструкції відповідності передають комунікативно-інтенційний зміст констатива й реалізуються в монологічному чи змодельованому діалогічному мовленні здебільшого в репродуктивному, інформативному й генеративному комунікативних регістрах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блаженної пам'яті старець Паїсій Святогорець. Слова. Т. І. З болем та любов'ю про сучасну людину: [Е. ресурс]. Режим доступу: http://www. TrueChristianity.
2. Блаженної пам'яті старець Паїсій Святогорець. Слова. Т. ІІ. Духовне пробудження: [Е. ресурс]. Режим доступу: http://chtyvo.org.ua.
3. Блаженної пам'яті старець Паїсій Святогорець. Слова. Т. ІІІ. Духовна боротьба: [Е. ресурс]. Режим доступу: http://chtyvo.org.ua.
4. Блаженної пам'яті старець Паїсій Святогорець. Слова. Т. IV. Сімейне щастя: [Е. ресурс]. Режим доступу: http://www. TrueChristianity.
5. Блаженної пам'яті старець Паїсій Святогорець. Слова. Т. V. Пристрасті і чесноти: [Е. ресурс]. Режим доступу: http://www. TrueChristianity.
6. Валгина Н. С. Сложноподчиненное предложение в современном русском языке. Москва: МПИ, 1971. 83 с.
7. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
8. Дудик П. С., Прокопчук, Л. В. Синтаксис української мови. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
9. Івченко М. П. Сучасна українська літературна мова. Київ: Вид-во Київського університету, 1960. 592 с.
10. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. 312 с.
11. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис. Київ: Радянська школа, 1965. 282 с.
12. Лігуорі А. М. Як любити Ісуса Христа: [Е. ресурс]. Режим доступу: http://blagoslovennya.org.
13. Маринович М. Українська ідея і християнство, або Коли гарцюють кольорові коні апокаліпсису: [Е. ресурс]. Режим доступу: http://chtyvo.org.ua.

14. Проповіді Патріарха Філарета Про відповідальність перед Богом за отримані від Нього таланти: [Е. ресурс]. Режим доступу: http://parafiya.io.ua.
15. Силенко Л. Святе вчення: [Е. ресурс]. Режим доступу: http://chtyvo.org.ua.
16. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання /І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.
17. Современный русский язык / Под. ред. В. А. Белошапковой. Москва: Высшая школа, 1989. 800 с.
18. Сучасна українська мова. Синтаксис / За ред. О. Д. Пономарева. Київ: Либідь, 1994. 256 с.
19. Схрейверс Й. Божественний Приятель [Е. ресурс]. Режим доступу: http://blagoslovennya.org.
20. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові. Київ: ВД Бураго, 2012. 368 с.
21. Чередниченко І. Г. Складнопідрядні речення в сучасній українській мові. Чернівці, ЧДУ, 1959. 134 с.
22. Шелякин М. А. Справочник по русской грамматике. Москва: Русский язык, 2000. 355 с.
23. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 408 с.

REFERENCES

1. Saint Paisios of Mount Athos. Spiritual Counsels. Vol. 1. With Pain and Love for Contemporary Man: [E. source]. Access: http://www. TrueChristianity.
2. Saint Paisios of Mount Athos. Spiritual Counsels. Vol. 2. Spiritual Awakening: [E. source]. Access: http://chtyvo.org.ua.
3. Saint Paisios of Mount Athos. Spiritual Counsels. Vol. 3. Spiritual Struggle: [E. source]. Access: http://chtyvo.org.ua.
4. Saint Paisios of Mount Athos. Spiritual Counsels. Vol. 4. Family Life: [E. source]. Access: http://www. TrueChristianity.
5. Saint Paisios of Mount Athos. Spiritual Counsels. Vol. 5. Passions and Virtues: [E. source]. Access: http://www. TrueChristianity.
6. Valgina N. S. Complex sentence in Contemporary Russian Language. Moscow: MPI, 1971. 83 p.
7. Vykhovanets I. R. Grammar of the Ukrainian Language. Syntax. Kyiv: Lybid', 1993. 368 p.
8. Dudyk P. S., Prokopchuk L. V. Syntax of the Ukrainian Language. Kyiv: VC "Akademia", 2010. 384 p.
9. Ivchenko M. P. Contemporary Ukrainian Literary Language. Kyiv: Vyd-vo Kyivskoho universytetu, 1960. 592 p.
10. Karanska M. U. Syntax of Contemporary Ukrainian Literary Language. Kyiv: Lybid', 1995. 312 p.
11. Kulyk B. M. The Course of Contemporary Ukrainian Literary Language. Syntax. Kyiv: Radianska shkola, 1965. 282 p.
12. Saint Alphonsus Liguori. The True Spouse of Jesus Christ: [E. source]. Access: http://blagoslovennya.org.
13. Marynovych M. Ukrainian Idea and Christianity, or When the colourful horses of the apocalypse prance: [E. source]. Access: http://chtyvo.org.ua.
14. Sermons of Patriarch Filaret About Responsibility to God for the Talents Obtained from Him: [E. source]. Access: http://parafiya.io.ua.
15. Sylenko L. Holy doctrine: [E. source]. Access: http://chtyvo.org.ua.
16. Slynko I. I. Syntax of Contemporary Ukrainian Language: Problematic Issues / I. I. Slyn'ko, N. V. Huivaniuk, M. F. Kobylianska. Kyiv: Vyshcha shkola, 1994. 670 p.
17. Contemporary Russian Language / Ed. V. A. Byeloshapkova. Moscow: Vysshaya shkola, 1989. 800 p.
18. Contemporary Ukrainian Language. Syntax / Ed. O. D. Ponomariv. Kyiv: Lybid', 1994. 256 p.
19. Schrijvers J. Divine Friend [E. source]. Access: http://blagoslovennya.org.
20. Khrystianinova R. O. Complex sentences in Contemporary Ukrainian Literary Language. Kyiv: VD Buraho, 2012. 368 p.
21. Cherednychenko I. H. Complex sentences in Contemporary Ukrainian Language. Chernivtsi, ChDU, 1959. 134 p.
22. Sheliakin M. A. Handbook on Russian Grammar. Moscow: Russkiy yazyk, 2000. 355 p.
23. Shulzhuk K. F. Syntax of the Ukrainian Language. Kyiv: VC "Akademia", 2010. 408 p.

Functioning of complex sentences with a compliance meaning in the texts of religious style

M. V. Goltvenytska

Abstract. The paper deals with the representation of complex sentences with semantic-syntactic relations of compliance in multi-genre works of religious style. The author concludes that the analyzed works represent "personal" syntactical units of elementary structure (with a semantic core "person – person"). They embody communicative-intentional content of the constative and are realized in a monologue or modeled dialogical speech, mostly in the reproductive, informative and generative communicative registers.

Keywords: *complex sentence with a compliance meaning, elementary structure, communicative-intentional content, monologue speech, dialogical speech, communicative register.*

Стилістичне функціонування літературної символіки (на прикладі романів П.Бак)

О. Б. Івасюта

Львівський національний університет імені Івана Франка, факультет іноземних мов
Corresponding author. E-mail: ivasyuta_olena@yahoo.com

Paper received 26.10.18; Accepted for publication 02.11.18.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-183VI54-07

Анотація. Детальний розгляд стилістичного функціонування символів зумовлений інтересом до транскультурного перенесення національної картини світу способом залучення символічної образності. Виявлені різновиди метафор, епітети та порівняння є формуючими стилістичними конструктами досліджуваного текстового матеріалу. Метонімії і повтори увиразнюють авторський стиль.

Ключові слова: *символ, стилістичний аналіз, транскультурне перенесення, метафора, метонімія.*

Вступ. У лінгвостилістичній парадигмі, символи розглядаються не лише як самостійні художні засоби на рівні горизонтального та вертикального контексту, але й з точки зору їхньої залученості у процес творення лексико-стилістичних засобів вираження. У дискурсі художніх текстів досліджено стилістичні прийоми, які базуються на символічній образності і у такий спосіб актуалізують та посилюють символічні семи у творах.

Короткий огляд публікацій по темі. Проаналізувавши роботи О. О. Потебні, О. Ф. Лосєва, Н. С. Валгіної, І. А. Солодилової, Н. Д. Арутюнової існує два основних підходи. Перший полягає в тому, що символічність і художність є цілком різними структурами. Прихильники другого підходу вважають, що символ «виростає» з художнього образу.

У цій статті ми досліджуємо символ, ґрунтуючись головно на його функціонально-стилістичних характеристиках.

Ціль. У даній статті проаналізуємо стилістичні особливості китайської символіки у творах Перл Бак. Дослідження лінгвопоетичного функціонування символів дозволить зробити висновки щодо емотивного, стилізаційного та описового потенціалу символів.

Матеріали і методи. Дослідження проведено на матеріалі романів Перл Бак. П. Бак – письменниця-реалістка, її трилогія «The House of Earth», а також романи «Three Daughters of Madame Liang» та «Pavilion of Women» написані у жанрі історичного роману. Вагомим видається той факт, що після початку творчої діяльності П. Бак в 20-х роках XX століття та її подальшого всесвітнього визнання термін «китайський роман» починає вживатися для визначення художніх прозових творів великого формату на специфічно китайському матеріалі, спочатку стосовно творчого доробку П. Бак, а згодом і стосовно творів інших авторів (йдеться про творчість некитайських письменників).

Інтегрований лінгвопоетичний аналіз передбачає залучення таких лінгвостилістичних методик, які уможливлять виявлення потенцій символу як художньо-стилістичного засобу. У межах лінгвопоетичного аналізу ми залучатимемо контекстуальний аналіз, стилістичний аналіз тропів, до яких входить символ. Контекстуальний аналіз буде провідним, оскільки дозволяє виявити специфіку семантики символів, їхнє функціонування, входження у тропи, роль в архітектоніці творів.

Результати дослідження. У результаті стилістичного аналізу текстового матеріалу виділяємо такі групи образно-експресивних засобів, в яких залучений символ:

1. Метафора:

(а) власне метафора – перенесення, що передбачає асоціативну подібність референта з агентом;

(б) персоніфікація – метафора, яка наділяє неживі/абстрактні явища людськими властивостями;

(в) синестезія – метафоричне перенесення властивостей явищ, які пізнаються різними органами чуття.

2. Метонімія:

(а) синекдоха – метонімічне вживання частини замість цілого або одиничного замість множинного;

(б) інші види метонімії – перенесення імен на основі логічного чи асоціативного зв'язку між референтом і агентом, які існують в об'єктивній дійсності.

3. Метафоричний та метонімічний епітети – ґрунтуються на взаємодії логічного та емотивного значень та виражають ставлення автора до описуваного.

4. Порівняння – як риторичний та стилістичний засіб для виявлення подібності між явищами.

5. Повтор – риторичний засіб, який використовують для акценту на значущості тексту.

Нижче подаємо перелік лексико-стилістичних засобів та символів, що вживаються як їхні складові частини.

1. Метафора.

(а) Власне метафора – 19 символів вжито як складові метафори: **earth, water, moon, wind, mist, flower/bud, willow, peach, quince blossom, peony, seed, root, tiger, monkey, dog, fox, snake, dragon, voice, verse, gray**.

Розгорнута дієслівно-іменникова метафора з етнокультурним ситуативним символом **peony,** що символізує для китайців дівоцтво: «she was therefore to him the very light of the sun, the very hue of a **peony flower**, the very music of the flute, and in an instant's time she had **plucked** his heart out of his bosom» [15, с. 351].

Іманентна багатозначність символу **earth** в конкретному творі («The Good Earth») та залученість у численні метафоричні зв'язки творить концепт роману: «Land is one's flesh and blood» [14, с. 45].

Метафора із залученням **moonlight** та **mist,** як похідного образу від ситуативного символу **moon** у романі «The Good Earth» збагачує його свіжою образністю: "But over the fields and the water the **moonlight hung, a net of silver mist,** and in his body ran secret and hot and

 ©|*O. B. Ivasyuta 2018*

fast." [14, с. 152].

Культурно-специфічний символ **leopard** застосовано у розгорнутій метафорі: «There was only one thing he feared and it was that if they failed and did not kill the Leopard, the robbers would take very bitter revenge. But when Wang the Tiger saw what the old man feared he said carelessly, "I can kill a **leopard** as easily as a cat» [15, с. 270].

(б) Персоніфікація (18) – **earth/land, moon/moonlight, sun, wind, water, spring, mist/fog, flood/water, tiger/tigress, peach blooms, orchid, peony, lily, seed/grain, feet, silver, sword, young.**

Метафоричне «одухотворення» символічних елементів відновлює образність символіки, надає їй яскравості: «And up from the quiescent, waiting land a faint **mist** rose, silver as **moonlight**, and clung about the tree trunks» [14, с. 143]. На підставі того, що явище (**moon**) мислиться як особа, образ символу залучає лексеми з антропоморфної сфери, які позначають тут дії людини: «Thus the night passed happily and midnight came and the **moon** swung high, and soft clouds came up and seemed to swing the **moon** here and there. The babes were asleep in their mothers' bosoms, for the youngest in every family sought long ago his mother's breasts» [15, с. 549].

(в) Синестезія (1) – **silver:** В даному випадку, авторський символ «**silver**» фактично зароджується у синестезії, актуалізовуючи своє значення: «She poured into voice molten silver» [18, с. 139]; «Voice as hard as silver» [18, с.160].

2. Метонімія.

(а) Синекдоха (2) – **great house of Hwang, earthen house.**

Образ House of Hwang символізує не лише багату сім'ю, але й багатство загалом, асоціативним ланцюжком «один – всі» задіюється в синекдосі: «So not because of his son and not because of his uncle's son he dreamed that he could live in the House of Hwang, which was for him forever the great house» [14, с. 255].

(б) Інші види метонімії (13) – **ox, footbinding/feet, tiger/tigress, crows, bees, wolf, leopard, fox, Poor fool, black brows, young, silver, jade.**

Наприклад, в даній метонімії реалізується архетипний символ «silver» в значенні «гроші, цінність»: «She would only want heavy **silver** in her hand» [18, с. 179].

Знаходимо численне застосування авторського символу **black brows** у метонімії, що втілює значення «жорстокий, нетерпимий»: «Men were afraid of him and they feared his **black brows**' frowning» [15, с. 86]; « 'I shall be what I will!' cried Wang the Tiger, and his **black brows** flew up over his eyes suddenly and sharply» [15, с. 123]; «He is a good brave, it is said, and he is called the Tiger because of his angers and fierceness and his two **black brows**» [15, с. 384].

3. Епітет (22) – **earth/land, moon/moonlight, water, spring, flowers, peach, root, dragon, silver, father, young, footbinding/feet, sword, jade, red, blue, white, green, yellow , brown, black, grey/gray.**

Епітет, як засіб естетизації мови, відбиває стиль П. Бак. Автор широко використовує епітет для виокремлення певних образів, і можемо стверджувати, що символ значно посилює, збагачує та сприяє образності епітетів завдяки своїй полісемії. Водночас, епітети акцентують увагу на символі, сприяють його адекватній інтерпретації. За О. Селівановою, епітет може мати метафоричну чи метонімічну природу [8]. Приклади метафоричних епітетів: «The **golden winds** of autumn blew clear out of the west and over the land once more»; «Then they were suddenly gone, like **a flower-laden** wind, the four of them»; «Her smooth **pearl-colored** face» [18, с. 20]; «And every one envied him his son, a great, fat, **moony-faced** child with high cheekbones like his mother» [14, с. 42].

Архетипний символ **spring** зі смислом «прокидання від сну» задіяний у наступному метафоричному епітеті: « Each grave was shaped to a point and upon the point a clod of earth was put, and white paper cut cunningly into long strips was fastened beneath the clod and streamed in the sweet **spring** wind of that day» [14, с. 117].

У наступному уривку епітет об'єднує символіку жовтого кольору, землі та води : «But he saw the waters covering his land and he watched lest it cover the new made graves, but it did not, although the waves of the **yellow clay-laden water** lapped about the dead hungrily» [14, с. 276].

4. Порівняння (66) – **earth/land, field/soil, moon/moonlight, sun, flood/water, wind, spring, mist/fog, rain, seed/grain, willow, flower/bud, lotus, peony, quince blossom, lily, peach blooms, pear blossom, pomegranate, cherry tree, date tree, bamboo, root, thorns, tiger, cat, leopard, Stone lions, monkey, ox, horse, dog, snake, ox, crows, wolf, bird, bees, dragon, father, big feet/feet, voice, black brows, young, earthen house, Great house of Hwang, hutung, bridge, jewels, jade, pearl, silver, amber, sword, gods of earth, rice, tea, Grey/gray, yellow, brown, red, white, blue, green, black.**

Переважна більшість символіки в контексті потрапляє у склад порівнянь з метою конкретизувати зображуване шляхом зіставлення. Вливання символу у структуру порівняння багатократно підсилює образність тексту. Наприклад, наступне порівняння актуалізує етнокультурний символ **footbinding,** адже «лотосові» ніжки символізували високий статус жінки: «Well, and it is a proper dainty bit you have, my cousin, a town lady and her **feet as small as lotus buds!**» [14, с. 258].

Символіка кольору також фігурує у порівняннях: «And he answered her loudly, hardening his heart, "Why should that one wear **pearls** with her skin **as black as earth**? Pearls are for fair women!" » [14]; «and your skin **yellow** as **clay**» [14, с. 184]. Китайські ситуативні символи часто вживані у порівняннях, надаючи стилю твору специфічного культурного звучання: «Pale as a waning **moon** is pale» [16]; «Each young girl is as different from another as **jade** is from **pearls** – all jewells, of course!» [18, с. 54].

Квіткова символіка лілеї покликана творити в порівнянні додаткову образність: «with the lids drooped like **lily** petals over her great eyes», «painted and cool as **lily**» [14, с. 207].

Tea - символ заможності та соціального зростання: «Why are you so wasteful, **tea** is like eating **silver**» [14, с. 4].

5. Повтор (2) – **grandson, dragon.**

Повтор (вжитий для закріплення, підтвердження ідеї), покликаний підсилити метафору у творі «Three Daughters of Madame Liang». Він не лише стилістично

приваблює увагу читача, але й передає смисл повідомлення, втілений у символі, більш виразно: «Chairman has released the **dragon** of the peasant youth. … Ah, what a **dragon** the Chairman has released! … with cunning he has used the peasants to send him high. But he rides the dragon, my child – remember that! He rides the **dragon,** and someday the **dragon** will rid itself of the burden!» [17, с. 103]. Повтор фактично актуалізовує символ «**dragon**» в романі, який, будучи яскраво етнокультурним, все ж виконує функцію авторського, позначаючи не так етнокультурного доброго дракона, символ імператора і сили, скільки силу молоді, що бажає змінити світ. Проте образність цієї метафори однозначно китайська.

Повтор символу спадоємництва і тяглості поколінь, «**grandson**», покликаний вказати читачеві на його важливість у китайській культурі: «Now the **grandsons** were coming, **grandsons** upon **grandsons!**» [14, с. 4].

Висновки. Дослідивши функціонування символіки у стилістичній структурі творів Перл Бак, доходимо висновку, що символи, будучи вагомим елементом лексико-стилістичних та інших зображальних засобів, актуалізуються композиційно. Залежно від комунікативної значущості, символи розгортаються у текст, що збагачує образність та полегшує транскультурне декодування символіки та реалізацію авторської концепції.

Загалом, лінгвопоетичний аналіз-інтерпретація символічної системи є перспективним методом дослідження транскультурних текстів, оскільки взаємопроникнення та накладання символічних значень тягне за собою зміщення комунікативної функціональності та знаходить відбиток у семантичній та стилістичній організації цих художніх творів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М., 1990. – С. 5–32.
2. Валгіна Н. С. Теория текста / Н. С. Валгіна– М. : Логос, 2003. – 280 с.
3. Корнеева Ю. Б. Текстовые функции символа тени в художественном произведении / Ю. Б. Корнеева // Лингвистика: Бюллетень Уральского лингв. общества.– Екатеринбург : УрГПУ, Т. 9., 2003. – С. 145–154.
4. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / А. Ф. Лосев. – М., 1995. – 319 с.
5. Лотман Ю. М. Символ в системе культуры / Ю. М. Лотман // Труды по знаковым системам XXI // Ученые записки Тартуского гос. ун-та, Тарту : ТартуГУ. – 1997. – 145 с.
6. Метафора в языке и тексте / Гак В. Г., Телия В. Н., Вольф В. М., Опарина Е. О., Черданцева Т. З. и др. – М. : Наука, 1988. – 176 с.
7. Потебня А. А. Символ и миф в народной культуре / Потебня А. А. Собрание трудов / А. А. Потебня. – М. : Лабиринт, 2000. – С.5–92.
8. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. А. Селиванова. – К.: Брама, 2002.–336 с.
9. Солодилова И. А. Смысл художественного текста / И. А.Солодилова // Словесный образ как актуализатор смысла. – Оренбург : ГОУ-ОГУ, 2004. –153 с.
10. Шелестюк Е. В. О лингвистическом исследовании символа / Е. В. Шелестюк // Вопросы языкознания. – 1997. – №4. – С.125–143.
11. Bloomfield M. W. Allegory, Myth and Symbol / M.W.Bloomfield. – Cambridge (MA): Harvard University Press, 1981. – 400 p.
12. Lakoff G. Metaphors We Live By / G.Lakoff, M. Johnson. – Chicago; London: Univ. of Chicago Press, 2003 – 276 p.
13. Lototska K. English Stylistics / K. Lototska // Textbook. – Lviv : Ivan Franko National Univ. of Lviv Publishing Centre, 2008. – 254p.
14. Buck P. S. The Good Earth / P. S. Buck, Conn P. – New York : Washington Square Press Pocket Books. – 1994. – 379 c.
15. Buck P. S. Sons / P.S. Buck, – New York : Thorndike Press. Thorndike Famous Authors Ser. – 2005. – 688 c.
16. Buck P. S. A House Divided / P.S. Buck. – Wakefield, Rhode Island: Moyer Bell. – 1994. – 353 c.
17. Buck P. S. Three Daughters of Madame Liang / P. S. Buck. – Wakefield, Rhode Island ; London: Moyer Bell. – 2000.– 317c.
18. Buck P. S. Pavilion of Women / P.S. Buck. – Wakefield, Rhode Island ; London: Moyer Bell. – 1999. – 318 c.

REFERENCES

1. Arutyunova N.D. Metaphor and Discourse / N. D. Arutyunova // The Theory of Metaphor. – M., 1990. – P. 6-11.
2. Valgina N.S. The Theory of Text / N. S. Valgina – M. : Logos, 2003. – 280 p.
3. Korneyeva Ju. B. Textual Functions of the Symbol of Shadow in Fiction / Ju. B. Korneyeva // Linguistics: Bulletin of the Ural Linguistic Society. – Ekaterinburg : UrGPU, Vol. 9., 2003. – P. 145-154.
4. Losev A. F. Problem of Symbol and Realistic Art / A. F. Losev. – M., 1995. – 319 p.
5. Lotman Ju. M. Symbol in the System of Culture / Ju. M. Lotman // Works on Sign Systems XXI // Scientific Notes of Tartu State University, Tartu : TartuSU. – 1997. – 145 p.
6. Metaphor in Language and Text / Huck V. G., Telia V. M., Wolf V. M., Oparina E. O., Cherdahtseva T. Z. and others. – M. : Nauka, 1988. – 176 p.
7. Potebnya O. O. Symbol and Myth in Folk Culture / Potebnya O. O. Collection of Works / O. O. Potebnya . – M.: Labirint, 2000. – P. 5–92.
8. Selivanova E. A. Basics of the linguistic theory of text and communication /E. A. Selivanova. – K. : Brama, 2002. – 336 p.
9. Solodilova I. A. Sense of a Work of Fiction / I. A. Solodiliva // Word Image as Actualisator of Sense. – Orenburg : GOU-OGU, 2004. – 153 p.
10. Shelestyuk E. V. On Linguistic Study of Symbols. // E. V. Shelestyuk //Voprosy yazykoznaniya. – 1997.-#4. –P.125–143.

Stylistic Functioning of the Literary Symbols (based on novels by Pearl Buck)

O. B. Ivasyuta

Abstract. This article presents a study of a symbol as a stylistic unit functioning as a constituent part of the imagery in the works of fiction, namely, in five novels by Pearl Buck. It has been found that Chinese symbols form a wide stylistic network, they convey the main idea of the novels and thus create an essential element of the novels' design. The outcome of the stylistic and symbolic analysis of discourse reveals broad usage of symbols in several types of metaphors, metonymies, epithets, similes and repetitions. Cross-cultural transference of senses in the studied symbols enhances and multiplies the literary impact of the imagery.

Keywords: *symbol, metaphor, metonymy, stylistic.*

Метафорична номінація біблійних образів-символів у містичних трилерах Френка Перетті

П. С. Хаботнякова

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: pkhabotniakova@gmail.com

Paper received 28.10.18; Accepted for publication 05.11.18.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-183VI54-08

Антотація. У статті проаналізовано метафоричну номінацію біблійних образів-символів в англійськомовному містичному трилері на матеріалі творів Френка Перетті. Засоби метафоричної лексико-семантичної номінації біблійних образів-символів розподілено у три групи відповідно до різновиду метафоричного перенесення: за структурними ознаками, за стилістичною характеристикою та за тематичним принципом.

Ключові слова: *біблійний образ-символ, метафора, метафорична номінація, Френк Перетті.*

Вступ. Метафора (гр. μεταφορά ‘перенесення, перенесене значення’) – це перенесення слова зі зміненим значенням із роду на вид, або з виду на вид, або за аналогією [1, с. 1097]. У сучасній лінгвістичній парадигмі метафора розуміється як один із різновидів лексико-семантичного способу словотворення, тобто перенесення назви з одного предмета на інший на основі подібності зовнішніх ознак, структури та функцій [9, с. 388].

Короткий огляд публікацій по темі. У мовознавстві пропонуються різні підходи до класифікації метафор:

→ за приналежністю до мовного рівня: лексичні, граматичні тощо [9, с. 388];

→ за граматичною класифікацією: іменникові, прикметникові, дієслівні та прислівникові [6, с. 140]

→ за структурною класифікацією: прості – метафори-словосполучення та складні – метафори-речення, метафори-тексти [10, с. 110];

→ за стилістичною характеристикою: загальномовні – загальновідомі, зафіксовані у словниках, і поетичні – асоціативні, які утворюють образи-символи [9, с. 88];

→ за тематичною класифікацією: антропоморфні, у центрі яких знаходиться людина (соціоморфні, мілітарні, кримінально-правові, релігійно-міфологічні, торгово-економічні, науково-освітні, суспільно-економічного устрою, родинності); природоморфні, у центрі яких – природа (зооморфні, фітоморфні, ландшафтні); та артефактні, у центрі яких – предмети (архітектурні метафори, метафори механізму та метафори предмету) [4, с. 126–163], [11].

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження стали містичні трилери Френка Перетті, а саме *This Present Darkness*, *Piercing the Darkness*, *Prophet*, *The Visitation* та *The Oath*. У дослідженні використовуємо загальнонаукові методи індукції і дедукції, емпірико-теоретичні методи аналізу і синтезу, а також спеціальні методи лінгвістичного аналізу із застосуванням методології семантичного, компонентного і дескриптивного аналізу для формування й опису номінативного простору художнього втілення біблійних образів-символів у містичних трилерах Френка Перетті шляхом вилучення біблійних образів-символів із біблійно-маркованих контекстів, виокремлених із містичних трилерів Френка Перетті, і надання лінгвокогнітивної характеристики художнього втілення визначених біблійних образів-символів. Також відбувається лінгвальна характеристика художнього втілення біблійних образів-символів шляхом використання лінгвістичного аналізу із застосуванням методології семантичного, компонентного і дескриптивного аналізу лінгвальних засобів номінації біблійних образів-символів із метою визначення структурно-семантичних характеристик лінгвальних репрезентантів біблійних образів-символів, а також наявності / відсутності семантичної транспозиції у їхньому значенні.

Формулювання мети й завдань статті. Головною метою статті є визначення метафоричної номінації біблійних образів-символів у англійськомовному містичному трилері на матеріалі творів Френка Перетті. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: запропонувати метафоричну номомінацію біблійних образів-символів та проаналізувати види метафоричних перенесень у контексті творів Френка Перетті. Об´єктом дослідження є метафорична номінація біблійних образів-символів; предметом — біблійні образи-символи. Дослідження проведено на матеріалі творів Френка Перетті.

Результати дослідження. Аналіз засобів метафоричної лексико-семантичної номінації біблійних образів-символів за **структурними ознаками** показав, що серед метафоричних лінгвальних репрезентантів біблійних образів-символів (далі ЛРБОС) превалюють однокомпонентні метафоричні ЛРБОС, виражені власними і загальними іменниками, наприклад: *Messiah* ‘Месія’, *Paul* ‘Павло’, *Peter* ‘Петро’, *Nebuchadnezzar* ‘Навуходоносор’, *John* ‘Джон’ *coat* ‘плащ, мантія, пальто, будь-який верхній одяг’, *the Word* ‘Слово’, *lizard* ‘ящур’, *lamb* ‘ягня, агнець’, *warrior* ‘воїн’.

Серед багатокомпонентних метафоричних ЛРБОС превалюють словосполучення, утворені за моделями N + N, V + N, Adj + N, Prep + N + N, наприклад: *Mary Magdalene* ‘Марія Магдалина’, *encounter the Cross* ‘зустрітися з хрестом’, *The Great Harlot* ‘велика блудниця’, *in the Lord's hands* ‘у руках Господа’.

За **стилістичною характеристикою** метафоричні ЛРБОС утворюють мовні і мовленнєві словесні образи.

Мовленнєві образи – поетичні, асоціативні словесні образи, виражені багатокомпонентними метафоричними ЛРБОС, тобто вільними словосполученнями, утвореними за моделями V + Prep + N, N + Prep + Prn + N, V + N + Prep. + N, наприклад: *preach on repentance* ‘проповідувати покаяння’, *blood on*

 ©|*P. S. Khabotniakova 2018*

someone´s hands ‘кров на руках когось’, *to reclaim the power of the Cross* ‘усвідомлювати силу хреста’.

Мовні образи – загальновідомі, зафіксовані у словниках словосполучення фразеологічного характеру – фразеологічні одиниці, вивченням яких займається фразеологія (гр. φράσις ‘вислів, вираз’) – розділ теоретичної лінгвістики, який досліджує сталі вирази і словосполучення [9, с. 768]. Одним із напрямів фразеології є дослідження біблійних фразеологічних одиниць. Біблеїзм, або біблійний фразеологізм, – це фразеологічна одиниця, яка має синтаксичну структуру словосполучення та «або прямо запозичена з Біблії, або така, що зазнала впливу біблійних текстів» [2, с. 97]. О. Кунін розділяє біблеїзми на дві групи: біблійні еквіваленти – фразеологізми, які ввійшли у мову незмінними, у тому самому вигляді, що і на сторінках Біблії, та біблійні прототипи – біблійний прототип уживається у буквальному значенні, а фразеологізм утворюється у результаті його переосмислення [5, с. 50].

У нашому дослідженні виокремлено дві групи біблійних фразеологізмів.

➢ **Біблійні еквіваленти** – наприклад, *the Lamb of God* ‘Агнець Божий’, *the Ten Commandments* ‘десять заповідей’, *to be crucified* ‘бути розіп’ятим’ та ін.

Біблеїзм *the Lamb of God* ‘Агнець Божий’– про смиренну, покірну людину. Агнець (ягня) був головною жертовною твариною. У книзі пророка Ісаї як Агнець, якого мають принести в жертву, зображується Месія – Спаситель, посланий Богом для знищення зла на землі й установлення Царства Небесного: «Він гноблений був та понижуваний, але уст Своїх не відкривав. Як ягня був проваджений Він на заколення, й як овечка перед стриженням своїм мовчить, так і Він не відкривав Своїх уст» (Ісаї 53: 7). Агнцем Божим (непорочною, чистою жертвою) називає Ісуса Іван Хреститель: «Оце Агнець Божий, що на Себе гріх світу бере» (Іоана 1: 29), [3, с. 9]. У авторському пропозитивному БМК із роману Френка Перетті «Пророк» (‘‘Prophet’’) – *The Lamb of God, like Pastor Thompson said. It was so real then, so long ago. It was a moment that truly stirred his soul* [14, с. 9] – біблеїзм *the Lamb of God* ‘Агнець Божий’ асоціюється з Ісусом Христом, який став жертвою заради спасіння людства, і виражає біблійний образ-символ жертовності.

Біблеїзм *the Ten Commandments* ‘десять заповідей’ виражає біблійний образ-символ правил життя, які Бог дав людству. Мойсей отримав скрижалі із Десятьма Заповідями на горі Сінай [8, с. 239]. У художньому втіленні у персонажному композитному БМК із роману Френка Перетті «Клятва» (‘‘The Oath’’) – *I'm willing to accept Your existence and the rightness of Your commandments, Your truth, the Ten Commandments, and whatever else there is* [12, с. 512–517] – біблеїзм *the Ten Commandments* ‘десять заповідей’ символізує морально-етичний кодекс людини.

Біблеїзм *to be crucified* ‘бути розіп’ятим’ виражає біблійний образ-символ жертовності: піддати знущанню, тортурам; стратити, знищити [3, с. 127]. У персонажному пропозитивному БМК із твору Ф. Перетті «Темрява цього віку» (‘‘This Present Darkness’’) – *"But you want to be crucified!"* [15, с. 34–35] – БОС жертовності, виражений біблеїзмом *to be crucified* ‘бути розіп’ятим’, художньо втілюється у творі Перетті та символізує готовність пожертвувати найдорожчим заради когось.

➢ **Біблійні прототипи** – наприклад, *to be a wolf in sheep's clothing* ‘бути вовком у овечій шкурі’, *Voice in the Wilderness* ‘голос волаючого в пустелі’ та ін.

Біблеїзм *to be a wolf in sheep's clothing* ‘бути вовком у овечій шкурі’ виражає біблійний образ-символ лицемірної людини. Лицемірна людина, яка під маскою доброзичливості приховує злі наміри. За хижацтво, дике виття вовк уважався в Палестині особливо мерзенною твариною. Вівця ж за своєю природою надзвичайно покірна й лагідна, приносить багато користі в господарстві. Проповідуючи на землі Царство Небесне, Ісус попереджав про фальшивих пророків, які знаходилися серед прихильників Його вчення: «Стережіться фальшивих пророків, що приходять до вас в одежі овечій, а всередині – хижі вовки» (Матвія 7: 15). Лжепророки лише на словах проповідували Божі Закони, не виконуючи їх [3, с. 40]. У художньому втіленні у персонажному композитному БМК із роману Френка Перетті «Візит» (‘‘The Visitation’’) – *He pointed his finger in my face and spoke like a preacher. "He's a wolf in sheep's clothing and he's snatching my sheep! I'm not going to stand aside and let him do that."* (TV, с. 225) – біблійний образ-символ лицемірної людини, виражений біблеїзмом *to be a wolf in sheep's clothing* ‘бути вовком у овечій шкурі’, художньо втілюється у творі Перетті для створення образу лжепророка, який називав себе Месією.

Біблеїзм *Voice in the Wilderness* ‘голос волаючого в пустелі’ виражає біблійний образ-символ даремних покликів, які залишаються без відповіді: «Бо він той, що про нього сказав Ісая пророк, промовляючи: «Голос того, хто кличе: В пустелі готуйте дорогу для Господа, рівняйте стежки Йому» (Матвія 3: 2). Той, про кого говорить Ісая як про волаючого в пустелі, що готує дорогу для Ісуса, був Іоан Хреститель. Він повинен був, проповідуючи, приготувати народ до Царства Благодаті, що наближалося з приходом Христа [3, с. 48]. В авторському пропозитивному БМК із роману Френка Перетті «Візит» (‘‘The Visitation’’) – *The van, camper, and motor home veered to the left directed into a pasture by Michael the Prophet/John the Baptist/Voice in the Wilderness, now wearing a fluorescent orange vest and waving orange traffic batons* [16, с. 179] – біблеїзм *Voice in the Wilderness* ‘голос волаючого в пустелі’ асоціюється з Іваном Хрестителем.

За **тематичною характеристикою** метафоричні ЛРБОС утворюють чотири групи: антропоморфні, природоморфні, зооморфні і фітоморфні метафоричні ЛРБОС.

➢ **Антропоморфні** метафоричні ЛРБОС – пов’язані з релігійно-міфологічною сферою.

Біблійний образ-символ молитви виражається такими лінгвальними репрезентантами, як: *to be on the knees* ‘схилитися перед Богом, схилити коліно, бути на колінах’ [14, с. 369]; *to ask God* ‘запитати Бога’ [12, с. 125]; *reach for God* ‘взивати до Бога’ [12, с. 213]. У художньому втіленні у персонажному пропозитивному БМК із твору Перетті «Темрява цього віку» (‘‘This Present Darkness’’) – *“Yes,” he observed, “this is the one. Even now he’s interceding, standing before the Lord*

for the sake of the people, for the town..." [15, с. 12] – антропоморфний метафоричний ЛРБОС релігійно-міфологічного характеру *stand before the Lord* 'стояти перед Богом' репрезентує БОС молитви та символізує смирення.

Біблійний образ-символ покаяння виражається такими лінгвальними репрезентантами, як: *confess sin to the Lord* 'сповідати свій гріх перед Господом' [15, с. 323], [14, с. 233]; *to become a child of God* 'стати Божою дитиною' [13, с. 323]. У художньому втіленні у персонажному композитному БМК із роману Френка Перетті «Пророк» (''Prophet'') – *He would not remember that he had done business with God, that he had made a covenant with the Creator when only a young boy – ''Jesus, come into my heart and take away my sins. God, I give You my life. Use me, Lord. I'm Yours*'' [14, с. 9] – антропоморфний метафоричний ЛРБОС релігійно-міфологічного характеру *make a covenant with the Creator* 'укласти заповіт з Творцем' репрезентує БОС покаяння та символізує початок нового життя з Ісусом.

Біблійний образ-символ християнського життя виражається такими лінгвальними репрезентантами, як: *Walk in My Word* 'ходити у Слові' [14, с. 23]; *lay upon my heart* 'покласти на серце' (Pr., с. 233); *receive the baptism in the Holy Spirit* 'отримати хрещення Святим Духом' [16, с. 98]; *Drink of my Spirit* 'пити від Божого духа' [16, с. 103]; *to be a church lady* 'бути церковною пані' [16, с. 587]. У художньому втіленні у персонажному пропозитивному БМК із роману Френка Перетті «Візит» (''The Visitation'') – *It was a great time of year to help a pretty girl grow in the Lord* [16, с. 155] – антропоморфний метафоричний ЛРБОС релігійно-міфологічного характеру *grow in the Lord* 'зростати у Богові' репрезентує БОС християнського життя та символізує такі атрибути християнського життя, як читання Біблії та молитву.

➢ **Природоморфні** метафоричні ЛРБОС.

Природоморфний метафоричний ЛРБОС *the prayers reached to Heaven* 'молитви дійшли до небес' виражає біблійний образ-символ молитви. У художньому втіленні у авторському пропозитивному БМК із твору «Пронизуючи темряву» (''Piercing the Darkness'') – *The prayers reached to Heaven from Ashton, from Bacon's Corner, and everywhere in between, and it was as if the Lord God was waiting for just this moment, just this particular cry from His people* [13, с. 317] – природоморфний метафоричний ЛРБОС *the prayers reached to Heaven* 'молитви дійшли до небес' символізує те що Бог почув молитви людей.

Природоморфний метафоричний ЛРБОС *to open someone's Red Sea* 'відкрити перед кимось Червоне море' виражає біблійний образ-символ подолання перешкод. У художньому втіленні у персонажному композитному БМК із роману Френка Перетті «Візит» (''The Visitation'') – *Of course, it was not unlike God to test our faith, to make us wait until the last possible moment before he opened our Red Sea and saw us through safely.* [14, с. 9] – природоморфний метафоричний ЛРБОС *to open someone's Red Sea* 'відкрити перед кимось Червоне море' є символом Божої допомоги.

➢ **Зооморфні** метафоричні ЛРБОС

У художньому втіленні у авторському композитному БМК із твору Френка Перетті «Пророк» (''Prophet'') – *John was ready to receive the Lamb, he was ready to find Jesus, and as he called on the name of the Lord* [14, с. 1] – зооморфний метафоричний ЛРБОС *to receive the Lamb* 'прийняти Агнця (Ісуса)' виражає біблійний образ-символ запрошення, щоб Ісус «увійшов у серце» та символізує покаяння головного героя роману.

➢ **Фітоморфні** метафоричні ЛРБОС

Фітоморфний метафоричний ЛРБОС *set out a fleece* 'розстелити на тоці вовняне руно' виражає біблійний образ-символ випробування Бога. У художньому втіленні у персонажному пропозитивному БМК із роману Френка Перетті «Візит» (''The Visitation'') – *Perhaps we should set out a fleece as Gideon did in the Book of Judges, a way for God to indicate his will in a tangible way* [16, с. 162] – фітоморфний метафоричний ЛРБОС *set out a fleece* 'розстелити на тоці вовняне руно' символізує отримання відповіді від Бога.

Висновки: Засоби метафоричної лексико-семантичної номінації біблійних образів-символів класифіковано за структурними ознаками, за стилістичною характеристикою і за тематичним принципом. За структурними ознаками розрізняємо однокомпонентну номінацію та багатокомпонентну. За стилістичною характеристикою – мовленнєві образи та мовні (біблійні фразеологічні одиниці). За тематичним принципом – антропоморфні, природоморфні, зооморфні та фітоморфні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Об искусстве поэзии. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории. Минск: Литература, 1998. С. 1064-1112.
2. Верещагин Е.М. Библейская стихия русского языка. 1993. №1. С. 90–97.
3. Колоїз Ж. В., Бакум З. П. Слово Благовісті: словник-довідник фразем біблійного походження, Кривий Ріг, 2002.
4. Кравець Л. В. Динаміка метафори в українській поезії XX ст. К.: ВЦ «Академія», 2012. 416 с.
5. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка: Уч. пос. для ин-тов и фак. иностр. яз.– 3е изд., Дубна: Феникс, 2005. 488 с.
6. Пустовіт Л.О. Словник української поезії другої половини XX століття: семантикофункціональний аспект: [монографія] К.: Рідна мова, 2009. 243 с.
7. Святе Письмо, пер. І. Огієнка. – URL: http://allbible.info/bible/ogienko/mr/12/
8. Ринекер Ф., Майер Г. Библейская энциклопедия Брокгазуза. Christliche Verlagsbuchhandlung Paderborn, 1999.
9. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2011. 844с.
10. Сюта Г. М. Лінгвосвіт поезії авторів Нью-Йоркської групи: [монографія]. НАН України, Інститут української мови. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010.с.144–157.
11. Чудинов А. П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации. (Глава 1-2). Екатеренбург, 2003. 248 с.
12. Peretti E. Frank. The Oath. Word Publishing, 1995. 545 p.
13. Peretti E. Frank. Piercing the Darkness. Crossway books, 1989. 441 p.
14. Peretti E. Frank. Prophet. Crossway books, 1986. 376 p.
15. Peretti E. Frank. This Present Darkness. Westchester, Illinois: Crossway Books, a division of Good News Publishers, 1986.376 p.
16. Peretti E. Frank. The Visitation. WestBow Press, 2003. 600p.

REFERENCES

1. Aristotle. About the art of poetry. Ethics Politics Rhetoric. Poetics Categories Minsk: Literature, 1998. p. 1064-1112.
2. Vereshchagin E.M. Biblical element of the Russian language. 1993. №1. Pp. 90-97.
3. Koloiz Zh. V., Bakum Z. P. The Word of the Annunciation: dictionary-reference of a phrase of a double origin, Kryviy Rih, 2002.
4. Kravets L. V Dynamics of metaphor in Ukrainian poetry of the twentieth century. K.: VT "Akademiya", 2012. 416 p.
5. Kunin A. V. Course of phraseology of contemporary English language: Uch. pos for ints and fac. foreigner Yaz.-3rd ed., Dubna: Phoenix, 2005. 488 p.
6. Pustovit L.O. The Dictionary of Ukrainian Poetry of the Second Half of the XX Century: Semantic-Functional Aspect: [monograph] K.: Native Language, 2009. 243 p.
7. Holy Scripture, trans. I. Ohienko. - URL: http://allbible.info/bible/ogienko/mr/12/
8. Ryneker F., Mayer G. The Bible Encyclopedia of Brockhaus. Christliche Verlagsbuchhandlung Paderborn, 1999.
9. Selivanova O. Linguistic Encyclopedia. Poltava: Environment-K, 2011. 844p.
10. Suut G. M. Lingvosvit Poetry Writers New York Group: [monograph]. National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of the Ukrainian language. K : Publishing House of Dmitry Burago, 2010. p. 144-157.
11. Chudinov A. P Metaphorical mosaic in modern political communication. (Chapter 1-2). Ekaterenburg, 2003. 248 p.

Metaphorical nomination of biblical image-symbol in Frank Peretti's mystery thriller

P. S. Khabotniakova

Abstract. The paper deals with the metaphorical nomination of biblical image-symbol in mystery thriller based on the novels of Frank Peretti. Means of metaphorical lexical-semantic nomination of biblical image-symbol are divided into three groups according to the kind of metaphorical transfer: according to structural features, according to the stylistic characteristic and according to the thematic principle.

Keywords: *biblical image-symbol, metaphor, metaphorical nomination, Frank Peretti.*

Використання методу лексико-семантичного поля в сучасній лінгвістиці для характеристики парадигми локусів в українській літературній мові

С. М. Лутава

Академія праці, соціальних відносин і туризму, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: lsvmyk@ukr.net

Paper received 27.10.18; Accepted for publication 05.11.18.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-183VI54-09

Аннотация. У цьому дослідженні проаналізовано питання перспективності використання методу лексико-семантичного поля в сучасній лінгвістиці. Було розглянуто основні положення методу, виявлено елементи, які потребують уточнень теорії лексико-семантичного поля та подальшої кращої їх розробки, запропоновано корективи, що покращують роботу методу в конкретному практичному випадку – у вивченні структури парадигми локусів у сучасній українській літературній мові. Здійснивши комплексний аналіз теоретичних засад методу лексико-семантичного поля, ми сформували цілісне бачення його специфіки в умовах конкретного прикладного дослідження. Особливості структури лексико-семантичної парадигми локусів сучасної української літературної мови добре з'ясовуються під час її розгляду за синонімічними рядами, антонімічними опозиціями, гіпонімічними рядами. У результаті цього виявляється переважна більшість сем та семантичні зв'язки між словами, між групами слів, які створюють архітектоніку лексико-семантичного поля локусів сучасної української літературної мови. У дослідженні до традиційниго бачення методу лексико-семантичного поля було додано використання поділу на ядро, дифузну зону і периферію, а також ступеневу диференціацію: макрополе (лексико-семантичне поле локусів сучасної української мови), лексико-семантичне мікрополе, лексико-семантична група, лексико-семантична підгрупа, лексико-семантична мікрогрупа (різних рівнів).

Ключевые слова: *лексична семантика, лексико-семантичне поле, мікрополе, лексико-семантична група, локус.*

Введение. Сучасне українське та світове мовознавство велику увагу приділяє розгляду проблем лексичної семантики. Зокрема, зберігає свою актуальність вивчення семантики різних груп лексики за допомогою методу лексико-семантичного поля (далі – ЛСП). Продуктивним цей підхід став і для дослідження парадигми локусів (номінацій місця, простору) у сучасній українській літературній мові.

Краткий обзор публикаций по теме. Різні аспекти теорії ЛСП у мовознавстві докладно дослідили такі вчені, як: О. О. Потебня, М. М. Покровський, Й. Трір, Л. Вайсгербер, В. Порциг, А. Йоллес, В. В. Виноградов, О. С. Мельничук, Ф. П. Філін, Д. Н. Шмельов, Ю. Д. Апресян, Л. М. Васильєв, І. М. Кобозева, А. І. Кузнєцова, М. А. Кронгауз, Л. А. Лисиченко, Л. А. Новиков, Б. А. Плотніков, Б. А. Сєрєбрєніков, А. А. Уфімцева, Г. С. Щур та ін. Метод ЛСП детально розроблено у сучасній лінгвістиці. Але його використання щодо матеріалів кожної конкретної розвідки вимагає від науковця коректив, застосування елементів інших методів. А отже, він стає більш варіативним та специфічним у кожному окремому випадку. За час, що минув, погляди на роль частиномовної ознаки, на ядро та периферію, на склад і визначення лексико-семантичних структур і підструктур так і не знайшли остаточного розуміння [1; 3; 4; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 19; 20; 21; 22; 23; 24]. Таким чином, з огляду, з одного боку, на загальновідомість покладених у основу ЛСП принципів, а з іншого, на унікальність та специфічність кожного наукового дослідження, на глобальність та онтологічність, складність поняття, пов'язаного з просторовою семантикою, маємо потребу уточнити методологічні підходи до цієї проблеми.

Таким чином, об'єктом цієї статті стала перспектива використання в сучасній лінгвістиці методу ЛСП для вивчення різних груп лексики, а предметом – специфіка застосування цього методу як інструменту для дослідження лексико-семантичної парадигми локусів.

Цель. Материалы и методы. Метою нашої розвідки є **аналіз** теоретичних засад методу ЛСП (традиційних та новітніх поглядів) і вироблення (**синтез**) бачення цього методу, необхідного для продуктивного дослідження особливостей структури лексико-семантичної парадигми локусів сучасної української літературної мови. (Простудіюємо погляди українських та закордонних мовознавців, викладені ними в працях, присвячених теоретичним питанням семасіології, на прикладах локусів, що їх найповніше фіксує Словник української мови в 11 томах.) Тому новизна нашої розвідки полягатиме в комплексному аналізі теорії ЛСП у сучасній світовій та українській лінгвістиці для формування цілісного бачення її специфіки в умовах конкретного прикладного вживання (для дослідження парадигми лексики, що представляє семантику, пов'язану з абстрактними фундаментальними поняттями місця і простору). Результати статті можна використати під час викладання курсів лексикології та семасіології. Ідеї та матеріали можна застосувати в подальших лексико-семантичних аналітичних лінгвістичних дослідженнях.

Результаты и их обсуждение.Тільки в межах лексико-семантичної парадигми мови можливо визначити цінність кожної номінації, відповідно до її місця в семантичному просторі. Ця цінність закладена в значеннєвості лексичної одиниці. Через структурованість лексико-семантичної парадигми за допомогою об'єднувальних та диференційних сем, семантичних зв'язків кожне слово виявляє як свою змістову індивідуальність, так і схильність до інтеграції в межах системи [12, с. 533].

ЛСП дослідники розуміють як сукупність лексичних одиниць та їх значень, ієрархічно розташованих у лексико-семантичній парадигмі, як явище мовної, а не позамовної сфери, категорію лінгвістичну, а не понятійну, асоціативну. І. М. Кобозєва визначає його «як сукупність одиниць мови, поєднаних спільністю змісту і які відображають понятійну, предметну або функціональну схожість позначених явищ» [9, с. 99]. Лексико-семантичну структуру розглядають як сукупність взаємоузгоджених систем у межах масштабніших макросистем [24]. ЛСП – складна структурна організація. Значенням слів у цій структурі притаманний взаємовплив, вони

 ©|*S. M. Lutava 2018*

об'єднані між собою семантичними зв'язками. Поля можуть бути пов'язані не лише в площині синхронії, але й в діахронії [15]. На темпи зміни лексики впливає характер екстралінгвістичних факторів або структур, з якими їх співвідносять [13].

Внутрішня організація ЛСП – досить складна. У полі виокремлюють підгрупи з різною мірою складності, що об'єднані ієрархічними зв'язками [13; 15; 24]. Так у ньому виокремлюють ядро, яке містить слова, що найбільш повно виражають сутність поля [13, с. 123]. В основі ЛСП лежить певна лексико-семантична одиниця, навколо якої згруповані найближчі слова [13, с. 123; 18, с. 142; 25, с. 21]. Від початку семантичні поля формувалися у вигляді тезеарусів, у центрі яких перебувало узагальнююче слово (М. М. Покровський, Р. Мейер, Г. Шпербер, Г. Іпсен, Й. Трір, В. Порциг, Г. Кронасер, А. Йоллес та ін.) [24]. Але нині значна частина дослідників визнає, що не завжди можна відшукати для заголовку групи або поля таке слово.

Так, наприклад, під час дослідження нами ЛСП локусів сучасної української літературної мови для частини лексико-семантичних угрупувань можливо було підібрати від одного до кількох слів, які перебували у їх центрі. Таку картину спостерігаємо, зокрема, у групах лексики, об'єднаних навколо наступних номінацій. У лексико-семантичній групі (далі – ЛСГ) «Приміщення», що належить до ядерної частини ЛСП локусів сучасної української літературної мови, можемо виокремити слова *будівля, дім, будинок, приміщення, споруда* як ті, що максимально повно і узагальнено її характеризують. Водночас, такі лексеми, як: *помешкання, школа, лікарня, організація, кімната, льох, сарай* та ін. не можуть доповнити цей список, оскільки мають вужчу семантику і належать до більш деталізованих рівнів цієї ЛСГ. Для мікрополя «Медіальний світ», яке належить до периферії ЛСП локусів сучасної української літературної мови, словом, що найбільш повно виражає сутність мікрополя є номінації *межа, кордон*. Натомість лексеми *міжгір'я, перевал, обрій, круговид, крайнебо, вал, мур, перелаз, суголовок, межиріччя, міждоріжжя* та ін. не мають узагальнюючих лексичних значень (далі – ЛЗ) і входять до груп слів, що представляють ієрархічно нижчі рівні парадигми цього ЛСП.

Також є вчені, що підтримують погляд, відповідно до якого конституенти ЛСП мають спільну частину в тлумаченні. Таким чином, на їх думку, ЛСП об'єднане спільністю змісту [3, с. 108; 15, с. 138; 21, с. 525]. Цей погляд видається нам більш коректним, бо спільна частина ЛЗ слів далеко не завжди репрезентована однією або кількома лексемами. Навколо ядра розташовані більш віддалені номінації (аж до периферійної частини ЛСП), де перебувають значення оказіональні, образні переосмислення, що можуть належати й до інших ЛСП [15]. ЛЗ слова може входити до різних ЛСП внаслідок наявності в ньому певного набору сем [13]. І оскільки не лексема, а сема є мінімальною одиницею плану змісту, то вбачаємо, що коректніше формувати групи лексико-семантичної структури саме навколо сем.

Наведемо приклади такого структурування ЛСП локусів сучасної української літературної мови.

Головними (інтегральними) семами лексико-семантичної підгрупи «Господарче приміщення» (належить до ЛСГ «Приміщення») є семи 'комора', 'сарай', 'повітка'. Вони об'єднують слова*: гамазей, житниця, хлів, стійло, лісництво, сінник, сіновал, пташарня, січкарня, засік, скотарник, дровник, колешня, цибулесховище, фруктосховище, зерносушарка, хмелесушарня, яровизатор, різниця, вівчарня, пташник, гусятник, бджільник, зимівник, омшаник* та ін. Семою, що об'єднує лексико-семантичну мікрогрупу «Одиниця умовного (суб'єктивного) територіального поділу» є сема 'край'. Вона є головною для слів із семами 'рідний край', 'чужий край (антикрай)', 'медіальний край': *батьківщина, отчизна, колиска, родина, сторона, ойкумена, едем, слов'янщина, прабатьківщина, земля, чужина, цара, неволя, ханство, тепличина, тартар, королівство, вигнання* та ін.

Виокремлення в межах лексико-семантичної парадигми різних груп, які представляють самостійні підсистеми, втілене у можливості диференціювати в ЛСП як макрополі не тільки ядро та периферію, а ще й мікрополя, що репрезентують його деталізацію і також структурно організовані [3; 13; 11; 18; 21]. Це явище є причиною багатомірності ЛСП. Л. А. Лисиченко, С. В. Семчинський, М. О. Кронгауз, Д. М. Шмельов, Л. М. Васильєв, Ф. П. Філін та інші вчені в макрополі виокремлюють ще менші структурні утворення: тематичні групи (далі – ТГ), лексико-семантичні групи (далі – ЛСГ), лексико-граматичні групи [3, с. 108 – 111; 11, с. 158 – 182; 13, с.121 – 125; 18, с. 142; 21, с. 526 – 529; 23, с.103]. М. П. Кочерган зазначає, що ЛСП внутрішньо диференційоване на ЛСГ, які далі поділені на синонімічні, антонімічні, конверсивні, гіпонімічні об'єднання. На думку, Л. О. Новікова, ЛСГ є видом лексико-семантичних категорій [14, с. 187]. С. В. Семчинський стверджує, що для відділення ТГ та ЛСГ немає достатніх підстав [18, с. 142]. До ТГ належать слова різних частин мови, пов'язані спільною частиною дійсності. У них особлива увага приділяється «денотативному компонентові» значення [18, с. 142; 22, с. 130 – 131; 23, с. 104]. Тому таке об'єднання слів представляє частини лексики, для якої важливішими є не лексико-семантичні зв'язки в середині парадигми, а зв'язок денотатів у позамовній дійсності. Тому між номінаціями в таких системах відзначають переважно гіпонімію, стверджують Ф. П. Філін та С. В. Семчинський у своїх працях [18, с. 142; 21, с. 526 – 527]. ЛСГ Л. А. Лисиченко називає фрагментом ЛСП, який певним чином обмежений і визначений [13, с. 124 – 125]. Елементи ЛСГ чіткіше виражені й мають складніші семантичні зв'язки, також і на думку Ф. П. Філіна, [21, с. 533]. У ЛСГ присутня своя ієрархія семантичного чергування, свої ядро і периферія [21, с. 527 – 533; 25, с. 16 – 22]. Але також мова йде і про мікрополе, як про масштабнішу складову частину ЛСП. Оскільки дослідження за допомогою ЛСГ дозволяє детальніше охарактеризувати саме мовний аспект лексики, перевагу надаємо більше лексико-семантичному, ніж тематичному підходу до організації матеріалу в структурі лексико-семантичної парадигми, не відкидаючи остаточно останній. Тому вивчати локуси сучасної української літературної мови краще за допомогою ЛСП (як макроструктури) та мікрополів, ЛСГ і дрібніших структурних їх рівнів (як його частинах).

Наприклад, у ЛСП локусів сучасної української літературної мови виокремлюємо ядро і периферію, до яких належать мікрополя. Ядро містить мікрополя, сформо-

вані з номінацій із семантикою, що найповніше репрезентує істотні для мовця аспекти простору: «Узагальнена назва», «Терапростір» (антропоцентрично марковане; найчисельніше). До периферії належать мікрополя «Медіальний простір», «Віртуальний простір», а також лексика на позначення неідентифікованого місця, які потребують окремого опису. Локалізацізаційна семантика в них виражена помірно. Основним у оцінці ядерності чи периферійності, перебування поза парадигмою поля тих чи інших номінацій в ЛСП локусів тут є міра виразності просторової семантики в структурі їх ЛЗ. За цим критерієм відкидаємо лексику, яка позначає більшою мірою предмети, ніж місце.

У мікрополях виокремлюємо ЛСГ, а у них – лексико-семантичні підгрупи, а далі – мікрогрупи. У кожній із цих структур є також свої ядерна та периферійна частини. Наприклад: мікрополе «Терапростір» містить ЛСГ «Приміщення», «Територія» та «Територіально-будівельний комплекс» (антропоцентрична оцінка простору). ЛСГ «Приміщення» поділяєтмо на лексико-семантичні підгрупи (далі – ЛСПГ) «Будівля», «Житло людини», «Господарче приміщення», «Кімната», «Заклад освіти», «Наукова установа», «Медичний заклад», «Заклад культури», «Приміщення для релігійного поклоніння», «Установа, організація», «Заклад сервісного обслуговування», «Виробниче приміщення», «Торгівельне приміщення», «Приміщення для зберігання», «Розважальний заклад», «Небезпечне приміщення», «Приміщення для поховання», «Виправний заклад». ЛСГ «Територія» диференціюємо на ЛСПГ «Місцевість», «Рельєф» та ін. У ЛСПГ «Місцевість» виокремлюємо далі лексико-семантичні мікрогрупи «Площадка», «Одиниця територіального поділу», «Угіддя».

Отже, лексико-семантичний критерій деталізованішого розподілу номінацій в ЛСП локусів сучасної української мови є основним та продуктивнішим за тематичний.

Кожне практичне застосування методу ЛСП для конкретного дослідження передбачає унікальність підібраних підходів і параметрів дослідження, а отже – його варіативність. Залежно від мети, завдань, характеру матеріалу вчені можуть вносити невеликі зміни до нього. До таких змін, у нашому випадку, належить, зокрема, репрезентація в ЛСП локусів сучасної української літературної мови окрім ядерної та периферійної частин ще й перехідної (дифузної) зони, у межах якої вивчаємо локуси, що важко віднести до центрального або маргінального рівнів. Останнім часом, мовознавці почали розглядати у своїх працях цей окремий рівень [16]. У нашій роботі таку характеристику має мікрополе «Універсум», оскільки одні з її субрівнів мають виразні властивості груп лексики, що мають належати до ядра ЛСП локусів сучасної української літературної мови (наприклад, номінації водних об'єктів), а інші – усі ознаки периферійності (наприклад, номінації космічних тіл, аеропростору та ін.).

Окрім проблеми структурної диференціації ЛСП на групи при застосуванні методу актуальною є проблема вибору оптимального наукового опису макроструктури досліджуваної лексико-семантичної парадигми. Матеріальний складник значення – це його тлумачення, але мінімальні компоненти змісту реально визначити лише вивчивши семантичні зв'язки між словами. Використовуючи цей інструмент здійснюємо семантичний опис слів, у якому основними є поняття інтегральної і диференційної ознак [13, с. 4; 15, с. 199; 22, с.128].

У структурі ЛЗ номінацій існують різні види мінімальних семантичних ознак («сема», «семантична ознака» [2; 5, с. 103; 11, с. 133; 14, с. 116 – 119; 18, с. 109; 19, с. 28]). У мовознавстві є кілька підходів щодо розрізнення видів сем і способів їх диференціації в мікроструктурі ЛЗ слова та щодо можливості ЛЗ номінацій вступати в системні лексико-семантичні зв'язки. Перший із них передбачає виокремлення в мікроструктурі значення інтегральної семантичної ознаки або архісеми (найзагальнішої в цій структурі) та диференційних сем (які містять особливу інформацію про ЛЗ) чи гіпосем [2; 6; 8; 14, с. 116 – 119], гіперсеми та гіпосеми в М. В. Нікітіна [5; 14, с. 29, 115]. За іншим підходом, мікроструктура ЛЗ є сукупністю сем з різною абстрактністю та пов'язаністю з лексичною системою мови, з різною залученістю до тих чи інших парадигматичних чи синтагматичних зв'язків [9, с. 99; 12, 34 –35; 18, с. 141; 21, с. 533]. У мовознавстві поділяють значення слова на: архісему, диференційні та потенційні семи. Зокрема, М. П. Кочерган диференціює ЛЗ на класему, архісему, диференційну, інтегральну, потенційну, градуальну семи [10, с. 387 – 388]. С. В. Семчинський веде мову про загальну (категоріальну), інтегральну, диференційну та потенційну семантичні ознаки [18, с. 109]. Г. А. Уфімцева називає ознаки: семантичної категорії, субкатегорії, лексико-семантичної парадигми [19, с. 84]. Такі види сем пропонує Е. В. Кузнєцова: граматичні, лексико-граматичні, категоріально-лексичні, диференційні та потенційні, емоційно-оцінного та стилістичного характеру (семантичні ознаки крім граматичної та лексико-граматичної вважаються лексичними) [12, с. 35]. Категоріально-лексичні – найзагальніші з них, домінуючі або головні. Менш загальні та підрядні семи – залежні або диференційні (підпорядковані категоріально-лексичним семантичним ознакам, уточнюють, конкретизують їх, зберігають унікальність ЛЗ, зумовлюють індивідуальність номінацій). «Потенційні» семи не вважають суттєвими, але вони можуть бути актуалізуваними у вторинних значеннях лексеми або в окремих її реалізаціях. Вочевидь, другий підхід до диференціації мікроструктури ЛЗ є докладнішим. Тому обираємо його як зручніший для опису лексико-семантичної організації. За основу візмемо концепції С. В. Семчинського, М. П. Кочергана (частково), Е. В. Кузнєцової.

Сама ж сема виокремлюється в результаті абстрагованої діяльності свідомості щодо сукупності предметів чи понять, через їх аналіз та зіставлення. Вона може виконувати одночасно дві протилежні функції: інтегральну (інтегральна сема (далі – ІС) – об'єднувати лексичні одиниці в ті чи інші сукупності, групи; і диференціальну (диференціальна сема) – їх розрізняти [6; 8]. Семантичні ознаки, що формують наповнення лексичних значень слів, пов'язані з ознаками відповідних понять. Інтегральна семантична ознака об'єднує слова в ЛСП або в окремі його структурні підрозділи. Джерелом такої інформації є тлумачення слова. Диференційні семи властиві лише частині слів, за їх допомогою розрізняються ЛЗ конкретного ЛСП. Мінімальний опис передбачає надання набору ознак, у якому усі номінації є розрізненими (крім абсолютних синонімів)[13], а семантику

лексики описано з точністю до її відмінності. Максимальний семантичний опис містить набори ознак, які не лише виокремлюють слова, але і дозволяють повністю їх охарактеризувати [11; 24].

Виокремлення інтегральних та диференційних сем, визначення домінуючих для лексико-семантичної парадигми смислів відбувається завдяки аналізу основних семантичних ієрархічних зв'язків між лексичними одиницями, зіставлення ЛЗ, яке використане в нашому дослідженні [10, с. 386; 14, с. 117; 15, с. 199 – 209; 18, с. 109 – 110].

Виявлення сем ми здійснювали за допомогою семантичних зіставлень слова з іншими, близькими за значенням словами. Добрі результати у визначенні сем ми отримали, коли використовували синонімічні ряди, списки парних протиставлень, гіпер-гіпонімічні ряди [18, с. 142; 25, с.16], оскільки семантичні парадигматичні зв'язки розширюють лексико-семантичну структуру [18, с. 141]. Важливість опрацювання семантичних парадигматичних зв'язків у ЛСП відзначали І. М. Кобозєва, Ф. П. Філін [21, с. 529 – 532]. Саме у схожості слів за одними ознаками і протиставленні за іншими вчені вбачають сутність парадигматичних семантичних зв'язків (синонімії, антонімії, гіпонімії та меронімії (зв'язок «частина – ціле»)) [13, с. 6 – 7; 22, с.128 – 186; 23, с.103 – 155], адже повний семантичний опис слова має враховувати його місце в системі мови і такі зв'язки, а лексико-семантичні макроструктури можуть відрізнятися залежно від типу зв'язків.

Наведемо приклад такого описуЛСПГ «Житло людини» (ЛСГ «Приміщення»):

З-поміж лексики, що входить до складу підгрупи можемо спостерігати синонімію: 1) *господа, дім, житло, будинок, квартира, помешкання, стріха* та ін. – ІС 'житло'; 2) *палац, замок, терем, дитинець, вілла, котедж, особняк* та ін. – ІС 'розкішне житло'; 3) *клітка, барліг, стійло, хижа* та ін. – ІС 'житло, за яке соромно'; 4) *вогнище, гніздо, кубельце, насиджене кубло* та ін. – ІС 'рідне житло'. Але найрозвиненішими є гіперонімічні семантичні зв'язки. Лексика, що об'єднана ІС 'житло', є гіперонімічною відносно таких рядів когіпонімів: 1) *глинянка, ліплянка, зруб, мазанка, хворостянка* та ін. – ІС 'бідна споруда з певного матеріалу'; 2) *землянка, склеп* та ін. – ІС 'підземне житло'; 3) *затвор, келія, скит, лісничівка* та ін. – ІС 'службове житло'; 4) *вігвам, кибитка, сакля, фанза* та ін. – ІС 'особливе національне житло'; 5) *готель, пансіонат, трактир* та ін. – ІС 'тимчасове житло готельного типу'; 6) *бурса, гуртожиток, інтернат* та ін. – ІС 'тимчасове житло гуртожитнього типу'; 7) *шпиталь, богадільня, сиротинець* та ін. – ІС 'благодійне тимчасове житло'; 8) *двірська, казарма, кошара* та ін. – ІС 'тимчасове службове житло'; 9) *дача, зимівник, барак* та ін. – ІС 'сезонне житло' (останні п'ять рядів можемо зрупувати за ІС 'притулок'). Антонімія в структурі підгрупи представлена невеликою кількістю семантичних опозицій. Так семантичні протиставлення репрезентовані лексикою з ІС 'рідне житло' / 'притулок'; розкішне житло' / 'бідна споруда з певного матеріалу'; розкішне житло' / 'житло, за яке соромно'; розкішне житло' / 'підземне житло'. На підставі досліджених фактів лексико-семантичної структури ЛСПГ «Житло людини» можемо дійти висновку, що її зміст виражається такими домінуючими семантичними ознаками: 'житло', 'рідне житло', 'частина житла, що комусь належить', 'розкішне житло' , 'бідна споруда з певного матеріалу', 'нерозкішне житло', 'притулок', 'службове житло', 'підземне житло', 'особливе національне житло'. Оскільки локуси з ІС 'житло', 'рідне житло' мають найбільш загальну семантику та пов'язана з іншими групами слів структурно, відносимо її до ядра ЛСПГ «Житло людини». Слова, що мають ІС 'розкішне житло', 'службове житло', 'підземне житло', 'бідна споруда з певного матеріалу', 'притулок', належать до її периферії. Периферію також представляють лексичні одиниці з семами 'житло, за яке соромно', 'особливе національне житло', 'частина житла, що комусь належить'.

Выводы. Таким чином, проаналізувавши бачення ЛСП різними вченими, специфіку конкретного застосування цього методу у дослідженні лексико-семантичної макроструктури локусів сучасної української літературної мови, можемо зробити висновок про те, що ЛСП мислиться як сукупність лексем, ієрархічно розташованих у цій парадигмі, має центр та периферію, може мати дифузну зону. Ці номінації об'єднані в групи спільною семантичною ознакою та розрізняються за диференційними ознаками. Це відносно автономні макроструктури (мікрополя, ЛСГ, ЛСПГ) у межах більших макроструктур, що мають однаковий принцип організації. Специфіка лексики виявляється найповніше в структурі ЛСП, оскільки у ній репрезентується вся різноманітність семантичних парадигматичних зв'язків і повнота складу Щоб здійснити якісний опис ЛЗ слова необхідно ці зв'язки враховувати. У ЛСП лексична семантика номінації ідентифікується, диференціюється та класифікується. Оскільки великий кількісний обсяг локусів не дозволяє в дослідженні докладно розглянути кожну номінацію, їх парадигму пропонуємо описувати за допомогою груп лексичних одиниць, об'єднаних у синонімічні, гіпонімічні ряди з додатковою їх кореляцією за протиставними та меронімічними зв'язками, які в семасіології також розглядають як рівні лексико-семантичної структури ЛСП.

ЛИТЕРАТУРА

1. Апресян Ю.Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания / Ю. Д. Апресян // Вопросы языкознания. – 1995. – № 1. – С. 37 – 67.
2. Архісема // Селіванова Олена. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля – К., 2006. – С. 40.
3. Васильев Л. М. Теория семантических полей / Л. М. Васильев // Вопросы языкознания. – 1971. – № 5. – С. 105 – 113.
4. Виноградов В. В. Основные типы лексических значений слова / В. В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1953. – № 5. – М. : Изд – во Академии наук СССР. – С. 3 – 29.
5. Гіпосема // Селіванова Олена. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля – К., 2006. – С. 88.
6. Диференційна сема // Селіванова Олена. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля – К., 2006. – С. 124.

7. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / Віталій Жайворонок. – К. : Вид-во «Довіра», 2006. – 703 с.
8. Інтегральна сема // Селіванова Олена. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля – К., 2006. – С. 182 – 183.
9. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика: [учебник]. – Изд. 2 -е. – / И. М. Кобозева. – М. : [Едиториал] УРСС, 2004. – 352 с. – (Новый лингвистический учебник).
10. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підруч. [для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів] / М. П. Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2006. – 368 с. (Альма-матер)
11. Кронгауз М. А. Семантика: учебник для вузов / М. А. Кронгауз. – М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. – 399 с.
12. Кузнецова Э. В. Лексикология русского язика / Э. В. Кузнецова. – М. : Высшая школа, 1982. – 152 с.
13. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система сучасної української мови / Л. А. Лисиченко. – Х. : [Харківський державний університет ім. Г. С. Сковороди], 1997. – 129 с.
14. Новиков Л. А. Семантика русского языка: учеб. пособие / Л. А. Новиков. – М.: Высшая школа, 1982. – 272 с.
15. Плотников Б. А. Основы семасиологии: [учеб. пособие для филол. фак. вузов] / Б. А. Плотников; под ред. А. Е. Супруна. – Мн. : Выш. шк.,1984. – 220, [3] с., ил.
16. Присяжнюк О. М. Структура лексико-семантичного поля візуального сприйняття в українській мові: дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 / Присяжнюк Ольга Михайлівна.-К., 2008. – 208 с.
17. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / Отв. ред. академик Б. А. Серебренников; [авт.: Е. С. Кубрякова, В. И. Постовалова и др.] и др.– М. : Наука, 1988. – 212, [7] с.
18. Семчинський С. В. Загальне мовознавство / С. В. Семчинський. – [Вид. 2- е ; перероб. і доп.] – К. : АТ «ОКО», 1996. – 416 с.
19. Уфимцева А.А. Лексическое значение [(Принцип семиологического описания лексики)] / А. А. Уфимцева; отв. ред. чл.-кор. АН СССР Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 1986. – 240 с.
20. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы (На материале английского языка) / А. А. Уфимцева. – М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1962. – 287 с.
21. Филин Ф. П. О лексико-семантических группах слов / Ф. Н. Филин // Езиковедски изследвания в чест на академик Стефан Младенов. – София : Издание на българската академия на науките, 1957. – С. 523 – 538.
22. Шмелев Д. Н. Очерки по семасиологии русского языка / Д. Н. Шмелев. – М. : Просвещение, 1964. – 244 с.
23. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка) / Д. Н. Шмелев. – М. : Наука, 1973. – 280 с.
24. Щур Г. С.Теории поля в лингвистике / Г. С. Щур. – М. : Наука, 1974. – 256 с.
25. Яворская Г. М. Лексико-семантическая типология в синхронии и диахронии : монография / Т. М. Яворская. – К. : Наукова думка, 1992. – 112 с.

REFERENCES

1. Apresian, J.D. Image of man formed by launguage: attempt of system description // Questions of linguistics, 1995. Is. 1. P. 37-67.
2. Selivanova, O. Arhysema // Modern linguistics: encyclopaedia of terms, Poltava-Kyiv, 2006. P. 40.
3. Vasyljev, L.M. Theory of the lexical semantic fields // Questions of linguistics, 1971. Is. 5. P. 105-113.
4. Vinogradov, V.V. Main types of lexical meanings of the word // Questions of linguistics, 1953. Is. 5. P. 3-29.
5. Selivanova, O. Hyposema // Modern linguistics: encyclopaedia of terms, Poltava-Kyiv, 2006. P. 88.
6. Selivanova, O. Differential sema // Modern linguistics: encyclopaedia of terms, Poltava-Kyiv, 2006. P. 124.
7. Zhajvoronok, V. Symbols of ukrainian ethnoculture: dictionary-reference book, Kyiv, 2006. 703 p.
8. Selivanova, O. Integral sema // Modern linguistics: encyclopaedia of terms, Poltava-Kyiv, 2006. P. 182-183.
9. Kobozeva, I.M. Linguistic semantics, Moscow, 2004. 352 p.
10. Kochergan, M.P. Introduction in linguistics, Kyiv, 2006. 368 p.
11. Krongauz, M.A. Semantics, Moscow, 2001. 399 p.
12. Kuznetsova, E.V. Lexicology of russian launguage, Moscow, 1982. 152 p.
13. Lysychenko, L.A. Lexical semantic system of modern ukrainian language, Kharkiv, 1997. 129 p.
14. Novikov, L.A. Semantics of russian launguage, Moscow, 1982. 272 p.
15. Plotnikov, B.A. Foundation of semasiology, Minsk, 1984. 223 p.
16. Prysiazhniuk, O.M. Structure of the lexical semantic field of visual perception in ukrainian language, Kyiv, 2008. 208 p.
17. The role of human factor in the language: Language and the world's picture / main editor Serebrianikov, B.A. Moscow, 1988, 219 p.
18. Semchynskyj, S.V. Linguistics, Kyiv, 1996. 416 p.
19. Ufimtseva, A.A. Lexical meaning (Principle of semiologycal description of lexicon), Moscow, 1986. 240 p.
20. Ufimtseva, A.A. Experience of investigation of language as a system, Moscow, 1962. 287 p.
21. Filin, F.P. About the lexical semantic word's groups // Linguistic researches in the honest of academic S. Mladenov, Sophia, 1957. P. 523-538.
22. Shmeliov, D.N. Issues of semasyology of russian language, Moscow, 1964. 244 p.
23. Shmeliov, D.N. Problems of semantic analysis of lexicon (on the material of russian language), Moscow, 1973. 280 p.
24. Schur, G.S. Theories of field in linguistics, Moscow, 1974. 256 p.
25. Yavorskaya, G.M. Lexical semantic typology in synchrony and diachrony, Kyiv, 1992. 112 p.

The method of the lexical semantic field in the modern linguistics (description of the paradigmatic structure of locuses in the modern ukrainian language)

S. M. Lutava

Abstract. In this article the prospect of using of lexical semantic fields (like a method) in the modern linguistics is analysed. The principles of this method is considered, the elements of the theory of the lexical semantic field which needs to detail is defined, the improvements of the method case (description of the paradigmatic structure of locuses in the modern ukrainian literary language) is suggested. The detailed analysis of the principles of the theory of the lexical semantic field is done, and we form the conception of its peculiarity in the real concrete investigation. The peculiarity of organization of the lexical semantic structure of locuses in the modern ukrainian literary language is found out in using the synonymous rows, antonymous oppositions, hyponymous rows. In this way we find out the semantic elements of the lexical meanings, the semantic relations between the words, between the groups of the words in the lexical semantic field of locuses in the modern ukrainian literary language. In our investigation in the lexical semantic field of locuses we distinguish the centre, the intermediate zone, the periphery, and also macrofield (the lexical semantic field of locuses in the modern ukrainian literary language), the lexical semantic microfields, the lexical semantic groups, the lexical semantic subgroups, the lexical semantic microgroups.

Keywords: *lexical semantics, lexical semantic field, lexical semantic microfield, lexical semantic group, locus.*

Types of Multimodal Syntactic Constructions in Modern English Mass Media Texts

L. Makaruk

Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine
Corresponding author. E-mail: laryssa_makaruk@ukr.net

Paper received 05.11.18; Accepted for publication 10.11.18.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-183VI54-10

Abstract. This article deals with sentences of a new type which are referred to as multimodal. On the basis of a corpus of multimodal texts a number of syntactic constructions have been singled out, some of which are homogeneous and others of which are heterogeneous. In this paper, detailed study has been devoted to the latter group. It includes several types of constructions such as multimodal syntactic constructions based on a verbal modus; multimodal syntactic constructions based on a non-verbal modus; multimodal syntactic constructions based on a verbal modus using special effects that can transform semantics; and multimodal syntactic constructions based on several non-verbal modules (without any verbal component). These types have in turn been subdivided further. The constructions referred to above have been described and some of the subtypes have been demonstrated on the basis of the multimodal constructions which have been identified.

Keywords: *multimodal, syntactic constructions, non-verbal means, heterogeneous, and homogeneous.*

Multimodality is a topic which is emerging more and more in modern linguistic schools. It is attracting the attention of scholars from different fields as it opens a number of new possibilities in various research areas. One of the problems which is of special interest for linguists involves the resources which can be used in the process of communicative interaction and the ways in which they can be combined for conveying thoughts. Non-verbal means are studied in the context of several related disciplines: visual communication, visual linguistics, multimodal linguistics, multimodal communication, social semiotics, cognitive semiotics, graphic linguistics, paralinguistics, text linguistics, computer paralinguistics, cognitive semiotics, media linguistics, and Internet linguistics. Susan B. Barnes [1], John A. Bateman [2], David Crystal [3], Norman Fairclough [4], Carey Jewitt [5], Gunter Kress [6], Theo van Leeuwen [7], and Kay O'Halloran [8], are key figures who have contributed to the development of the spheres mentioned above. However, many issues have not yet been resolved and require additional attention and research from linguistics scholars.

The emergence of multimodal forms of expression is contributing to a gradual expansion of the spectrum of problems examined within the field of linguistic studies, and a reorientation of traditional paradigms. These days more and more scholars are seeking to study non-verbal means which initially appeared to be non-linguistic; now it is becoming obvious that these apparently non-linguistic means can actually make a significant contribution to the semantic content created for dissemination using modern methods of communication. Most individuals feel impelled to search for optimal means of expressing themselves. In a sense, this search is now being facilitated by the tools available thanks to the information revolution and high-level technologies which make it possible to turn a dream into a reality and to instantly accomplish things that were previously beyond the limits of human imagination. To a certain extent, this involves both the oral and the written forms of the language, which are in the process of undergoing significant changes. There is evidently a linkage with the graphic tools which provide a 'shell' for many thoughts and ideas. Normal English graphic structures appear to be transformed in ways that seem unusual, but which are gradually becoming devices for influencing the recipient; these are capable of performing a number of functions.

The syntactic structures which we analysed include both verbal and non-verbal means. There is quite a large number of them, but sometimes they do not have the manipulative power which paralingual components have, such as colour, images and additional special effects, including variation involving font style and size, colour variation, and text positioning, which are integral components of advertising, whether in print or online periodicals.

In the classical sense, a sentence is a synthesis or combination of verbal means, the use of punctuation marks being a separate category of semiotic resources. If considered necessary, the use of additional symbols and numbers is not excluded. However, we disagree with this conception, and we intend to demonstrate the opposite, based on source material from English language media discourse, that a syntactic construction is a sequence of verbal means only. It becomes evident that paralingual components can perform alternate syntactic roles along with verbal ones. Their capabilities are striking, and the combination of different modes in one advertisement raises communication to a completely different level. Non-verbal means open up new perspectives in communication. Their spectrum is quite wide and can hardly be precisely fixed; this also applies to the number of variants of possible connectivity.

In modern linguistic schools, syntactic constructions that are increasingly appearing in English-language mass-media discourse require completely new approaches. In this regard, they absolutely do not fit into the traditional interpretation of syntax as a separate section of linguistics, the focus of which is the grammatical structure of phrases and sentences built up by the association of at least two words that conform to established norms and rules, taking into account semantic criteria, spelling, punctuation, and stylistics.

Analysis shows that under present-day circumstances, the monomodal syntax can be opposed to the multimodal, which in modern linguistic schools is completely unexplored; this has a bearing on relevance of the problem that has been chosen. The material that has been gathered points to the need for in-depth study of multimodal syntax, which has not been dealt with either in domestic or in foreign research papers. Unlike monomodal syntax, which is based on verbal means and punctuation marks, multimodal syntax is formed through the combination of verbal resources with intensive involvement of nonverbal components of varying structures

 ©*L. Makaruk 2018*

or forms, quantitative composition, appearance, and communicative and pragmatic orientation.

The components of the multimodal syntax include an extensive number of resources. In our research they have been divided into a number of groups and subgroups:

- segmentation;
- supplementary graphic effects;
- font and colour;
- non-pictorial and non-photographic graphic elements;
- iconic elements ((images);
- infographics.

The group which is termed "S**egmentation**" comprises the positioning of text on the page, line spacing, page orientation, margins, text width, text positioning/orientation (vertical, horizontal, diagonal, situational (arbitrary)). Another group, "**Supplementary graphic effects**", includes correction-oriented devices such as strikeout text (for letters, words or sentences), underlining, insertions of various elements (whether alphabetical or non-alphabetical) within a word, or the non-standard juxtaposition of words without intermediate spacing. The group termed "**Font and colour"** includes italicization, capitalization, boldface accentuation (partial or full), highlighting, and unusual patterns of writing words by manipulating fonts. In the group "**Non-pictorial and non-photographic graphic elements**" we include punctuation marks (full stops/periods, commas, semicolons, exclamation marks, question marks, colons, dashes, single and double quotation marks, round brackets (parentheses) and square brackets, double dashes, apostrophes, hyphens), diacritical marks (acute accents, grave accents, circumflexes, diaereses, tittles, macrons, breves, cedillas, and tildes), typographical and subsidiary signs which include other elements even of an alphabetical nature; figures (numbers), which may be interspersed with letters, mathematical symbols and various formulas (which may also be based on letters in the English alphabet). The combination of the semiotic resources which are fall within the various groups enumerated above can form mixed abbreviations (of a verbal and non-verbal nature at the same time). The one which is termed "**Iconic elements (images)**" includes pictures of varying natures (still lifes, landscapes, paintings, drawings created with in pencil or with paints, or produced using computer software); cartoons, comics and other non-photographic illustrations; pictograms (iconic, abstract, logotypic) logotypes or emblems, maps, photos, and smileys. "**Infographics"** comprises graphs (bar graphs, line graphs, pie graphs and scatter plots), and tables.

All the devices which have been enumerated above and which are included in the groups referred to can be used in the formation of multimodal syntactic constructions. One analysis that was carried out shows that multimodal syntactic constructions can be divided into two types, multimodal homogeneous and multimodal heterogeneous. Multimodal homogeneous constructions consist of verbal means and punctuation marks or only non-verbal means which belong to a single system. Heterogeneous syntactic constructions are based on various sign systems. They can be composed of both verbal and non-verbal means at the same time, or only non-verbal means which belong to at least two or more sign systems.

Heterogeneous constructions can be divided into four groups:

• multimodal syntactic constructions based on a verbal modus;

• multimodal syntactic constructions based on a non-verbal modus;

• multimodal syntactic constructions based on a verbal modus using special effects that can transform semantics;

• multimodal syntactic constructions based on several non-verbal modules (without any verbal component).

The group which is called "**Multimodal syntactic constructions based a on a verbal modus**" has been divided into seven types:

• verbal means and images;
• verbal signs and mathematical symbols;
• verbal means and punctuation marks;
• verbal means, images and decorative elements;
• verbal means, punctuation marks, and font variations;
• verbal means, numbers, and font variations;
• verbal means, numbers, punctuation marks, and font variations.

The second one "**Multimodal syntactic constructions based on a non-verbal modus**" can be subdivided into four types:

• images, verbal means and mathematical symbols;
• images, verbal means, pictograms and other modes;
• images, verbal means, photographs and mathematical symbols;
• images, verbal means and mathematical symbols and other non-verbal modes.

The third group "**Multimodal syntactic constructions based on a verbal modus using special effects that can transform semantics**" comprises the following types:

• verbal means plus strikeout structures
• verbal means plus underlining;
• verbal means involving the horizontal reversal of a word's image;
• verbal means plus dashes;
• verbal means (with font variations);
• verbal means plus arrows;
• verbal means plus framing.

The fourth group "**Multimodal syntactic constructions based on several non-verbal modules (without any verbal component)**" includes four types:

• images, mathematical signs and punctuation marks;
• images and punctuation marks;
• images and mathematical signs;
• images of various types

The peculiarities of some of these constructions are illustrated below. The use of additional special effects (underlining, strikeout text, and the horizontal reversal of a word's image) which are used in multimodal sentences is a technique of focusing the attention of the reader on the basic message, even if overwhelmed by the mass of information and unable to differentiate items of primary and secondary importance.

The techniques we have described cannot be referred to as an integral part of English-language graphics. The technique of underlining (as in figures 1 and 2), the horizontal reversal of a word's image (figure 3) is not typical in printed mass media texts, even though they may be observed occasionally. In view of this, we understand that in a sense the overall range of graphic devices available is being transformed, introducing the prospect of much greater diversity in the presentation of information. These devices, used alone or in tandem with other techniques, arrest the attention of readers to a greater degree and offer the possibility of prompting

them to consider the reasons behind this presentation of the material, and its semantic content.

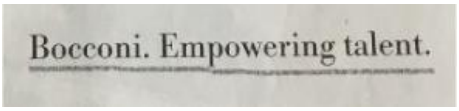

Figure 1 [9]

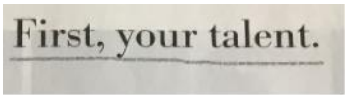

Figure 2 [9]

Figure 3 [9]

The following figure belongs to the group "**Multimodal syntactic constructions based on the verbal mode using special effects capable of transforming semantics**" (figure 4, below). On it, apart from the square, no other elements of a nonverbal nature are used. Part of the sentence is framed, with the exception of the subject. This provides a basis for concluding that the functional purpose of this non-verbal resource is to attract the attention of the recipient to the part of the sentence that the producer considers to be the most important. In our opinion, the subject in this incident is no less important than the other part of the sentence "knows no borders". If you do not take into account the subject which was placed outside the framed part of the sentence, then it is entirely unclear what it is that knows no boundaries. Instead of Ambition, you could substitute any other subject, such as John, leadership, or respect. Consequently, frame technology is one of the possible mechanisms for focusing attention—one which is not always effective, since the delimitation of the subject in the analyzed case complicates understanding and potentially leads to multiple possibilities for reading and interpreting the message; in this sense, it becomes polysemantic.

Figure 5 contains a syntactic construct that is constructed using verbalizers, numbers, and an exclamation mark. As we have already mentioned, using numbers is a common pattern for replacing words or portions of words. An example of this is *Chat 4 less!*. In this example, the figure '4' is used in place of the preposition "for". It successfully performs the functions assigned to it, and can be easily read and perceived by recipients. We consider such tactics to be justified and appropriate. Constructions of this type are some of the simplest in terms of representation and perception.

Figure 4 [10]

Figure 5 [10]

Figure 6 [10]

In contrast to Figure 5, Figure 6 at first glance seems to direct the attention of readers to the beginning or the end of the sentence. However, this is an erroneous conclusion. When we examine the two images, we realize that the recipients will not have to invent anything, since the beginning of the sentence is placed on a music record. There is a very clever integration here of the abstract meaning, involving the record (background) of the company, and the image of an object which happens to be referred to as a 'record', in a physical and utterly different meaning. The modern MP3 player points to the future, in contrast with the outdated medium displayed on the left. The meaning of this definition can only be understood when we can observe the combination of text and image. Otherwise, it would have been necessary to provide the reader with both the beginning and the ending of the sentence. As a result, a multimodal sentence of this kind might be interpreted in a large variety of different ways.

We draw attention to illustrative components that are semantically consistent with their verbal counterparts. They create a kind of contrast between the present and the past. One aspect of this advertisement is that it suggests a contrast between possibilities of the past and of the present. The record suggests outdated patterns, whereas the MP3 player is illustrative of the evolution in the world of technology, and presents present-day capabilities. Another aspect, when we consider the complete sentence which is being analysed, is the discrepancy between the graphic antonymy and its verbal counterparts. The verbal sentence "Our record says much about our past, but more about the future." focuses more on the past, connected with remembering, than with the future. Other elements within the advertisement make it possible to understand that the financial centre is proud of its many years of history and believes that a good foundation is the basis of success: without the past there can be no future.

As we have already seen, there are numerous possibilities for forming and presenting texts and sentences. There are no elements which cannot be used in their formation. The reasons for using them are varied but the most common constructions are heterogeneous; this category has been subdivided into four groups: multimodal syntactic constructions based on a verbal modus; multimodal syntactic constructions based on a non-verbal modus; multimodal syntactic constructions based on a verbal modus using special effects that can transform semantics; multimodal syntactic constructions based on several non-verbal modules (without any verbal component).

Our analysis shows that for a long time, non-verbal graphical units constituted the only means of exchanging information. They have evolved significantly and now in the 21st century have acquired completely new features and functions, which have led to the necessity of considering non-traditional issues. Not least, the technology is developing at

ultrahigh speed and is contributing to significant changes in written expression, greatly increasing the range of communicative means. The volume of the non-verbal graphic components which function in written (printed) messages is quite massive; this points toward the need for a thorough analysis of the linguistic areas of knowledge whose objects have been analyzed (graphical linguistics, paralinguistics, visual linguistics , linguistics text, and multimodal linguistics). This approach opens up new avenues for the development of linguistics and impels researchers to deal with issues that correspond to the preferences and needs of modern communicants.

REFERENCES

1. Barnes B. S. An Introduction to Visual Communication: from Cave Art to Second Life New York : Peter Lang Publishing Inc., 2011.
2. Bateman John A. Text and Image: a Critical Introduction to the Visual/Verbal Divine. London ; New York : Routledge, 2014.
3. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language [Electronic resource] / Davis Crystal. – London ; New York ; Sydney ; Toronto : BCA, 2010. – Mode of access : http://ru.scribd.com/doc/77462665/The-Cambridge-Encyclopedia-of-the-English-Language#scribd.
4. Fairclough N. Media Discourse. London: Bloomsbury Academy, 2011.
5. Jewitt C. The Routledge Handbook of Multimodal Analysis. – London : Routledge, 2009.
6. Kress G. Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. 1st ed. London : Routledge, 2009.
7. Leeuwen V. T. Multimodality // The Handbook of Discourse Analysis / edited by T. Deborah, H. E. Heidi, S. Deborah. 2015. Vol. 2.
8. O'Halloran K. L. Multimodal Discourse Analysis. London & New York : Continuum, 2011.
9. The Economist. – 2015. – № 8918, vol. 413. – December-January, 20-2.
10. The Economist. – 2016. – № 9011, vol. 421. – October, 15-21.

Типологія конфронтативних мовленнєвих жанрів сучасної турецької мови

Т. В. Нікітюк

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, кафедра тюркології, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: tv.nikit@gmail.com

Paper received 27.10.18; Accepted for publication 05.11.18.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-183VI54-11

Анотація. У статті були виділені конфронтативні мовленнєві жанри сучасної турецької мови, з урахуванням частотності їх використання у сучасному розмовному мовленні. Окреслені основні критерії відбору фактичного матеріалу: діалоги з конфліктною конотацією, розмовний стиль мовлення. Проведена класифікація виділених конфронтативних мовленнєвих жанрів з точки зору інтенційного зміст та семантико-прагматичної специфіки. Були виділені категорично-директивні та негативно-інтенціональні жанри.

Ключові слова: *конфліктна комунікативна ситуація, конфронтативний мовленнєвий жанр, семантико-прагматична специфіка, категорично-директивні жанри, негативно-інтенціональні жанри.*

Останні декілька десятиліть у сучасній лінгвістиці, основою якою стає антропоцентрична парадигма, знаменуються становленням та формуванням нового перспективного направлення, яке отримало назву «теорія мовленнєвих жанрів». Цей новий напрямок охоплює таке актуальне питання сьогодення як мовленнєва соціальна взаємодія. У його межах досліджуються не тільки правила, прийоми та стратегії людської мовленнєвої взаємодії, а й різні чинники, які впливають на перебіг комунікації. До таких чинників вчені відносять: лінгвопсихологічні, лінгвокультурологічні, лінгвокогнетивні, соціолінгвістичні тощо. Таким чином, можемо говорити про мовленнєвий жанр як про своєрідну модель комунікації, в якій функціонують певні правила та прийоми та, які можуть в більшому чи меншому ступені варіюватися з огляду на соціокомунікативні традиції кожного окремого мовного суспільства. Слушно висловилась лінгвістка С. Деннінгхаус щодо розуміння природи мовленнєвого жанру, який на її думку, являє собою первинну модель для опису та пояснення своєрідних правил людської комунікації, структур та механізмів взаємодії мовного суспільства» [С. Деннінгхаус 2002, с. 105].

Особливістю теорії мовленнєвих жанрів є її міждисциплінарний характер. Вона вивчається такими дисциплінами як прагматикою, соціолінгвістикою, стилістикою, риторикою, психолінгвістикою, культурологією та конфліктологією. Така багатоаспектність стає причиною появи різних підходів до розуміння та критеріїв розмежування мовленнєвих жанрів. До сьогодні існує низка спірних питань, які науковці намагаються вирішити, а саме: критерії ідентифікації мовленнєвих жанрів, типологія жанрових форм, методологія та термінологія.

Актуальність нашої розвідки визначається необхідністю розробки теоретичних основ лінгвістичного дослідження конфронтативних мовленнєвих жанрів, які функціонують у турецькій лінгвокультурі. Розробляючи класифікацію ми використовуємо комплексний підхід до вивчення цієї проблеми, в основі якого закладені всі основні лінгвістичні напрямки: лінгвокогнитивний, соціолінвістичний, психолінгвістичний, лінгвокультурологічний.

Об'єктом нашого дослідження стали конфронтативні мовленнєві жанри, які функціонують у турецькому суспільстві, а предметом – критерії виділення та розмежування цих жанрів сучасної турецької мови.

Мета нашої розвідки розробити повну класифікацію конфронтативних мовленнєвих жанрів, які функціонують у сучасному турецькому суспільстві. З огляду на це ми ставимо перед собою вирішення таких питань як: 1. Дати визначення конфронтативним мовленнєвим жанрам; 2. Розробити параметри і виявити компоненти культурно-комунікативних сценаріїв конфліктної мовленнєвої ситуації сучасного турецького діалогічного мовлення. 3. Враховуючи виявленні параметри та компоненти розробити класифікацію конфронтативних мовленнєвих жанрів відносно частотності використання їх носіями турецької мови у розмовно-побутовому дискурсі.

Осередком вербалізації мовленнєвих жанрів з конфронтативною конотацією є такі мовленнєві ситуації, в межах яких на жанровому рівні вербалізуються психологічні, ментальні, етичні та соціальні протистояння та протиборства комунікантів.

Конфліктна мовленнєва ситуація являє собою динамічну структуру, у процесі перебігу якої відбувається формування та втілення одного чи декількох конфронтативних жанрів на основі вже відомих тематичних, стилістичних, композиційних канонах, що діють у певній лінгвокультурі. Вербалізація одного чи декількох мовленнєвих жанрів, насамперед пов'язана з учасниками спілкування та їхніми цілями.

Так на думку української дослідниці О. Дерпак глобальним завданням в умовах конфлікту є грубе (часто неаргументоване) змушування до певних дій, які ведуть до реалізації бажань адресанта; висловлення свого незадоволення з приводу деяких рис або вчинків адресата; моральна перемога над суперником і зниження рівня його самооцінки тощо [2, с. 5].

Таким чином, можемо говорити про конфронтативні мовленнєві жанри як про модель конфліктної мовленнєвої комунікації в якій відбувається інтенційне протиставлення мовленнєвих дій комунікантів, які орієнтовані на активне досягнення власних цілей без врахування інтересів співрозмовника.

Аналіз досліджень пов'язаних з розгляду типів мовленнєвих жанрів з конфронтаційною конотацією у світовій лінгвістиці, на нашу думку, слід розпочати з праці В. В. Дємєнтьєва, який запропонував типологію фатичних мовленнєвих жанрів за двома критеріями –

 ©|*T. V. Nikitiuk 2018*

ступеню кооперативності та розбіжності між комунікантами. З урахуванням мети нашого дослідження, ми приділяємо нашу увагу лише тим групам, які дисгармоніюють спілкування. Отже, дослідник виділяє такі типи жанрів:

1. мовленнєві жанри, які погіршують міжособистісні стосунки в прямій формі. До цієї групи автор відносить звинувачення, образу, сварку;

2. мовленнєві жанри, які погіршують міжособистісні стосунки в непрямій формі. До цієї групи автор відносить іронію, глузування, кепкування [3, с. 215].

Шукаючи критерії для типології жанрових форм Сєдов К. Ф., звертає увагу дослідників на необхідність враховувати соціально-психологічні аспекти спілкування. Такий підхід, на думку автора, дає можливість описати не тільки стійкі норми мовленнєвої поведінки, прийняті у тому чи іншому суспільстві, а й дослідити ступінь мовленнєвої індивідуальності учасника у комунікативному процесі. Сєдов К. Ф. досліджуючи побутову сферу спілкування, виділяє нижній полюс спілкування, до якого відносить такі гіпержанри, як сварка та скандал [5, с. 187-189].

Розвиваючи уявлення про конфронтативні мовленнєві жанри, українська дослідниця О. Д. Дерпак проводить типологію жанрів на основі комунікативних стратегій мовця і виділяє категорично-спонукальні, негативно-оцінні та інвективні мовленнєві жанри. До категорично-спонукальних дослідниця відносить брутальний наказ, вимогу, заборону, погрозу. На її думку ці типи жанрів характеризуються акцентуванням мовцем власного високого статусу, і вони не допускають альтернативи вільного вибору.

До другою групи з негативно-
оцінною конотацією дослідниця відносить зауваження, невдоволення, докір, осуд, звинувачення [2, с. 6].

У розгорнутій класифікації жанрів повсякденного спілкування, яка представлена в роботі М. В. Китайгородської та Н. М. Розанової виділяються мовленнєві жанри з конфронтативною конотацією такі, як вимога, наказ та заборона, які об'єднані у групу прескриптивів та зауваження, скарга, які входять до групи апелятивів [4, с. 221-233]. Варто зазначити, що польська дослідниця А. Вежбицька відносить до апелятивних жанрів погрозу та сварку [1].

Аналізуючи дослідження, які були присвячені нашій проблемі, помічаємо розбіжності вчених, щодо місця деяких жанрів відносно інших. Цей факт підтверджує актуальність вирішення цього питання на теоретичному рівні.

На першому етапі вирішення проблеми типологізації конфронтативних мовленнєвих жанрів, ми встановили ряд критерій, які дозволили нам окреслили чіткі межі нашої розвідки:

1. Фактичним матеріалом стали діалогічні фрагменти текстів з негативною конотацією, які були виокремлені з текстів сучасної турецької літератури;

2. Обрані діалоги відносяться до розмовного стилю мовлення. Оскільки розмовний стиль мовлення – це стиль, який як правило, передає наше повсякденне спілкування, що характеризується спонтанністю мовлення, емоційністю та великою частотністю виникнення конфліктних тем, порівняно з іншими стилями. Ще одним аргументом при виборі цього стилю є те, що саме в повсякденному спілкуванні проявляється найбільше число національно-культурних маркерів;

3. Частотність використання певного виду жанру у текстах. Цей критерій дає змогу нам говорити про природність чи неприродність певного виду жанру з точки зору турецької лінгвокультури;

4. Мета та зміст жанру. Дозволяє нам зрозуміти природу конфлікту та прослідкувати зв'язки з іншими видами конфронтативних жанрів.

Дотримуючись вищезазначених критеріїв ми виокремили одинадцять моделей конфліктних комунікативних ситуацій з різним інтенційним змістом та семантико-прагматичною специфікою.

Загальним для всіх моделей конфліктних комунікативних ситуацій виявилось те, що адресант різними мовними та мовленнєвими засобами намагається примусити адресата діяти в своїх власних інтересах, як правило нехтуючи бажаннями адресата. Так, у першій моделі конфліктної ситуації, яку ми назвали конфронтативним мовленнєвим жанром «погроза», адресант залякує свого співрозмовника, погрожуючи заподіяти зло йому чи його близьким. Цей тип жанру виявився одним з найчастотніших у повсякденному спілкуванні турецького народу.

Наступний тип конфліктних комунікативних ситуацій ми назвали конфронтативним мовленнєвим жанром «прокльон». Оскільки основною метою адресанта було домогтися виконання бажаних дій адресатом, погрожуючи йому шляхом побажання зла.

Третій тип конфліктних комунікативних ситуацій характеризується тим, що адресант, порушуючи правила кооперативності наказує адресату виконати якість дії, часто, навіть, у грубій формі. Цьому виду конфронтативного жанру ми дали назву «наказ».

До четвертого типу ввійшли діалоги, в яких адресант вимагав від свого співрозмовника виконання дій у грубій формі. Ця модель конфліктної комунікативної ситуації отримала назву – конфронтативний мовленнєвий жанр «вимога».

У п'ятому типі конфліктної комунікативної ситуації основна мета адресанта припинити будь-які дії адресата. Ця модель отримала назву – конфронтативний мовленнєвий жанр «заборона».

Наступні моделі конфліктних комунікативних ситуацій відрізняються від вищенаведених тим, що мають більш м'яку форму вираження агресії. Так, у шостій моделі конфліктної комунікативної ситуації основною прагматичною метою є показати адресату на неправильність його дій в конкретних комунікативних ситуаціях. Ця модель отримала назву – конфронтативний мовленнєвий жанр «зауваження».

Сьомий тип отримав назву – конфронтативний мовленнєвий жанр «невдоволення». Основна прагматична мета, яка реалізується в цьому типі конфліктної комунікативної ситуації, показати своє негативне відношення до дій співрозмовника.

Восьмий тип – конфронтативний мовленнєвий жанр «осуд». Основна прагматична мета цього жанру породити співрозмовника почуття провини за свої дії.

Дев'ятий тип – конфронтативний мовленнєвий жанр «звинувачення». Основна прагматична мета – приписати адресату ті дії, які засуджуються суспільством.

Десятий тип – конфронтативний мовленнєвий жанр «образа». Основна прагматична мета принизити співрозмовника.

Одинадцятий тип – конфронтативний мовленнєвий жанр «глузування». Основна прагматична мета цього жанру відкрито висміяти недоліки співрозмовника і тим принизити його.

Визначивши зміст та мету конфронтативних мовленнєвих жанрів, ми переходимо до другого етапу нашого дослідження, а саме: визначивши спільні задачі конфронтативних мовленнєвих жанрів, об'єднати їх у групи відповідно до інтенційного змісту та семантико-прагматичної специфіки.

Проаналізувавши всі одинадцять типів конфронтативних мовленнєвих жанрів, які активно продукуються у турецькому розмовному мовленні, ділимо їх на дві групи.

Першу групу ми назвали категорично-директивними мовленнєвими жанрами, оскільки вони поєднані однією прагматичною метою – спонукати співрозмовника виконати дії, які необхідні адресантові. Незважаючи на те, що вони мають спільну мету, результат досягається за допомогою різних мовленнєвих дій. До категоричних директивних мовленнєвих жанрів ми відносимо погрозу, наказ, вимогу, заборону та прокльон.

Другий тип конфронтативних мовленнєвих жанрів ми назвали негативно-інтенціональними. Інтенціональність нами розуміється як мовленнєвий спосіб репрезентації та вираження відношення до речей, ситуацій та якостей. До цієї групи ми віднесли – зауваження, невдоволення, осуд, звинувачення, образа та глузування. Негативно-інтенціональні мовленнєві жанри репрезентують негативно-оцінне відношення адресанта до свого співрозмовника.

Отже, конфронтативний мовленнєвий жанр являє собою модель конфліктної комунікативної ситуації, в якій адресант порушуючи умови кооперативного спілкування різними мовленнєвими засобами намагається вплинути на дії свого співрозмовника. Конфронтативні жанри, які найчастіше зустрічаються в сучасному турецькому розмовному мовленні: погроза, наказ, вимога, заборона, прокльон, зауваження, невдоволення, осуд, звинувачення, образа та глузування, ми розділили на дві групи – категорично-директивні та негативно-інтенціональні. Основним критерієм слугували інтенційний зміст та семантико-прагматична специфіка жанру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вежбицька А. Речевые жанры [Електронний ресурс] / А. Вежбицка. – Режим доступу: http://www.sgu.ru/structure/philological/linghist/sbornik-zhanry-rechi/materialy-vypuskov.pdf
2. Дерпак О. В. Конфронтативні мовленнєві жанри: комунікативно-прагматичний та мовний аспекти (на матеріалі української, англійської, та польської мов): автореф. дис… канд. філол. наук.: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство»/ О. В. Дерпак. – К., 2005. – 16 с.
3. Дементьев В. В. Теория речевых жанров / В. В. Дементьев. – М.: Знак, 2010. – 600 с.
4. Китайгородская М.В., Розанова Н.Н. Речь москвичей: коммуникативно-культурологический аспект/ Ин-т рус. яз. РАН, М., 1999. – 396с.
5. Седов К. Ф. Внутрижанровые стратегии речевого поведения: «ссора», «комплимент», «колкость» // Жанры речи. Саратов: Изд-во Гос. УНЦ «Колледж», 1997. С. 188-194.

REFERENCES

1. Vejbytska A. Speech genres. http://www.sgu.ru/structure/philological/linghist/sbornik-zhanry-rechi/materialy-vypuskov.pdf
2. Derpak O. V. Conflict speech genres: communication, pragmatics and language aspects (Ukrainian, English and Poland) – K, 2005 - 16 p.
3. Dementyev V. V. Theory of speech genres. – M. Znak, 2010. – 600 p.
4. Kitaygorodskaya M. V., Rozanova N. N. Speech of moscovitch: communication and cultural aspect. M., 1999. – 396 p/
5. Sedov K. F. Speech strategies in the genre: quarrel, compliment and taunt. // Speech genres. Saratov: Gos. UNTS «KOLEDJ», 1997. 188-194.

Classification of conflict speech genres in modern Turkish

T. V. Nikitiuk

Abstract. In this article, describe the classification of conflict speech genres in modern Turkish language. This classification is based on the following criteria: conflict speech and everyday speech. Classification has been designed in terms of intentions of sender, semantic and pragmatic meaning. The conflict of speech genres have been differentiated in two types: peremptory directives and negative intentionality of genres.

Keywords: *conflict speech genres, everyday speech peremptory directives, negative intentionality of genres.*

Эпилоги и послесловия в автобиографиях русского постсимволизма

С. С. Росовецкий

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Институт филологии
Corresponding author. E-mail: Rosovss@hotmail.com

Paper received 26.10.18; Accepted for publication 30.10.18.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-183VI54-12

Аннотация. В статье подвергаются компаративному анализу особенности эпилогов и послесловий прозаических автобиографий русского постсимволизма. В результате обнаруживается, что все они обладают структурным и функциональным сходством вне зависимости от литературного течения. Вне зависимости от объёма произведения, русская постсимволистская автобиография тяготеет к скрытому эпилогу и внутритекстовому скрытому послесловию, при этом в корреляции с хронологической отдалённостью первой публикации от времени завершения текста.

Ключевые слова: *структура, автобиография, постсимволизм, эпилог, послесловие.*

Введение. В отличие от последних поворотов сюжета, структурные элементы, завершающие литературное произведение, часто остаются без должного внимания как читателя, так и исследователя, рассматривающего их, зачастую, только в контексте макроструктуры текста. Пойти дальше, сравнить особенности поэтики окончания у разных авторов, преодолевавших разными путями одну эстетику,–задача предлагаемого исследования.

Краткий обзор публикаций по теме. Публикаций, посвященных исключительно эпилогу или типологии эпилогов, сравнению их в разных текстах, никогда не было слишком много, но даже в этом году успела выйти статья Т. П. Баталовой, посвященная исключительно эпилогу романа «Подросток» Ф. М. Достоевского. В ней она предлагает считать тринадцатую главу, представляющую собой письмо-рецензию на внутритекстовые «Записки», эпилогом, однако при этом замечает: «В этой рецензии раскрываются типические черты героев и эпохи, переосмысливаются ситуации и мотивы основной части произведения» [2, с. 140]. А это описание, как мы позже убедимся, характеризует скорее внутритекстовое послесловие, чем эпилог. Публикаций же, связанных с литературным эпилогом и послесловием как элементами структуры, довольно много. Из последних – статья моей соотечественницы В. Б. Мусий «Рецептивный потенциал паратекстуальности», сконцентрированная на интертекстуальном потенциале структурных элементов [13], и статья Е. А. Басовой о прологе и эпилоге как структурно-семантических элементах, раскрывающая на самом деле реализацию традиционной для И. С. Тургенева структуры «рассказ в рассказе» [1]. Из англоязычных публикаций это, в первую очередь, статья М. Паскалиса «Эволюция авторского самосознания в ренессансной литературе Крита» (пер. автора) из книги «Культура и общество на Крите: От Корнара до Казанцакиса» [15], где произведение М. Т. Бауниалис «Критская война» рассматривается как образчик высшего уровня самосознания автора критского ренессанса, раскрывающегося, в первую очередь, в прологе и эпилоге.

Цель исследования – получить ответ на вопрос: какие финитарные элементы обнаруживаются в выбранных произведениях постсимволизма, и каковы их свойства? Есть ли на уровне этих завершающих элементов текста перекличка между разными литературными течениями одного поколения и в произведениях одного жанра? Если да, то в чём её специфика?

Материалы и методы. Материалом выступили «Его-Моя Биография Великого Футуриста» Василия Каменского, «Я Сам» Владимира Маяковского, «Шум времени» Осипа Мандельштама, «Роман без вранья» Анатолия Мариенгофа, малые автобиографии футуристов, включая «Curiculum vitae младчайшего из футуристов Семена Кирсанова», «Биографию моего стиха» Сергея Третьякова и «Автобиографию дичайшего» Александра Крученых, «Египетская Марка» Осипа Мандельштама и «Полутораглазый стрелец» Бенедикта Лившица. Приведены в хронологическом порядке. Использован метод компаративного анализа.

Результаты и их обсуждение. Эпилог и послесловие находятся точно в таких же отношениях, как и вступление, пролог и предисловие. Эпилог возможен исключительно в художественном произведении, а послесловие является рамочным элементом и присуще, в первую очередь, научному тексту. Эпилог определяется как «заключительная часть, присоединенная к художественному произведению в качестве художественного дополнения и представляющая собою более или менее самостоятельное целое» [7]. Это определение нами было принято в качестве рабочего. Эпилог часто остаётся необозначенным и воспринимается неподготовленным читателем в качестве последней главы, описывающей происходящее с миром произведения через какое-то время после завершения основных событий.

Послесловие находится вне самого текста, вне художественного мира, пусть и сообщает дополнительные сведения о нём или авторе ментифакта – книги. Послесловие часто составляется не автором текста, оно может принадлежать как литературному тексту, так и научному, может даже обладать формой завершенного литературного произведения. Таков комментарий А. С. Пушкина к «Евгению Онегину», «В мои осенние досуги» [14, с. 397], что также является стихом и ответом на предложение П. А. Плетнёва дописать текст, где А. С. Пушкин объясняет глупость жалоб на «незавершенность» текста. Послесловие свойственно как художественному, так и научному тексту, а эпилог – лишь художественному. Потому что послесловие является исключительно внетекстовым явлением, объясняющим его извне, а эпилог существует на границе текста, являясь прощанием с персонажами и миром произведения.

Рабочая гипотеза относительно эпилогов и послесловий в автобиографиях была такова: в первых публикациях, а именно их версии текстов было решено изучать, будут замаскированные эпилоги, у всех авторов. Продиктовано это тем, что создание автобиографии – подведение черты под результатами жизни, подведение итогов, и на границе между прошлым и настоящим автора, продолжающим свою жизнь и творчество, должна быть недосказанность, требующая заполнения. Промежуток между завершением текста и сдачей его в

 ©| *S. S. Rosovetskyi 2018*

набор усиливает эту недосказанность, а значит везде, где не будет найдено эпилога, обнаружится послесловие. Автобиография как жанр не предполагает возможности описать события, случившиеся с главными действующими лицами спустя некоторое время после завершения основного сюжета, чем обычно и занят эпилог, а значит будут найдены планы авторов на будущее, их надежды и стремления на момент написания основного текста. Если же автобиография издаётся спустя годы после написания, ожидается дополнение основного текста новыми главами или послесловием, но никак не отсутствие обоих. А как же на самом деле?

Эпилог «Его-Моей Биографии…» В. В. Каменского относится к скрытым, он маскируется под обычные главы. Его границами можно считать как главку «Аминь», в которых автор в скобках обращается к богу с молитвой о благоденствии: «Если Господь пошлет еще горсть Жизни Ему и мне – биография развернется без берегов. Все – от Счастья, – от Любви, – от Друзей. Досвиданья. Я тороплюсь» [3]. Так и все последние главы, начиная с главы «Дальше», обладающей последним маркером времени с датой: «Сейчас – вижу по солнцу – около семи. Воскресенье. Июль – 2-е, 1917. Каменка» [3].

Каждая из глав, начиная с этой, не имеет направленности в прошлое, только в настоящее и будущее. От грамматических форм прошедшего времени автор не отказывается, но начинает абзацы с утверждающих настоящее: «Я сижу…, кипячу чайник…, ныне я…, я пою…, я снимаю вскипевший чайник…, Я наливаю медленно чаю, кладу земляники, успокаиваю Поэта: ехать на Кавказ еще нельзя» [3]. Больше никакого прошлого, оно кончилось, и хватит о нём говорить и читать. Начиная же с последней даты в рамочном элементе, а именно названии главы, «(28-го октября)», В. В. Каменский вообще говорит исключительно о будущем. Если же обратиться к предположению о концентрическом расположении глав, то даже традиция отдалённости эпилога от главных событий останется ненарушенной.

В эпилоге В. В. Каменский описывает себя таким, каким он есть на момент написания каждой отдельной строчки и устремляется надеждами в будущее. Черта подведена ранее, но последняя точка – перечисление вышедших единоличных книг автора по годам. Некоторые исследователи считают это рамочным элементом и рекламой, не относящейся к тексту, но в первом издании оно никак не отличается по оформлению от глав, а потому стоит рассмотрения в качестве авторского элемента жизнетворческого ментифакта, коим и является «Его-Моя биография».

Роль эпилога в автобиографии В. В. Каменского – завершить формирование образа автора в сознании читателя и вдохнуть в него жизнь через формы настоящего времени и молитву. В главках эпилога обе ипостаси автора есть и будут, а в прошлое автор воображаемым взглядом уже не возвращается. Послесловия нет, но в эпилогизированных главах автор раздаёт обещания о будущих книгах и делится планами на будущее, чего можно было бы ожидать от послесловия.

Автобиография В. В. Маяковского обладает интересной и даже немного дублирующей себя структурой завершений, состоящей из главы-эпилога, заключения и новых глав, тоже выполняющих функцию эпилога.

В финальной версии текста, относящейся к первому тому Полного собрания сочинений, 1928 года, эпилог у В. В. Маяковского в «Я Сам» представлен дописанными в апреле 1927 года главами с 1923 г. по 1928 г. При этом глава «1927-й год» начинается в настоящем действительном времени, а заканчивается словами о том, что еще успел в этот год автор. В то время как «1928-й» уже направлена исключительно в настоящее и, даже больше, будущее, подбивая итог под всей автобиографией. В ней нет ни слова о том, что сделал автор, но только о его планах, как это было и у В. В. Каменского: «Это требует, чтобы об нем написать. И напишу» [12]. Особо интересным представляется то, что главу автобиографии он писал не о прошлом, а о будущем, как было и в 1922 относительно конца того года, но в этот раз погрузившись в будущее намного дальше.

Но было и заключение в первом, берлинском, издании текста, в «Новой русской книге», в разделе «Писатели – о себе»: «Сказанным не думал исчерпаться. Кроме всего изложенного, люблю, напр., астрономию. "Розовый фонарь" закрыли после чтения мной "Через час отсюда". Бродячую тоже чуть не за "Вам, проживающим". Но на это надо уже романы писать. А я поэт. И это – так наз. автобиография. Все» [11].

В этом же издании последние главы написаны в настоящем времени, вот отличия последней главы, о 1922 годе, в главе «22 год»: вместо "Организую издательство МАФ" – "Организовываю" [4]. После раскрытия литературных планов "Будет показано искусство через 500 лет" существует продолжение: "Задумано: О любви. Громадная поэма. В будущем году кончу. На очереди 2 пьесы: а то их – мало и дрянь» [12].

Таким образом, текст «Я Сам» В. В. Маяковского обладает как эпилогом, так и послесловием (что зависит от версии текста). Старший вариант обладает обоими, в качестве эпилога выступает последняя глава, послесловие же вынесено в рубрику журнала «Писатели – о себе», а младший – лишь эпилогизированной главой «1928-й год».

«Шум времени» О. Э. Мандельштама обладает схожей с «Я Сам» особенностью – текст дописывался. Основной его массив, как уже было сказано ранее, был завершен в 1923 году, и лишь спустя год, в конце 1924, были написаны главы о Феодосии, кардинально отличающиеся как материалом, так и общим тоном.

Последняя глава 1923 года, «В не по чину барственной шубе» имеет своеобразную эпилогичность – сообщает, что стало с персонажами, чьё время ушло. Например, с учителем О. Э. Мандельштама, В. В. Гиппеусом, который представляется автору спящим медведем литературы, но тогда еще живого. Или с К. Н. Леонтьевым, умершим уже более 30 лет назад, поминаемым для подытоживания всего 19 века: «Ему бы крикнуть: «Эх, хорошо, славный у нас век!» – вроде как: «Сухой выдался денек!» Да не тут-то было!» [9]. Или даже с Ф. И. Тютчевым, почившим к моменту завершения текста уже полвека назад, глашатаем которого в литературных салонах виделся О. Э. Мандельштаму упомянутый В. В. Гиппеус. Он подводит черту под всем веком XIX, осмысляет его, прощается – казалось бы, спорить с эпилогичностью неуместно.

Однако проблема в том, что весь текст написан в этой тональности. Начиная с первой строки и до последней точки, автор намеренно разделяет во времени описываемые события и момент написания текста, не вспоминает, а поминает людей, места и события, объясняя их

роль и ценность. Можно ли сказать, что тогда «Шум времени» – эпилог и авторское послесловие к поэтическому наследию Мандельштама? Если бы он скончался в конце 1923 года, так бы могло случиться.

Совсем иначе дела обстоят с «Египетской маркой». В первую очередь, текст монолитен, не разбит выбором материала и персонажами, а паче временем. Во вторую – он обладает основной сюжетной линией и даже главным героем – Парноком, объединяющим все главы историей о трагической утрате визитки.

Вместе с тем, всё еще достаточно сильна автобиографичность, и связь О. Э. Мандельштама и Парнока достаточно очевидна для того, чтобы автор иногда говорил от своего имени, а в VIII главе даже позволил себе написать о наслаждении перейти от третьего лица к первому. «Египетская марка» полна мотивами прощания и увядания, смерти и инфернальности, но эпилогом к творчеству её назвать уже невозможно.

Что же с рамочными элементами? Последняя глава, седьмая, действительно раскрывает тайну произошедшего с героями потом. Как собирается Парнок изменить свою суть ненужной и лишней вещи, жениться и перестать целовать женщинам руки, как собирается объясниться с бывшим ротмистром Кржижановским. Как отправился бывший ротмистр Кржижановский в компании лучших рубашек Парнока и его визитки в путешествие. И самое главное – рассказ автора о том, что и Парнок, и визитка были лишь сном, что развеивается, стоит О. Э. Мандельштаму об этом сказать. Всё канонично: случающееся отдалено от основных событий, происходит с основными персонажами, и вся глава является способом попрощаться с ними навсегда. Определённо, «Египетская Марка» обладает скрытым эпилогом.

«Роман без вранья» А. Б. Мариенгофа не отличается явным эпилогом или послесловием. Эпилог скрыт в последних главках, а именно в 65-ой–68-ой. Выбор пал на них, потому что главка 64-я является последним хронологически воспоминанием о живом С. А. Есенине, которым пожелал поделиться А. Б. Мариенгоф. После неё идёт главка, преследующая цель ввести читателя в состояние остранения, говорит о чём угодно, но не о С. А. Есенине. В главке 66-й мы читаем, как женщина в тюремной приёмной узнала, что её муж умер, а часовой, увидав её слёзы, попросил уйти огорчаться за ворота. Снова остранение, crescendo. Сначала слова о нищем-вымогателе, потом о чудовищно-невероятных надсмотрщиках, а потом в 67-ой: «31 декабря 1925 года на Ваганьковском кладбище, в Москве, вырос маленький есенинский холмик» [10]. Читатель должен задохнуться от столь противоестественной обыденности слов, несущих такую весть. Пора прощаться, и А. Б. Мариенгоф завершает книгу светлым и очень визуальным воспоминанием: «Мне вспомнилось другое 31 декабря» [10]. В Политехническом музее проходит «Встреча нового года с имажинистами». А. Б. Мариенгоф с С. А. Есениным молоды, веселы, и дразнят вечернюю Тверскую блестящими цилиндрами. С. А. Есенин спрашивает извозчика, каких тот знает поэтов. Он говорит: «Пушкина». С. Есенин не унимается, он хочет услышать имена живых поэтов. Извозчик: «Из живых нема, барин. Мы живых не знаем. Мы только чугунных» [10]. Эмоциональные «американские горки» читателем пройдены. С С. Есениным попрощались, а многие и с А. Б. Мариенгофом тоже – по причинам, описанным выше.

В книге «Есенин», содержащей непосредственную хронику происходившего, авторства Л. В. Поликовской, также даётся отсылка на празднование нового года с имажинистами – речь идёт о конце 1920 года, когда имажинизм находится на своём пике, а поэты еще не рассорились, молоды и счастливы.

Герой и персонаж погиб, а значит его будущее, как и у мира, спасённого О. Э. Мандельштамом в «Шуме времени», в прошлом. И это прошлое нам показывают. Эпилог в «Романе без вранья» скрытый, состоит из нескольких главок и выполняет традиционные функции.

Малые автобиографии, собранные в книге «Пятнадцать лет русского футуризма», не должны бы обладать массивными эпилогами, а особенно послесловиями, а как на самом деле?

Автобиография С. И. Кирсанова завершается не планами на будущее, как мы ожидали, а ссылкой на другой свой ментифакт: «В январе 1926 года я уехал в Москву. Живу и радуюсь, что живу. Подробности в стихотворной автобиографии («Опыты»)» [5]. Как уже было сказано ранее, в статье эта книга не рассматривается в связи с непрозаической природой, а именно формы сборника стихотворений. Возвращаясь к сопоставительному анализу эпилогов, отметим, что эта автобиография занимает своё место рядом с текстами В. В. Каменского и В. В. Маяковского, ведь она ссылается на другие тексты автора и раскрывает его планы: вышел его сборник «Опыты» только в 1927 году, а написана автобиография была еще в 1926.

«Автобиография дичайшего» А. Е. Крученых обрывает свой текст на моменте задолго до написания автобиографии, а именно в августе 1921 года, когда с возвращением в Москву «взбурлила» вновь его литературная работа. Тогда же случилось и «рукоположение» В. В. Маяковским, и началась его новая жизнь: «В этом же сезоне на устроенной Маяковским «чистке поэтов и поэтессии» я оказался единственным прошедшим чистку, как Маяковского, так и переполненного до отказа зала Политехнического Музея. Читал я свою «Зиму» («Мизиз зыньицив»)» [5]. Это можно было бы считать кульминацией автобиографии, не прекратись всё её действо на описанном событии – после него следует тишина.

Как и в предыдущих случаях, последняя строка автобиографии отводится ссылке на прочее творчество автора, но в данном случае – ссылке без референции на всё творчество после 1921 года: «А что кипело и как вскипело – смотри в книгах с 21 года по настоящий, и далее… » [5]. После неё же идёт шутливая библиография, не то пародирующая В. Каменского, не то подшучивающая над всей серьёзностью планируемого издания.

Последняя глава «Полутораглазого стрельца» сосредоточена на проводах на фронт, и лишь последние два абзаца заполнены не фактами, а размышлениями: «Запад, Запад!.. Таким ли еще совсем недавно рисовалось мне наступление скифа?» [6]. О том, куда двигаться «атавистическим азийским пластам», «дилювиальным» ритмам, если цель оказалась для Б. К. Лившица маревом, а Запад виделся ему расколотым надвое. Полуторaглазый стрелец Б. К. Лившица осознал бессмысленность своей цели, но продолжал мчаться вперед, пытаясь найти другую.

В отличие от прочих автобиографий, тут нет ссылок на будущие произведения, библиографий или планов – как и заявлял автор в самом начале текста, футуризм для

него умер, но в последней главе не запечатлён последний его миг, чего следовало бы ожидать. Может дело в том, что, отправившись на фронт, Б. К. Лившиц получил тяжелое ранение, лишившее его слуха на одно ухо, о чем он не хотел вспоминать на страницах книги. А может в том, что футуризм к тому моменту для него изменился, его цель поменялась, и гилейский воин встал под боевые знамёна.

Выводы. Все автобиографии снабжены скрытыми эпилогами. В объёмных текстах эпилог обычно распространяется на несколько последних главок. Исключение составляет «Шум времени» О. Э. Мандельштама, что находится в гармонии с общей «эпилогичной» тональностью всего текста, пытающегося спасти прошлое в виде альбома фотографий. Все крупные автобиографии, даже принадлежа к разным литературным течениям постсимволизма, обладают подобной структурой завершающих элементов, почти всегда – замаскированным под главу эпилогом. В малых автобиографиях эпилога нет только в «Биографии моего стиха» С. М. Третьякова, подведение итогов редуцировано до: «Вот те рельсы, по которым идет работа последних лет». В остальном же они следуют примеру «больших» автобиографий.

Гипотеза была подтверждена всеми текстами, кроме «Биографии моего стиха» С. М. Третьякова, там не найдено ни эпилога, ни послесловия, так как всё, чем могли бы они быть заполнены, высказано в основном массиве произведения.

Попутно были обнаружены следующие закономерности: чем сильнее автобиографическое начало, тем больше связей с другими текстами автора лежит на поверхности, почти всегда – вплоть до цитации. Чем больше отдалены последние события автобиографии от момента публикации, тем меньше автор делится планами на будущее.

ЛИТЕРАТУРА

1. Басова Е. А. Пролог и эпилог как структурно-семантические элементы в повести И. С. Тургенева «Первая любовь» // Вестник Череповецкого государственного университета, 2012, IV(44), С. 49-52.
2. Баталова Т.П. Поэтика эпилога романа Достоевского "Подросток"//Проблемы исторической поэтики, 2018. I(16),С.140-154.
3. Каменский, В. В. Его – моя биография Великого футуриста. М.: Китоврас, 1918. – 233 с.
4. Катанян В. А. Примечания // Маяковский В. В. Полное собрание сочинений: В 13 т. / АН СССР. Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького. М.: Гос. изд-во худож. лит., 1955-1961. Т. 1. Стихотворения, трагедия, поэмы и статьи 1912–1917 годов / Подгот. текста и примеч. В. А. Катаняна. 1955. С. 417-455.
5. Крученых, А. Е. 15 лет русского футуризма. М.: Издание Всероссийского Союза поэтов, 1928. – 118 с.
6. Лившиц Б. К. Полутораглазый стрелец. Ленинград: Изд. писателей в Ленинграде (Тип. Печатный двор), 1933. – 300 с.
7. Литературная энциклопедия: Словарь литературных терминов: В 2-х т. М.; Л.: Изд-во Л. Д. Френкель. Под ред. Н. Бродского, А. Лаврецкого, Э. Лунина, В. Львова-Рогачевского, М. Розанова, В. Чешихина-Ветринского. 1925.
8. Мандельштам О. Э. Египетская марка // Шум времени / под ред. А. Битова. – М.: Прозаик, 2016. С. 101-136.
9. Мандельштам О. Э. Шум времени // Шум времени / под ред. А. Битова. – М.: Прозаик, 2016. С. 20-84.
10. Мариенгоф А. Б. Роман без вранья. – М.: Азбука-классика, 2010. – 224 с.
11. Маяковский В. В. // Новая русская книга, № 2 за 1922 г., Берлин.
12. Маяковский В. В. Я Сам // Я Сам. – Санкт-Питербург: Лениздат, Команда А, 2014. – С. 5-28.
13. Мусий В. Б. Рецептивный потенциал паратекстуальности // Читач. Рецепція. Інтерпретація: матеріали наук. круглого столу / ОНУ ім. І. І. Мечникова, Філол. ф-т, Каф. теорії літератури та компаративістики; за ред. Н. М. Шляхової, 2017. С. 56-63.
14. Пушкин А. С. "В мои осенние досуги..." // Пушкин А. С. Полное собрание сочинений: В 16 т. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1937–1959. Т. 3, кн. 1. Стихотворения, 1826–1836. Сказки. – 1948. – С. 397-398.
15. Paschalis M. The evolution of authorial self-consiousness in Cretan renaissance literature. // Liana Giannakopoulou, E. Kostas Skordyles, Culture and Society in Crete: From Kornaros to Kazantzakis. Cambridge Scholars Publishing, 11 jul 2018. – p. 323, pp. 67-73.

REFERENCES

1. Basova, E. A. Prologue and Epilogue as Structural-Semantic Elements in I. Turgenev's Story “First Love” // Herald of Cherepovets State University, 2012, IV (44), P. 49-52.
2. Batalov, T.P. Poetics of the epilogue of Dostoevsky's novel “The Teenager”//Problems of Historical Poetics, 2018.I(16), C.140-154.
3. Kamensky, V.V. Him - my biography of the Great Futurist. M .: Kitovras, 1918. - 233 p.
4. Katanyan V.A. Notes. // Mayakovsky V.V. Complete Works: 13 t. / USSR Academy of Sciences. Institute of World Literature them. A. M. Gorky. M .: State. publishing house art lit., 1955-1961. T. 1. Poems, tragedy, poems and articles of 1912-1917 / Prep. text and notes. V.A. Katanyan. 1955. p. 417-455.
5. Kruchenykh, A.Ye. 15 years of Russian futurism. M .: Publication of the All-Russian Union of Poets, 1928. - 118 p.
6. Livshits B. K. Half-eyed archer. Leningrad: Ed. Writers in Leningrad (Typ. Printing House), 1933. - 300 p.
7. Literary encyclopedia: Dictionary of literary terms: In 2 tons. M .; L .: Publishing House of L. D. Frenkel. Ed. N. Brodsky, A. Lavretsky, E. Lunin, V. Lvov-Rogachevsky, M. Rozanov, V. Cheshikhin-Vetrinsky. 1925.
8. Mandelshtam O. E. The Egyptian mark // Noise of time / ed. A. Bitova. - M.: Prozaik, 2016. P. 101-136.
9. Mandelstam O. E. The Noise of Time // The Noise of Time / ed. A. Bitova. - M.: Prozaik, 2016. P. 20-84.
10. Mariengof A. B. Roman without lies. - M .: Azbuka-classic, 2010. - 224 p.
11. Mayakovsky V.V. // New Russian Book, No. 2, 1922, Berlin.
12. Mayakovsky V. V. I myself // I myself. - St. Petersburg: Lenizdat, Team A, 2014. - p. 5-28.
13. Musiy V. B. Receptive potential of paratextuality // Chitach. Reception. Interpretation: materials of the science. round table / ONU im. I. I. Mechnikov, Filol. ft, Kaf. theory of literature and comparative studies; for ed. N. M. Shlyakhovoi, 2017. C. 56-63.
14. Pushkin A.S. "In my autumn leisure ..." // Pushkin A.S. Complete Works: 16 t. - M .; L .: Publishing House of the Academy of Sciences of the USSR, 1937-1959. T. 3, Vol. 1. Poems, 1826–1836. Fairy tales. - 1948. - p. 397-398.

Epilogues and afterwords in autobiographies of Russian post symbolism

S. S. Rosovetskyi

Abstract. The article examines epilogues and afterwords of the prosaic autobiographies of Russian post-symbolism, and the comparative analysis is the method. All of the autobiographies are proved to have structural and functional similarity, regardless of the literary trend. Despite the volume of the text, the Russian postsymbolistic autobiography tends to a hidden epilogue and an in-text hidden afterword, which content and prophetic filling correlates with the chronological distance between the first publication and the time when the text was completed.

Keywords: *structure, autobiography, post symbolism, epilogue, afterword.*

Importance of Grammar in ESP

O. Syvak

Zhytomyr State Technological University, Zhytomyr, Ukraine
Corresponding author. E-mail: olena_syvak@ukr.net

Paper received 27.10.18; Accepted for publication 05.10.18.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-183VI54-13

Abstract. This article examines whether grammar is really vital while teaching ESP. At least two aspects have been taken into consideration: first, students' perception of grammar, i.e., most of them associate grammar with long and boring exercises practicing English tenses, sets of rules as well as exceptions to the rules; the second one refers to communication that is seen as the application of grammatical rules in oral and written practices. The author supposes that efficient communication cannot take place without the correct usage of grammar. Grammar knowledge plays important roles in cultivating grammar competence, especially for ESP learning. Teachers should support ESP students to use effective learning strategies that transform them into autonomous learners who are able to take control and master the language.

Keywords: *ESP, grammar, learning strategies, Zhytomyr State Technological University.*

Introduction. The ever-growing demand facing professional communicators in the 21st century as well as the fast changing business environment set new challenges to language learners and teachers. Competitive companies attempt to recruit employees who have excellent linguistic competence coupled with nonlinguistic competences and skills. The ability to perform the grammar knowledge in the language skills, such as reading, speaking, listening and writing, is necessary in ESP teaching. That is why grammar in ESP class is still essential element. Teaching grammar is not easy especially in ESP class in which class hours are limited. Grammar learning strategies should be highlighted in ESP learning, which is usually paid little attention by ESP teachers and learners. This study is expected to give ESP teachers and learners some useful suggestions. ESP lecturer should find not only effective but also efficient teaching strategies to teach grammar.

Review of publications on the subject. There have been different opinions and attitudes concerning the importance and role of grammar in the learning–teaching process. The teaching of grammar has always been controversial, especially under the influence of the communicative approach [1; 6]. Some researchers [5; 15] feel that the grammar of the language does not necessarily help learners to use the language. However, Tarone [12] and Rutherford [10] argue that grammar should be taught, because without some understanding of grammar students would not be able to communicate efficiently in English. The suggestion being made, then, is that teachers must somehow teach the grammar of the language, for this is central to language use.

Accordingly, the aim of this paper is to highlight the role of grammar in ESP classes as well as to present various techniques which can be employed by material designers to present grammar to students in the most acceptable and interesting manner in ESP classes.

Methods of research are determined by the aim of this article. General scientific methods such as analysis, synthesis, induction, deduction, and generalization are employed to provide a systematic review of the literature and to determine the types of intentions that compose the speaker's general intention.

Discussion. English plays a significant role in the contemporary modern life. It is already accepted by everyone that English is the most powerful source for technical progress and development. Students of technical universities should master all English skills for their professional communication. Efficient professional communication cannot take place without correct usage of grammar. Ignoring grammar rules may lead to misunderstandings or even cause scientific errors. ESP students should be encouraged and motivated to study grammar.

ESP courses are meant to prepare specialists who are able to use the English language as the main professional means of communication in their future jobs and in real-life situations.

English teachers at Zhytomyr State Technological University (ZSTU) are being trained in using modern methods of English teaching. The teachers at Zhytomyr State Technological University (ZSTU) design curricula based on the students' needs and interests.

ZSTU has six faculties, Faculty of Information and Computer Technologies, Faculty of Computer-Integrated Technologies, Mechatronics and Robotics, Faculty of Economics and Management, The Faculty of Mining and Ecology, Faculty of Accounting and Finance, Faculty of Public Administration and Law. Students enrolled at ZSTU can take an English course, that is either general or ESP courses. From my teaching experience I can say that students face some difficulties while using grammar. The limited number of English classes at ZSTU, the students' insufficient specialized knowledge and their low English proficiency are some of the problems the ESP teachers are confronted with.

English for specific purposes course (ESP) in ZSTU includes technical English, scientific English, English for: Accounting and Taxation; Finance, Banking and Insurance; Public Management and Administration; International Economic Relations; Economics; Management; Entrepreneurship, Trade and Stock Exchange Activities; Tourism; Software Engineering; Computer Engineering; Biomedical Engineering; Telecommunications and Radio Engineering; Applied Mechanics; Industrial Machinery Engineering; Transport Technologies; Ecology and Mining.

All faculties in ZSTU require their students to study a foreign language. Our students have foreign languages in the curricula as an obligatory discipline for three hours per week in the first year. Most of the students have studied English in high school for several years and they want to continue their studies. Unfortunately many ESP students are low-level students, with little and not satisfactory experience in their second language. Consequently, they encounter difficulties in expressing their ideas during the English classes.

Mastery of the specialized vocabulary and the ability to naturally use it in almost any context go hand in hand with solid knowledge of grammar. Grammar teaching cannot be neglected. It is a task for ESP lecturer to apply teaching strategies which are interesting, motivating and engaging.

 ©|*O. Syvak 2018*

The ESP teachers' main goal is to make their students efficient users of the English language. We, as teachers should avoid extreme language teaching methods and adopt combined methods in teaching grammar as part of the language itself. Grammar should be "a master skill" that facilitates competence in all skills: listening, speaking, reading and writing [11, p. 2].

Research on grammar teaching indicates that the following strategies can be taught (table 1).

Vicenta [13] has made a study on grammar learning through the macro-grammar strategy training. It consists of metacognitive and cognitive strategies which including a rule, filling in the blanks with the right tenses, correcting mistakes, translating, rewriting, and writing. In students apply when carrying out the designed activities: matching, reading and answering questions, the metacognitive strategies, selective attention, self-monitoring, and self-evaluation are selected; in the cognitive strategies, elaboration, inference, deduction, repetition, translation, and transfer are selected.

Table 1. Grammar teaching strategies in ESP

Grammar teaching strategies		*Authors*
Metacognitive Strategies	Selected Attention, Planning, Self-management, Monitoring and Evaluation	Weinstein, 1986; O'Malley & Chamot, 1990; Oxford, 1990; Prokop, 1989
Cognitive Strategies	Organisation, Inferencing, Summarising, Deduction, Transfer and Elaboration	
Socioaffective Strategies	Cooperation, Question for Clarification and Self-talk	

The cognitive strategies or cognitive approach to learning and teaching grammar emphasised that language learning involved active mental processes, that it was not just a process of habit formation (Table 2).

Table 2. Cognitive approach to learning and teaching grammar

Cognitive *Approach to Grammar Learning*	*Explanation*
Deductive learning (explicit): − the Grammar Translation Method	learners are taught rules and given specific information about a language; they then apply these rules when they use language
Inductive learning (implicit): − Direct Method; − Communicative Approach; − Counseling Learning)	learners are not taught grammatical or other types of rules directly but are left to discover or induce rules from their experience of using the language; language teaching methods that emphasize the use of the language rather than presentation of information about the language

Cognitive approaches are suggested applying to teaching ESP grammar. One is the deductive approach or explicitly teaching grammar; teachers should teach ESP learners rules and give them specific information about ESP, then have them then apply these rules when they use ESP. The other is the inductive approach or implicitly teaching grammar; teachers leave ESP learners discovering grammatical rules from their experience of using ESP.

The role of grammar should arouse our attention; the necessary trend for the development of grammar instruction is the integration of both implicit and explicit grammar instruction.

Vicenta's [13] general conclusion is that students, specially fair and poor learners, following the grammar strategy instruction, can learn grammatical structures better and become a little more autonomous than the students who do not follow the instruction.

O'Malley and Chamot [7 p. 128, 206] discuss the connection between grammar and strategies by enumerating the strategies that successful learners would use to learn grammar such as deduction, induction, translation, and transfer. Thus, they point out that more associating strategy use with learning grammar need to be conducted.

Ellis [3] pointed out that successful learners (1) attend to language form, (2) also concern meaning or communication, (3) are actively involved in language learning, (4) are aware of the learning process, and (5) are more flexible to use strategies in accordance with task requirements. Most of the researchers agree to these five differences.

Strategies directly affect language acquisition [7, p. 196], and consequently grammar acquisition; and on the other hand, the lack of grammatical knowledge may affect the effectiveness of a strategy [2, p. 12] and consequently language acquisition [13]. Cohen's [2, p. 123, 221] study shows the connection between grammar and learning strategies by stating that it is likely that the use of strategies contributes to more grammatically accurate speech, and by claiming that determining what grammatical features are needed is one of the steps followed by learners when talking.

If such strategies are taught effectively to students, the frustration often associated with grammar teaching can be reduced.

Teachers can apply some strategies to ESP teaching and combine them with new technologies. Combining grammar and technology, though it may not sound like two things that go together at first, is transforming grammar instruction to become more exciting, easier, more effective, and fun. For example, at our classes We integrate technology into grammar.

We believe using technology to further the education of grammar is a positive step in the right direction. Using technology to teach grammar will enhance the instructional and learning process, rather than detracting from it. Currently, there are any number of ways to use today's technology in the course of instruction.

Teaching grammar using technologies at ESP classes is very useful and exciting. Students practice grammar with great pleasure. Hear some examples of how technology and grammar go together (Table 3).

Students may choose several suitable apps they like and practice grammar during the class a s well as at home.

Also there are some websites for teaching grammar. They are as follows: Grammar Bytes (provides a glossary of common terms, fun interactive activities and exercises for students to test their grammar knowledge, instructional presentations and tons of tips on teaching grammar); Road to Grammar (provides lessons, quizzes, games free materials to use in class), Grammar Snack (provides short videos illustrating how grammar is being used in real life situations, conversation style explanations and interactive exercises) and others. These websites help students to improve their grammar knowledge and polish their writing skill. They offer grammar lessons, teaching materials, free downloadable worksheets and presentations for teaching grammar at ESP classes.

Thus, teachers should be aware and emphasize that they could provide strategies-based instruction of grammar to ESP learners and find what kinds of strategies are useful and effective for ESP learners to learn grammar. As facilitators

of learning, teachers can help ESP learners select and become proficient in the use of effective grammar learning strategies, and as Jones et al. [4, p. 56] have indicated, teachers try to change ESP learners' attitudes about their own abilities by teaching them that their failures can be attributed to the lack of effective strategies rather than to the lack of ability or to laziness. Teachers guide ESP learners to have proper and positive attitudes towards learning grammar, and instruct them to learn ESP grammar not only autonomously, but also cooperatively with the aim that learning grammar is better to facilitate their skills of listening, speaking, reading and writing, and accordingly, helps to improve ESP proficiency on the whole.

Table 3. Mobile Apps to practice grammar at ESP classes

Mobile App	*Characteristics*	*Price*
Grammar Up	focuses on business-related content and uses graphs to help identify grammatical strengths and weaknesses	The basic version is free
English Grammar Book	offers a wide range of topics and immediate feedback via quiz scores	Free
LearnEnglish Grammar (UK edition)	offers 1000s of questions to help practise and reinforce English grammar skills, is suitable for learners of all levels and offers grammar activities at Beginner (CEFR level A1), Elementary, Intermediate and Advanced (CEFR level C2)	Free
English Grammar Test	offers tests and exercises, grammar units in every test, simple explanations, total score and progress analytics, chat, daily English lessons and exercises	Free
English Grammar Practice 2018	offers test, explanations for all levels of learners	Free
English Grammar Handbook	offers explanations, tests, Vocabulary, tips, preparation for speaking, reading, writing, videos	Free
Learn English Grammar by Video	offers videos to teach English grammar in categories including the basics, tenses, verbs, adverbs, pronouns, conditionals, passive voice, clauses, nouns, adjectives, modal verbs, articles etc., access to special grammar games, business grammar, videos for kids learning and funny songs to remember the rules	Free
Learn English Grammar Rules - Grammar Test	cover all necessary English Grammar Rule that are used in international tests like IELTS, TOEFL, TOIEC, grammar lesson that prepared by expert from famous university like Cambridge	Free

Conclusions. In general, grammar can basically play two parts in ESP learning: one is to enhance comprehensible input and the other is to monitor effective output. To enhance comprehensible input means that learners use grammar knowledge they have learnt to solve some puzzles in their ESP reading comprehension. When learners cannot understand the meaning of a complicated sentence, they need to analyze the sentence structure, the functions and interrelation of sentence components in order to comprehend the sentence. To monitor effective output means monitoring the oral or written expressions. Many learners have learnt ESP for several years, but they would make some mistakes in the oral or written expressions. It shows that they have not made the best of their mastered grammar knowledge to monitor and adjust the ESP learning output.

To sum up, in learning ESP, grammar can not only help ESP learners construct more accurate sentences but also help learners use various structures to express thoughts in ESP communication occasions. Therefore, grammar enables students to control the way they shape words into sentences and paragraphs. The teachers should keep a balance between grammar and communication, as there is no communication without correct grammar.

All things considered, ESP grammar learning strategy training can not only be beneficial to reaching the final goal of grammar learning, but also to develop ESP learners' learning ability that is vital for ESP learners' learning at the university as well as even lifelong learning.

REFERENCES

1. Chaudron, C. Second Language Classrooms: Research on Teaching and Learning. Cambridgeshire: Cambridge University Press, 1988.
2. Cohen, A. D. Strategies in Learning and Using a Second Language. Essex, U.K.: Longman, 1998.
3. Ellis, R. Grammar teaching and grammar learning. Proceedings of the 2nd conference on Second Language Acquisition in a Chinese Context. Hong Kong: Chinese University, 1992.
4. Jones, B.F., Palincsar, A.S., Ogle, D.S., & Carr, E.G. Strategic teaching and learning: cognitive instruction in the content areas. Alexandria, Va.: Association for Supervision and Curriculum Development, 1987.
5. Harmer, J. Teaching and learning grammar. London: Longman, 1987.
6. Kilfoil, W. & Vander W Ali, C. Learn 2 teach: a guide to the communication teaching of English as a second language at secondary level. Pretoria: Academia, 1989.
7. O'malley, J., Chaniot, A U., Stewner-Manzanaraes, G., Kopper, L. & Russo, R. Learning strategies used by beginning and intermediate ESL students. Language Learning, 1985. 35: 21-46.
8. Popescu, A. V., Vida, M. I. C., Constantin, E. C. Do ESP students need grammar?, Global Journal of Foreign Language Teaching, 2017. 7(2), P. 71-75.
9. Prokop, M. 1989. Learning strategies for second language users. London: Longman.
10. Rutherford, W.E. Second language grammar: learning and teaching. London: Longman, 1987.
11. Savage, K. L., Bitterlin, G. & Price, D. Grammar Matters teaching grammar in adult ESL programs. New York, NY: Cambridge University, 2010.
12. Tarone, E. & Yule, G. Focus on the language learner: Approaches to identifying and meeting the needs of second language learners. Oxford: Oxford University Press, 1989.
13. Vicenta, V. G. Grammar Learning Through Strategy Training: A Classroom Study on Learning Conditionals through Metacognitive and Cognitive Strategy Training. Universitat de Valencia Servei de Pubilcations, 2002.
14. Weinstein, C. & Mayer, R. The teaching of learning strategies. (In Wittrock, J. (ed.). Second language teaching and learning. London: Longman), 1986.
15. Willis, J. Teaching English through English. London: Longman, 1988.

Лексичні засоби, що виражають емоції в англійських художніх творах авторів-чоловіків XIX-XXI стст.

Н. В. Цинтар

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Corresponding author. E-mail: natatsyntar@ukr.net

Paper received 03.11.18; Accepted for publication 08.11.18.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-183VI54-14

Анотація. Статтю присвячено дослідженню лексичних засобів, що виражають категорію емотивності у художніх творах авторів-чоловіків XIX-XXI стст.. Емоція є основним складником комунікативного процесу, оскільки впливає на формування діалогічного тексту. Реалізація емотивності у художньому творі відбувається за допомогою лінгвістичних засобів. Виділено та охарактеризовано дві категорії лексичних засобів, що виражають емоції: вигуки та емотивно-оцінну лексику. Встановлено, що кількість репрезентацій емоцій вигуками становить 59 прикладів (51%) та емотивно-оцінною лексикою 56 прикладів (49%).

Ключові слова: *лексичні засоби, емотивність, емоції, вигуки, емотивно-оцінна лексика.*

Вступ. На сьогодні спостерігаємо зацікавленість лінгвістів проблемами емотивності в тексті. Лінгвістика ставить у центрі дослідження особистість людини. Комунікативний акт взаємодії мовців передбачає передачу не лише інформації, ідей, дій, а також і почуттів, емоцій. Головна особливість мовленнєвої взаємодії є те, що спілкування несе в собі суб'єктивний характер, оскільки кожний мовець сприймає і передає інформацію, почуття, емоції залежно від своєї комунікативної мети. Мова не може функціонувати поза емоціями. Будь-яке висловлювання мовця супроводжується емоцією, «будь-яка мовленнєва дія стимулюється емоцією та відбувається на відповідному емоційному тлі» [1]. Отже, емоція є основним складником комунікативного процесу, оскільки впливає на формування діалогічного тексту.

Короткий огляд публікацій по темі. Велика кількості лінгвістів [8] довгий час сперечалися про те, чи повинна лінгвістика займатися емоційними компонентами. Науковці не могли дійти згоди у вирішенні даного питання. Частина з них вважала, що домінантною в мові є когнітивна функція, тому виключали вивчення емоційного компоненту з дослідження мови [7]. Друга група вчених [3] вважали вираження емоцій центральною функцією мови. Цікавою є думка М. Бреля [8] з даного приводу про те, що мова була створена не для опису, розповіді та неупереджених роздумів, а для того, щоб виражати бажання, робити припис, а все це не може бути здійснено без емоційного супроводження.

Мета. Основна мета даного дослідження – виявлення та аналіз лексичних засобів, що виражають емоції, у творах авторів-чоловіків XIX та XXIстст., тобто вигуки та емотивно-оцінна лексика, яка своїм семантичним значенням посилює емотивність прозового тесту.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження послугували прозові твори авторів-чоловіків XIX та XXIстст., а саме А. Конан Дойл «Собака Баскервіль», Н. Готорн «Багряна літера», О. Мак Кол Сміт «У компанії веселих леді», Е. Хоровиц «Точка відліку». Поставлені завдання дослідження визначили наступні методи лінгвістичного аналізу: 1) метод суцільної вибірки з метою відбору матеріалу для дослідження; 2) метод упорядкування та групування емотивних лексичних одиниць; 3) кількісний аналіз для встановлення превалюючих емотивних одиниць у прозових творах різних епох; 4) дедуктивний метод для комплексного аналізу матеріалу дослідження.

Результати та їхній аналіз. В результаті даного дослідження було виявлено, що кількість лексичних засобів, що виражають емоції, значно менша, ніж кількість лексичних засобів, що називають. В *Таблиці 1* показано, що таких засобів у виділених ЕМК із проаналізованих творів авторів-чоловіків, нараховано 115 засобів репрезентації емотивності в проаналізованих художніх творах.

Вигуки та емотивно-оцінна лексика, які утворюють таку групу лексико-семантичних засобів, восновному виражають тільки ступінь інтенсивності емотивності, але не номінують вид емоційного стану.

Вигуки (59 репрезентацій, що становить 51%) *o* «ох», *oh* «о», alas «ах», *ha* «ха», *ay* «ой», *ah* «а», fie «фу» та інші можуть підсилити прояв різних емоцій, як позитивних, так і негативних, визначення яких можливе лише в контексті. Лише в деяких випадках сам вигук вказує на тон емоції, позитивний чи негативний. Наприклад, позитивний вигук *ha* «ха» сигналізує про тон емоції, але не про її тип: ''***Ha, ha, ha****!' crackled the old lady*' [4].

В таких випадках саме зміст усього контексту або ситуації вцілому допомагає визначити причину емоційної напруги та тип емоції. Розглянемо приклад в наступному ЕМК з роману Н. Готорна «Багряна літера» – *'**Alas**, what a ruin befallen thee!' said Hester, with the tears gushing into her eyes* [4]. Вигук *alas* «ах» підсилює прояв негативної емоції «розчарування» головної героїні Хестер Прін, викликаної зухвалою поведінкою священника Артура Дімсдейла.

Таблиця 1. Лексико-семантичні засоби, що виражають емотивність у творах авторів-чоловіків

Тип засобів лексико-семантичної номінації	Кількість	Частка (%)	Кількість	Частка (%)	Загальна кількість по типу	Загальна частка (%)
	XIX ст.		**XXI ст.**			
Вигуки	38	*54*	21	*47*	***59***	***51***
Емотивно-оцінна лексика	32	*46*	24	*53*	***56***	***49***
Всього	***70***	***100***	***45***	***100***	***115***	***100***

Зміст наступного ЕМК з роману О. Мак Кол Сміта «У компанії веселих леді»*''**Oh,** I have no plans to go there again, ' retorted Mma Ramotswe. 'And I don't want to see you again, either.'* [6] передає обурення Мадам Рамотсве вчинком екс-чоловіка Ноута та її небажання не тільки з ним спілкуватися, але й бачити його взагалі. Емоційний стан «роздратування» персонажа репрезентовано як вигуком *oh* «о», так і її супровідними заперечними реп-

 ©*N. V. Tsyntar 2018*

ліками - *I have no plans* ‘я не маю жодних планів’ та *I don’t want to see you* «я не хочу тебе бачити».

В деяких випадках для визначення типу емоційного стану, підсиленого вигуками, достатньо лише одного слова, яке позитивно чи негативно забарвлює весь контекст. Наприклад, образливе значення прикметника *foolish* «нерозумний» передає негативне ставлення лікаря до головної героїні роману Н. Готорна «Багряна літера» Хестер Прінн: *‘‘**Oh**, foolish woman!’ responded the physician, half coldly, half soothingly. ‘‘What should ail me, to harm this misbegotten and miserable babe?’* [4].

Іноді сам вигук вже має певну конотацію, як наприклад, негативний вигук *fie* «фу», який вживається для вираження презирства, досади, відрази, роздратування [1]. *‘‘**Fie**, woman, **fie**!’ cried the old lady, shaking her finger at Hester.’* [4]. В даному ЕМК автор, щоб показати ступінь відрази місіс Хібінс до головної героїні Хестер Прін, застосовує не тільки повторення вигука *fie* «фу», але й опис супровідних дій художнього персонажа - *cried the old lady «закричала стара пані»* та її невербальний прояв емоцій - *shaking her finger at Hester* «погрожуючи Хестер пальцем».

Часто у мовленні персонажів роль вигуків відіграють повнозначні частини мови, самі або в складі словосполучень, зокрема іменники (*by thunder!* «клянусь громом», *dear me!* «о!» та ін.), прикметники (*great!* «чудовий», *excellent!* «відмінний», *amazing!* «дивовижний» та ін.) чи вислови релігійного характеру (*My God!* «Боже милостивий!», *Good heavens!* «Боже мій!» та ін.): *‘**Dear me!** What a very shocking affair! How did he die?’* [2]; *‘**Good heavens!** Had Mr. Dimesdale actually spoken? For one instant, he believed that these words had passed his lips. But they were uttered only within his imagination’* [4]. В першому прикладі словосполучення *Dear me!* «о!» підсилює емоцію «шоку», а в другому словосполучення *Good heavens!* «Боже мій!» передає емоційний стан «страху». Емоція злості часто передається іменником *hell!* «чорт забирай!»: *‘What the **hell** do you think you’re doing?’*[5].

Емотивно-оцінна лексика представлена меншою кількістю репрезентацій – 56 прикладів, що становить 49% від усіх лексико-семантичних засобів, що виражають емотивність у творах авторів-чоловіків (див. *табл. 1*).

Позитивні емоції – «радість», «задоволення», «схвалення», «співчуття» тощо – виражаються за допомогою наступних слів та висловів – *very nice* «дуже гарно», *good* «добре», *excellent* «відмінно», *pity* «шкода», *splendid* «дивовижний» та ін., наприклад: *‘‘**Good!** said Holmes. **‘Excellent!’’** ‘What a **pity**!’* [2]. *‘‘**Very nice** to see you again!’ he exclaimed.’* [5]. *‘She is a **splendid** child!* [4]. *‘‘**Well!**’* she exclaimed.’ [6].

Негативні емоції – «роздратування», «зневага», «обурення», «відраза» тощо – представлені лайливою лексикою *‘What a shame!’* «Який сором!», *Cunning rascal!* «Пройдисвіт!», *Naughty child!* «Негідник!», *Fool!* «Дурень!», *Stupid!* «Тупий!» та ін. Наприклад: *‘Really? **What a shame!**’* [5]. Дана репліка передає два емоційні стани водночас – «здивування» *Really?* «справді» та «відразу» *What a shame!* «Який сором!». В наступному ЕМК з роману Н. Готорна «Багряна літера» автор передає емоційний стан «злість» головної героїні Хестер Прінн не лише через її образливе звертання до дитини *Cunning rascal!* «Пройдисвіт!», але й через її погрозу *else I shall shut thee into the dark closet!* «інакше я тебе закрию в темній коморі» в разі непокори: *‘Hold thy tongue, **naughty child**! Answered her mother, with an asperity that she had never permitted to herself before. Do not tease me; else I shall shut thee into the dark closet!’* [4].

Негативного та образливого значення набуває нейтральна лексика типу *sick* «хворий», *mad* «божевільний», та інші в ЕМК, коли людина переживає сильну емоцію злості, обурення чи роздратування, наприклад: *‘You’re **sick**! Alex yelled.’ ‘You’re a **mad** man!’* [5]. В даному контексті слова *sick* «хворий», *mad* «божевільний» набувають образливого значення.

Висновки. Дослідження лексико-семантичних засобів вираження емотивності у творах авторів-чоловіків XIX та XXI століття показало, що вигуки та емотивно-оцінна лексика можуть визначати не лише тон (позитивний чи негативний) емоційного стану, а й його тип (радість, захоплення, смуток, роздратування та ін.). Автори-чоловіки обох століть майже в однаковій кількості застосовували вигуки та емотивно-оцінну лексику, щоб надати емотивної виразності творам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж. 1987. 191с.
2. Conan Doyle A. The Hound of Baskerville. London : Harper Press, 2010. 182p.
3. Jacobson E. Language and emotions // Pragmalinguistics. The Hague. 1979. 342p.
4. Hawthorne N. The Scarlet Letter. London : Penguin Books Ltd, 1996. 224p.
5. Horowitz A. Point Blanc. London: Walker Books. 2005. 281p.
6. McCall Smith A. In the Company of Cheerful Ladies. London: Abacus, 2007. 264p.
7. Plutchik R. Emotion, Evolution and Adaptive Processes / Feelings and Emotions. The Loyola Symposium / ed. by Magda B. Arnold. London, 1970. Pp. 3–24.
8. Wierzbicka A. Semantics, Culture, and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations. Oxford University Press, 1992. 478 p.

REFRENCES

1. Shahovskiy V. I. Categorization of the emotions in the lexico-semantic language system. Voronezh. 1987. 191p.

Lexical means that express emotions in the English prose texts of the male authors of XIX and XXI centuries

N. V. Tsyntar

Abstract. The article is devoted to the investigation of the lexical means that express the cstegory of emotivity in in the English prose texts of the male authors of XIX and XXI centuries. Emotion is the main component of the communicative process. Realization of the emotivity in the prose text is presented by means of the linguistic means. Two categories of the lexical means have been defined: interjections and emotional evaluating lexes. The obtained data shows that there are 59 examples of interjections (51%) and 56 examples of emotional evaluating lexes.

Keywords: *lexical means, emotivity, emotions, interjections, emotional evaluating lexes.*

Словотвірно-структурні особливості англійських прикордонних полікомпонентних термінів-словосполучень

О. Янковець

Чернівецький національний університет ім.Ю.Федьковича, м.Чернівці, Україна
Corresponding author. E-mail: alena_kaflevska@ukr.net

Paper received 01.11.18; Accepted for publication 05.11.18.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-183VI54-15

Анотація. У статті детально розглянуто полікомпонентні англійські терміни як сукупність термінологічних лексичних одиниць для позначення термінологічних понять. Визначено відсоткове відношення полікомпонентних термінологічних одиниць у англійській прикордонній терміносистемі. Описані продуктивні моделі полікомпонентних термінів-словосполучень прикордонної сфери, їх морфологічні особливості та комбінаторні властивості. Визначена пропорція чотирьох-, п'яти- та полікомпонентних термінів. Наведені приклади вживання абревіатур та власних назв у складі полі компонентних термінів-словосполучень.

Ключові слова: *прикордонна термінологія, структура, полікомпонентний, продуктивна модель.*

Вступ. У зв'язку з активною інтеграцією України в європейську та світову спільноту виникає потреба валідної номінації прикордонних понять, так-як діяльність прикордонників спрямована на охорону зовнішніх та внутрішніх кордонів Європи. Підписання Шенгенської угоди стало важливим етапом на шляху створення єдиної Європи, дозволивши повною мірою реалізувати вільне переміщення людей, транспорту та товарів. Запорукою безпеки Європи є ефективна взаємодія правоохоронних органів, зокрема – прикордонних відомств. З метою фасилітації міжвідомчої співпраці виникла необхідність створення єдиного термінологічного апарату прикордонної галузі та його структурно-семантичне впорядкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми становлення, семантики, деривації та тенденції розвитку термінологічних одиниць, фахової лексики вивчали вітчизняні та зарубіжні дослідники, зокрема В. Виноградов, В. Лейчик, Г. Винокур, Б. Головін, Т. Кияк, В. Даниленко, К. Кусько, А. Крижанівська, Е. Жильбер, А. Ширмер, Й. Сміт, Ф. Дорнер, Т.Кабре та інші [2]. Особливо детально прикордонну терміносистему розглядали Цвяк Л.В., Правдун Т.О. і Герасімова О.М., які присвятили свої дослідженням особливостям утворення, функціонування та перекладу прикордонних термінів.

Мета. Метою нашого дослідження є словотвірний та структурний аналіз англійських прикордонних полікомпонентних термінів-словосполучень як різновиду спеціальної лексики.

Матеріали і методи. Англійська прикордонна термінологія – це сукупність термінологічних лексичних одиниць, які стосуються діяльності прикордонників у Європі та у Сполучених Штатах Америки. Дане дослідження базується на аналізі звітних матеріалів Європейського агентства з охорони зовнішніх кордонів країнчленів Європейського Союзу "FRONTEX" та Місії Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні "EUBAM", Уніфікованої програми підготовки прикордонників Європейського Союзу (Common Core Curriculum), інструкції з підготовки офіцерів Берегової Охорони США, а також методичних рекомендацій щодо врегулювання ситуації з потоком мігрантів та біженців в аеропортах Європи [1, 3, 4, 5]. Проаналізувавши близько 1250 англійських прикордонних термінологічних одиниць нами була здійснена спроба структурної класифікації англійської прикордонної терміносистеми.

Методика дослідження англійської прикордонної терміносистеми є комплексною і передбачає використання різних методів та підходів, передбачених метою та конкретними завданнями дослідження. В продесі дослідження на всіх етапах нами застосовувався системний підхід у дослідженні англійської прикордонної терміносистеми, який передбачає вивчення термінологічних одиниць як цілісної системи, яка характеризується ієрархічною будовою та специфікою структурних і семантичних ознак.Системний метод пов'язаний із структурним методом – системою методик та прийомів, які допомагають вивчати мову як цілісне структурно-системне ієрархічне утворення, що дає змогу виявити закономірності структурної організації мови і семантику її елементів.

Результати дослідження. За типом структури англійські терміни поділяються на однокомпонентні, двокомпонентні, трикомпонентні та полікомпонентні.

Однокомпонентні терміни складають лише невелику частину від загальної кількості (близько 100 одиниць, біля 12.3%). В свою чергу, дво –, трьох- та полікомпонентні терміни становлять основу прикордонного вокабуляру (рис.1). У даній статті детально розглядаються полікомпонентні терміни-словосполучення. Полікомпонентні терміни-словосполучення (ТС) – досить специфічна категорія англійських термінів, тому що ця частина термінів становить лише 9.3% (116 одиниць), але продуктивних моделей існує більше, ніж у дво- і трьохкомпонентних. У відсотковому відношенні більшість ТС (70%) містять 4 компоненти, 30% - 5 і більше компонентів. Більшість конструкцій є номінативними (76 одиниць, 65.5%), в той час, як дієслівні ТС становлять 34.5% (40 одиниць).

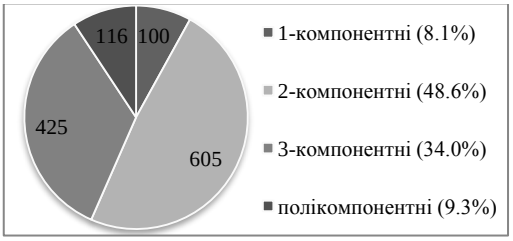

Рис. 1. Відсоткове відношення термінів-словосполучень за їх кількісним складом

Нами було виявлено і проаналізовано 68 продуктивних моделей, за якими було утворено 116 полікомпонентних ТС. До найбільш уживаних моделей належать:

 ©|*O. Yankovets 2018*

- Adj+N+N+N (10 одиниць, 8.6%): *civilian law enforcement officer, national border service provisions, senior Coast Guard Officer* та інші.
- V+Adj+N+N (7 одиниць, 6%): *conduct initial safety inspection, demarcate the state border line, identify implicit asylum request* та інші.
- V+N+Prep+Adj+N (6 одиниць, 5.2%): *enter the country in an irregular manner, lodge applications for international protection, provide detail about financial condition* та інші.
- N+N+N+N (5 одиниць, 4.3%): *Coast Guard flight crew, Navy Rescue Swimmer course, Radio Frequency Identity Device* та інші.
- Adj+N+Prep+N+N (5 одиниць, 4.3%): *strong evidence of photo substitution, strong indication of photo substitution, technical means of vehicle recognition* та інші.
- N+N+Prep+Adj+N (3 одиниці, 2.6%): *police force with military status, the EU Charter of Fundamental Rights, Uniform Code of Military Justice.*
- V+N+Prep+N+N (3 одиниці, 2.6%): *be the subject for border checks, determine compliance with entry requirements, verify compliance with entry requirements.*
- V+N+Prep+V3+N (3 одиниці, 2.6%): *construct a fleet of armed vessels, maintain a fleet of armed vessels, man a fleet of armed vessels.*
- V+N+N+N (3 одиниці, 2.6%): *enforce the "Zero Tolerance" program, have law enforcement authority, interpret body language responses.*
- V+N+Prep+N+Ving (3 одиниці, 2.6%): *identify signs of human trafficking, identify victims of human trafficking, spot signs of human trafficking*.

Значна частина моделей полікомпонентних термінів вживається лише по два рази:

- N+Adj+N+N: *Army Criminal Investigation Command, Guardia Civil Officers' Academy.*
- N+Conj+Adj+N+N: *Asylum and international protection procedures, weapon or combat systems department.*
- N+N+Conj+N+N: *asylum seekers and aliens' rights, Facility Design and Construction Center.*
- Adj+N+Prep+Adj+N: *European Agency for Fundamental Rights, transit point from a non-Schengen country.*
- N+N+Conj+N+N: *asylum seekers and aliens' rights, Facility Design and Construction Center.*
- Adj+Adj+N+Adj+N: *full-time active duty civilian personnel, full-time active duty military personnel.*
- Adj+Adj+N+N: *International Civil Aviation Organization, operative combat border command.*
- Ving+N+Prep+N+N: *preserving evidence at a crime scene, marking evidence at a crime scene.*
- Adj+N+Prep+N+Ving: *parental consent on children travelling, potential victim of human trafficking.*
- V+Prep+N+Prep+Adj+N: *be on the lookout for illegal equipment, deal with passengers in a respectful way* [1, 3, 4, 5].

Найбільша кількість полікомпонентних термінів-словосполучень – малопродуктивні і вживаються лише по 1 разу:

- Adj+N+N+Prep+Adj+N: *Air Force Office of Special Investigations.*
- N+N+Prep+Ving+Adj+N*: airport alert on preventing illegal migration.*
- Adj+N+Ving+N*: airport-internal passenger handling system.*
- N+Prep+N+Conj+N+N+N: *Bureau of Navigation and Steamboat Inspection Service.*
- N+Prep+Adj+N+Prep+Adj+N*: Charter of Fundamental Right of the European Union.*
- N+N+Prep+N+N: *collecting evidence at a crime scene*.
- N+Prep+Adj+Ving+Prep+V3+N: *detection of international trafficking in stolen vehicles.*
- N+Prep+N+Prep+Adj+N: *displacement from the country of habitual residence.*
- N+Prep+N+Ving+N: *identification of human trafficking victim.*
- Adj+Ving+Prep+Adj+N: *illegal crossing of the state border*.
- V3+N+N+N: *integrated border management concept*.
- Adj+N+Prep+Ving+Prep+N+N: *legislative instruments on trafficking in human beings.*
- Adj+Adj+Conj+N+N: *maritime humanitarian and safety organization*.
- Adj+Adj+Adj+N: *Master Chief Petty Officer*.
- N+Prep+N+Prep+N+Prep+N: *obligation of recognition of victims of crime*.
- N+Prep+N+N+Conj+N: *Office of Navigation Safety and Waterway Services*.
- N+Ving+Prep+N+Ving: *officer training on human trafficking*.
- V3+n+prep+n+Ving: *presumed victims of human trafficking*.
- Adj+Conj+Adj+N+Prep+N: *professional and respectful treatment of passengers.*
- Ving+N+V+Adj+N: *promoting measures to enhance national security*.
- Ving+Adj+Adj+Adj+N: *promoting safe and efficient maritime transportation*.
- Ving+N+Prep+Adj+N: *promoting the collection of national revenues*.
- Ving+N+Prep+N+Conj+N+Ving+Adj: *promoting the preservation of life and property following maritime incidents.*
- N+Adj+Adj+N: *Rezekne Higher Educational Institution.*
- Adj+N+N+Ving+N+N: *Royal Netherlands Marechaussee Training and Expertise Center.*
- N+Prep+N+N+Prep+N: *The Academy of the Police Force in Bratislava.*
- N+N+Prep+N+N+N: *the Avram Ianku School for Border Police Agents.*
- Adj+Conj+V3+Ving+N+Prep+Adj+N+Prep+N: *The Basic and Advanced Training Centre of the Federal Police in Eschwege.*
- N+N+N+Prep+Adj+N+N+N+Prep+N+Prep+N+Prep+N: *The Border Guard School of the State Border Guard Service of the Ministry of the Interior of Lithuania.*
- N+Prep+Adj+Conj+Adj+Ving+Prep+N+N: *the School for Basic and Further Training of Border Personnel.*
- V3+N+N+N+N+N: *the United Kingdom Border Force Operations Manual.*
- Adj+Conj+V3+Ving+N+Prep+Adj+N: *the Basic and Advanced Training Centre of the Federal Police.*
- *Ving+Prep+N+Conj+Adj+N: trafficking in drugs and psychotropic substances.*
- *N+Conj+N+Prep+N+N: validity and authenticity of travel documents.*

- *N+Prep+Adj+N+N: Violations Of Intellectual Property Rights.*
- V+N+Conj+N+N: *apply spray and gas techniques.*
- V+N+N+Prep+N: *assess the passport pages for consistency*.
- V+Prep+N+Prep+N+Conj+N+N: *be in line with the Schengen and the EU acquis.*
- V+V3+Prep+Adj+N: *be referred for protection procedure.*
- *V+Ving+Prep+N+N+Conj+N: combat trafficking in consumer goods and meat.*
- V+Ving+Prep+N+Conj+Adj+N: *combat trafficking in drugs and psychotropic substances.*
- V+N+N+VING*: conduct law enforcement training*.
- V+Prep+Adj+N+N: *cooperate with civil society organizations*.
- V+Adj+N+Conj+N: *ensure public safety and security*.
- V+N+Prep+Adj+N+Adj+N: *ensure the observance of the state border juridical regime.*
- V+V3+Conj+Adj+N: *identify falsified and suspicious documents.*
- V+Adj+N+N+N: *promote a European border guard culture*.
- V+Adj+N+Prep+N+Conj+N: *protect the free exercise of rights and freedoms* [1, 3, 4, 5].

Чотирьохкомпонентні терміни-словосполучення містять абревіатури та власні назви, як і двох- і трьохкомпонентні. Серед абревіатур 4 рази вживається абревіатура EU: *Charter of Fundamental Right of the European Union, EU data protection law, the EU Charter of Fundamental Rights, be in line with the Schengen and the EU acquis.*

Власні назви вживаються переважно в назвах вищих учбових закладів (7 одиниць): *Estonian Academy of Security Sciences, Rezekne Higher Educational Institution, Royal Netherlands Marechaussee Training and Expertise Center, the Academy of the Police Force in Bratislava, the Avram Ianku School for Border Police Agents, the Basic and Advanced Training Centre of the Federal Police in Eschwege, the Border Guard School of the State Border Guard Service of the Ministry of the Interior of Lithuania.* Власні назви також використовуються двічі в назвах керівних документів, які регламентують захист кордонів Європи (*Charter of Fundamental Right of the European Union, the United Kingdom Border Force Operations Manual)* та один раз у дієслівному ТС *promote a European border guard culture.* Отже, власні назви вживаються загалом 10 разів у складі полікомпонентних ТС.

Таким чином, іменникові конструкції домінують серед полікомпонентних термінів-словосполучень (76 одиниць, 65.5%). Дієслівних конструкцій нами було виявлено і проаналізовано 40 (34.5%). Найпродуктивнішою є модель Adj+N+N+N, найменш продуктивні моделі використовуються лише по одному разу (47 одиниць).

Висновки. В процесі аналізу словотвірних, структурних і морфологічних особливостей полікомпонентних термінів-словосполучень було виявлено, що дана сукупність термінологічних одиниць становить лише 9.3% від загальної кількості. В ході дослідження було проаналізовано 116 термінологічних одиниць, які побудовані за 68 продуктивними схемами, найпродуктивнішими з яких виявилися ті ТС, де іменники комбінуються з прикметниками або дієсловами. 47 моделей є малопродуктивними, так-як дані термінологічні одиниці вживаються лише по 1 разу. За частиномовною належністю більшість конструкцій є іменниковими (65.5%), решта – дієслівні конструкції (34.5%). Як і інші типи прикордонних одиниць, полікомпонентні терміни-словосполучення можуть містити у своєму складі абревіатури та власні назви, що зумовлено специфікою їх функціонування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Annual Report. 1 December 2012 – 30 November 2013. European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eubam.org/wp-content/uploads/2015/11/Report_2013_ENGL-.pdf
2. Cabre , M.Teresa. Terminology: theory, methods, and applications / M. Teresa Cabré; edited by Juan C. Sager ; translated by Janet Ann DeCesaris. 1999. – 263 p.
3. Frontex. Common Core Curriculum. EU Border Guard Basic Training. – Warsaw, Poland, 2012. – 270 p.
4. Fundamental rights at airports: border checks at five international airports in the European Union. – Luxembourg: Publications office of the European Union, 2014. – 118 p.
5. Krietemeyer, George E. The coast guardsman's manual/revised by George E. Krietemeyer, with the assistance of Doug Starr and Wayne Truax. – 8th ed.1991. – 690 p.

REFERENCES

1. *Annual Report.* (2013). 1 December 2012 – 30 November 2013. European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine. Retrieved from http://eubam.org/wp-content/uploads/2015/11/Report_2013_ENGL-.pdf
2. Cabré, M. Teresa. (1999). *Terminology: Theory, methods, and application.* Edited by Juan C. Sager ; translated by Janet Ann DeCesaris. John Benjamins Publishing Company. https://doi.org/10.1075/tlrp.1
3. *Frontex. Common Core Curriculum. EU Border Guard Basic Training.* (2012). Warsaw, Poland. https://doi.org/10.2819/845245
4. *Fundamental rights at airports: border checks at five international airports in the European Union.* (2014). Luxembourg: Publications office of the European Union. https://doi.org/10.2811/68358
5. Krietemeyer, George E. (1991). *The coast guardsman's manual.* Revised by George E. Krietemeyer, with the assistance of Doug Starr and Wayne Truax. 8th ed. Naval Institute Press. ISBN13: 9781557504500

Word-formation and structural features of English border guard polycomponent word-combinations

O. Yankovets

Abstract. The article is devoted to the problem of English border guard polycomponent terms. The article describes polycomponent English terms as a set of terminological lexical units, which refer to terminological concepts. Percentage ratio of polycomponent terminological units in the English border guard terminology system is determined. The productive models of polycomponent terms of the border guard sphere, their morphological features and combinatorial properties are described. The proportion of four-, five-, and polycomponent terms is determined. Examples of the use of abbreviations and proper names within the field of polycomponent terms are given.

Keywords: *border guard terminology, structure, polycomponent, productive model.*

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu